

Муниципальное общеобразовательное учреждение
«Аринская средняя общеобразовательная школа»

Рассмотрено
на педагогическом совете
МОУ «Аринская средняя
общеобразовательная школа»
30 августа 2023г. Протокол №8

Утверждено
Приказом директора
МОУ «Аринская средняя
общеобразовательная школа»
№28 от 01 сентября 2023г.

Рабочая программа
учебного предмета «Марийский язык»
для 5-9 классов

Учитель: Семенова Юлия Алексеевна

д. Чодраял

2023 год

ПОЯСНИТЕЛЬНАЯ ЗАПИСКА

Марийский язык – родной язык марийского народа. В соответствии с действующими нормативно-правовыми актами марийский (горный и луговой) язык в Республике Марий Эл, наравне с русским языком, является государственным языком Республики Марий Эл и преподается как учебный предмет в общеобразовательных организациях.

Примерная рабочая программа учебного предмета «Родной (марийский) язык» для 5–9 классов основного общего образования (далее – Программа) разработана на основе следующих нормативно-правовых документов:

- Конституция Российской Федерации;
- Федеральный закон от 29 декабря 2012 г. № 273-ФЗ «Об образовании в Российской Федерации» (с изменениями и дополнениями);
- Закон Российской Федерации от 25 октября 1991 г. № 1807-1 «О языках народов Российской Федерации» (с изменениями и дополнениями);
- Федеральный государственный образовательный стандарт основного общего образования (утвержден приказом Министерства просвещения Российской Федерации от 31 мая 2021 г. № 287);
- Примерная основная образовательная программа основного общего образования (одобрена решением федерального учебно-методического объединения по общему образованию, протокол № 1/22 от 18 марта 2022 г.);
- Примерная программа воспитания (одобрена решением федерального учебно-методического объединения по общему образованию, протокол № 3/22 от 23 июня 2022 г.);

- Конституция Республики Марий Эл от 1995 г. (гл.1, ст.15);
- Закон Республики Марий Эл от 01.08.2013 г. №29-3 «Об образовании в Республике Марий Эл» (с изменениями и дополнениями);
- Закон Республики Марий Эл от 26.10.1995г. №290-III «О языках в Республике Марий Эл» (с изменениями и дополнениями);
- Концепция государственной национальной политики Республики Марий Эл (с изменениями и дополнениями).

В основе Программы лежит системно-деятельностный подход, являющийся методологией федерального государственного образовательного стандарта.

Программа обеспечивает межпредметные связи с учебными предметами «Русский язык», «Родная (марийская) литература».

Программа является ориентиром для составления рабочих программ по учебному предмету «Родной (марийский) язык» для 5–9 классов общеобразовательных организаций с русским языком обучения и может быть адаптирована под обе литературные нормы марийского языка – луговомарийскую и горномарийскую.

Содержание учебного предмета может реализовываться и во внеурочной деятельности: конкурсы, викторины, экскурсии, тематические общешкольные мероприятия и т. д.

Программа разработана для обучающихся, владеющих марийским языком. Авторы рабочих программ и учебников могут предложить собственный подход к структурированию учебного материала, определению последовательности его изучения, расширению или усечению объема содержания, распределению часов по разделам и темам.

Общая характеристика учебного предмета «Родной (марийский) язык»

В начальном звене у обучающихся сформировались элементарные коммуникативные умения на марийском языке во всех видах речевой деятельности, а также общеучебные умения и навыки, необходимые для изучения марийского языка как учебного предмета.

На уровне основного общего образования совершенствуются приобретенные ранее знания, навыки и умения, увеличивается объем используемых обучающимися языковых и речевых средств, улучшается качество практического владения марийским языком, возрастает степень самостоятельности школьников и их творческой активности, продолжается развитие коммуникативной компетенции. Учебный предмет «Родной (марийский) язык» расширяет лингвистический кругозор обучающихся, развивает логическое мышление. Также предмет обладает воспитательным потенциалом, формирует у обучающихся чувство патриотизма, любовь к родному краю. В процессе изучения марийского языка у обучающихся вырабатываются уважительное отношение к родному (марийскому) языку, к культуре марийского народа, толерантность к представителям других национальностей и их культуре.

Цель и задачи изучения учебного предмета «Родной (марийский) язык»

Цель изучения учебного предмета «Родной (марийский) язык» – совершенствование видов речевой деятельности, коммуникативных умений и культуры речи на марийском языке, расширение знаний о специфике марийского языка, основных языковых единицах в соответствии с разделами науки о языке; формирование российской гражданской идентичности в поликультурном обществе.

Задачи изучения учебного предмета «Родной (марийский) язык»:

– развитие коммуникативных умений на марийском языке в основных видах речевой деятельности (говорении, аудировании (слушании), чтении, письме);

- формирование умений опознавать, анализировать, классифицировать языковые факты, оценивать их с точки зрения нормативности, соответствия сфере и ситуации общения; осуществлять информационный поиск, извлекать и преобразовывать необходимую информацию;
- формирование системы знаний о структуре марийского языка;
- выработка навыков использования языковых средств в устном и письменном общении;
- приобщение обучающихся к культуре, традициям и обычаям марийского народа;
- осмысление родного языка как основного средства общения, средства получения знаний в разных сферах человеческой деятельности, средства освоения морально-этических норм, принятых в обществе;
- воспитание любви и уважения к родному языку, сознательного отношения к нему как особому культурному явлению и эстетической ценности марийского народа;
- формирование у обучающихся чувства патриотизма, уважительного отношения к культуре марийского народа, толерантность к представителям других национальностей и их культуре.

Успешное достижение цели и решение поставленных задач возможно за счет использования методически целесообразных средств и методов обучения, современных информационно-коммуникационных технологий и электронных образовательных ресурсов.

Основные содержательные линии примерной рабочей программы учебного предмета «Родной (марийский) язык»

В Программе выделяются содержательные линии «Общие сведения о языке. Язык и культура народа» и «Система языка».

В учебном процессе указанные содержательные линии неразрывно взаимосвязаны и интегрированы. При

изучении каждого раздела курса обучающиеся не только получают соответствующие знания и овладевают необходимыми умениями и навыками, но и углубляют представления о марийском языке как национально-культурном феномене, совершенствуют свои коммуникативные способности посредством работы над всеми видами речевой деятельности.

Место учебного предмета «Родной (марийский) язык» в учебном плане

В соответствии с федеральным государственным образовательным стандартом основного общего образования учебный предмет «Родной язык» входит в предметную область «Родной язык и родная литература» и является обязательным для изучения.

На изучение учебного предмета «Родной (марийский) язык» в 5–9 классах отводится 340 часов: 68 часов, по 2 часа в каждом классе (34 учебные недели).

Количество часов на изучение родного языка может быть увеличено образовательной организацией за счет часов части учебного плана, формируемой участниками образовательных отношений.

ПОЯСНИТЕЛЬНАЯ ЗАПИСКА

Марийский язык – родной язык марийского народа. В соответствии с действующими нормативно-правовыми актами марийский (горный и луговой) язык в Республике Марий Эл, наравне с русским языком, является государственным языком Республики Марий Эл и преподается как учебный предмет в общеобразовательных организациях.

Примерная рабочая программа учебного предмета «Родной (марийский) язык» для 5–9 классов основного общего образования (далее – Программа) разработана на основе следующих нормативно-правовых документов:

- Конституция Российской Федерации;
- Федеральный закон от 29 декабря 2012 г. № 273-ФЗ «Об образовании в Российской Федерации» (с изменениями и дополнениями);
- Закон Российской Федерации от 25 октября 1991 г. № 1807-1 «О языках народов Российской Федерации» (с изменениями и дополнениями);
- Федеральный государственный образовательный стандарт основного общего образования (утвержден приказом Министерства просвещения Российской Федерации от 31 мая 2021 г. № 287);
- Примерная основная образовательная программа основного общего образования (одобрена решением федерального учебно-методического объединения по общему образованию, протокол № 1/22 от 18 марта 2022 г.);
- Примерная программа воспитания (одобрена решением федерального учебно-методического объединения по общему образованию, протокол № 3/22 от 23 июня 2022 г.);
- Конституция Республики Марий Эл от 1995 г. (гл.1, ст.15);

– Закон Республики Марий Эл от 01.08.2013 г. №29-3 «Об образовании в Республике Марий Эл» (с изменениями и дополнениями);

– Закон Республики Марий Эл от 26.10.1995г. №290-III «О языках в Республике Марий Эл» (с изменениями и дополнениями);

– Концепция государственной национальной политики Республики Марий Эл (с изменениями и дополнениями).

В основе Программы лежит системно-деятельностный подход, являющийся методологией федерального государственного образовательного стандарта.

Программа обеспечивает межпредметные связи с учебными предметами «Русский язык», «Родная (марийская) литература».

Программа является ориентиром для составления рабочих программ по учебному предмету «Родной (марийский) язык» для 5–9 классов общеобразовательных организаций с русским языком обучения и может быть адаптирована под обе литературные нормы марийского языка – луговомарийскую и горномарийскую.

Содержание учебного предмета может реализовываться и во внеурочной деятельности: конкурсы, викторины, экскурсии, тематические общешкольные мероприятия и т. д.

Программа разработана для обучающихся, владеющих марийским языком. Авторы рабочих программ и учебников могут предложить собственный подход к структурированию учебного материала, определению последовательности его изучения, расширению или усечению объема содержания, распределению часов по разделам и темам.

Общая характеристика учебного предмета «Родной (марийский) язык»

В начальном звене у обучающихся сформировались элементарные коммуникативные умения на марийском языке

во всех видах речевой деятельности, а также общеучебные умения и навыки, необходимые для изучения марийского языка как учебного предмета.

На уровне основного общего образования совершенствуются приобретенные ранее знания, навыки и умения, увеличивается объем используемых обучающимися языковых и речевых средств, улучшается качество практического владения марийским языком, возрастает степень самостоятельности школьников и их творческой активности, продолжается развитие коммуникативной компетенции. Учебный предмет «Родной (марийский) язык» расширяет лингвистический кругозор обучающихся, развивает логическое мышление. Также предмет обладает воспитательным потенциалом, формирует у обучающихся чувство патриотизма, любовь к родному краю. В процессе изучения марийского языка у обучающихся вырабатываются уважительное отношение к родному (марийскому) языку, к культуре марийского народа, толерантность к представителям других национальностей и их культуре.

Цель и задачи изучения учебного предмета «Родной (марийский) язык»

Цель изучения учебного предмета «Родной (марийский) язык» – совершенствование видов речевой деятельности, коммуникативных умений и культуры речи на марийском языке, расширение знаний о специфике марийского языка, основных языковых единицах в соответствии с разделами науки о языке; формирование российской гражданской идентичности в поликультурном обществе.

Задачи изучения учебного предмета «Родной (марийский) язык»:

- развитие коммуникативных умений на марийском языке в основных видах речевой деятельности (говорении, аудировании (слушании), чтении, письме);
- формирование умений опознавать, анализировать, классифицировать языковые факты, оценивать их с точки зрения нормативности, соответствия сфере и ситуации общения; осуществлять информационный поиск, извлекать и

преобразовывать необходимую информацию;

- формирование системы знаний о структуре марийского языка;
- выработка навыков использования языковых средств в устном и письменном общении;
- приобщение обучающихся к культуре, традициям и обычаям марийского народа;
- осмысление родного языка как основного средства общения, средства получения знаний в разных сферах человеческой деятельности, средства освоения морально-этических норм, принятых в обществе;
- воспитание любви и уважения к родному языку, сознательного отношения к нему как особому культурному явлению и эстетической ценности марийского народа;
- формирование у обучающихся чувства патриотизма, уважительного отношения к культуре марийского народа, толерантность к представителям других национальностей и их культуре.

Успешное достижение цели и решение поставленных задач возможно за счет использования методически целесообразных средств и методов обучения, современных информационно-коммуникационных технологий и электронных образовательных ресурсов.

Основные содержательные линии примерной рабочей программы учебного предмета «Родной (марийский) язык»

В Программе выделяются содержательные линии «Общие сведения о языке. Язык и культура народа» и «Система языка».

В учебном процессе указанные содержательные линии неразрывно взаимосвязаны и интегрированы. При изучении каждого раздела курса обучающиеся не только получают соответствующие знания и овладевают необходимыми умениями и навыками, но и углубляют представления о марийском языке как национально-культурном

феномене, совершенствуют свои коммуникативные способности посредством работы над всеми видами речевой деятельности.

Место учебного предмета «Родной (марийский) язык» в учебном плане

В соответствии с федеральным государственным образовательным стандартом основного общего образования учебный предмет «Родной язык» входит в предметную область «Родной язык и родная литература» и является обязательным для изучения.

На изучение учебного предмета «Родной (марийский) язык» в 5–9 классах отводится 340 часов: 68 часов, по 2 часа в каждом классе (34 учебные недели).

Количество часов на изучение родного языка может быть увеличено образовательной организацией за счет часов части учебного плана, формируемой участниками образовательных отношений.

СОДЕРЖАНИЕ УЧЕБНОГО ПРЕДМЕТА «РОДНОЙ (МАРИЙСКИЙ) ЯЗЫК»*

5 класс

Общие сведения о языке. Язык и культура народа

Язык как средство общения между людьми. Речь и речевое общение. Речь устная и письменная. Особенности устной и письменной марийской речи. Виды письменной речи. Речь диалогическая и монологическая.

Марийский речевой этикет. Этикетные ситуации приветствия, прощания, поздравления. Обращения в диалогах-побуждениях к действию.

*Поскольку программа носит примерный характер, учитель в ходе работы может изменить последовательность разделов курса и количество отведенных часов, учитывая конкретные условия.

Речевая деятельность

Виды речевой деятельности: чтение (изучающее, ознакомительное, просмотровое, поисковое), аудирование (выборочное, ознакомительное, детальное), говорение, письмо. Нормы речевого этикета.

Функциональные разновидности языка

Общее представление о функциональных разновидностях языка (о разговорной речи, функциональных стилях, языке художественной литературы).

Текст

Текст и его основные признаки. Смысловая и композиционная цельность, связность текста. План и тезисы как виды информационной переработки текста. Тема текста, его основная мысль. Ключевые слова. Смысловые, лексические и грамматические средства связи предложений текста и частей текста.

Система языка

Синтаксис. Пунктуация

Синтаксис и пунктуация как разделы науки о языке. Словосочетание и предложение как единицы синтаксиса. Связь главного и зависимого слова в словосочетании. Виды предложений по цели высказывания. Главные и второстепенные члены предложения, способы их выражения. Виды простого предложения: распространенные и нераспространенные. Однородные члены предложения. Простые и сложные предложения. Синтаксический разбор предложения. Пунктуация как система правил правописания. Знаки препинания, их функции. Обращение. Прямая речь. Диалог. Реплика.

Фонетика. Орфоэпия

Фонетика как раздел науки о языке. Гласные и согласные звуки. Закон сингармонизма: различие небной и губной гармонии. Гармония гласных в марийском языке. Классификация согласных звуков. Согласные звуки: твердые, мягкие, сонорные и шумные. Озвончение шумных согласных. Мягкие согласные звуки в заимствованных из русского языка словах. Элементы фонетической транскрипции. Правописание гласных и согласных в составе морфем.

Фонетический разбор слова.

Орфоэпия как раздел науки о языке. Допустимые варианты произношения и ударения. Логическое ударение. Ударение в исконно марийских и заимствованных словах. Понятие об интонации.

Графика. Орфография

Графика как раздел лингвистики. Соотношение звука и буквы. Обозначение на письме твердости и мягкости согласных. Марийский алфавит. Слитное, дефисное и раздельное написание слов. Использование прописной и строчной буквы. Правила переноса слов. Разделы орфографии, основные орфографические принципы в марийском языке. Понятие орфограммы. Орфографический словарь марийского языка.

Лексикология и фразеология

Лексическое значение слова. Активная и пассивная лексика. Однозначные и многозначные слова. Прямое и переносное значения слова. Омонимы, синонимы, антонимы. Исконно финно-угорские слова и заимствованные слова. Общеупотребительные слова. Устаревшие слова и неологизмы. Диалектизмы. Профессионализмы.

Фразеологизмы. Пословицы, поговорки, крылатые слова. Словари марийского языка: синонимов, антонимов, фразеологических оборотов, толковый.

Морфемика. Словообразование

Состав слова. Корень и основа. Однокоренные слова. Аффиксы: словообразующие и формообразующие. Формы и словообразование. Строение слов в марийском языке: основные отличия от строения слов в русском языке. Образование слов в марийском языке: основные способы – морфологический, лексико-синтаксический. Образование слов при помощи аффиксов.

Морфология

Части речи как лексико-грамматические разряды слов. Принципы классификации частей речи. Система частей речи в марийском языке. Самостоятельные и служебные части речи, их семантические, морфологические и синтаксические особенности.

Имя существительное

Число, лицо, падеж имен существительных. Притяжательные суффиксы имен существительных. Формы принадлежности имен существительных. Имена существительные, употребляемые только в единственном числе. Суффиксы, указывающие на множественное число имени существительного. Сложные имена существительные. Синтаксическая роль имени существительного.

6 класс

Общие сведения о языке. Язык и культура народа

Язык как средство общения между людьми. Марийский язык в семье финно-угорских языков. Этикетные ситуации приветствия, прощания, поздравления (углубление знаний). Обращения в диалогах-побуждениях к действию.

Особенности марийского этикета в сравнении с русским этикетом. Отражение в языке культуры и истории народа.

Система языка

Морфология

Имя прилагательное

Морфологические особенности имени прилагательного и его синтаксическая роль.

Степени сравнения прилагательных: сравнительная, превосходная. Переход прилагательных в состав существительных. Притяжательные суффиксы одиночных имен прилагательных. Форма лица одиночных имен прилагательных. Словообразование имени прилагательного. Суффиксы имен прилагательных. Сложные имена прилагательные. Правописание сложных имен прилагательных. Морфологический разбор имени прилагательного. Особенности имени прилагательного в марийском языке в сравнении с русским прилагательным.

Имя числительное

Имя числительное как часть речи, грамматические признаки имени числительного. Синтаксическая роль имени числительного. Разряды числительных в марийском языке: простые, сложные, составные. Полные и краткие количественные числительные. Сочетание кратких количественных числительных и существительных. Образование имен числительных. Морфологический разбор числительного.

Местоимение

Значение и употребление местоимения в речи, синтаксическая роль в предложении. Разряды местоимений в марийском языке. Число и падеж местоимений. Личные, указательные, определительные, вопросительно-относительные, неопределенные, отрицательные местоимения. Употребление личных местоимений с послелогом и глаголом. Морфологический разбор местоимения.

Наречие

Значение и употребление наречия в речи, синтаксическая роль наречия в предложении. Разряды наречий в марийском языке: наречия образа и способа действия, времени, места, причины и цели, меры и степени, наречия с количественным признаком. Притяжательные суффиксы наречий места. Степени сравнения наречий. Суффиксы наречий. Сложные наречия. Морфологический разбор наречий. Синонимичные и антонимичные наречия.

7 класс

Общие сведения о языке. Язык и культура народа

Язык художественной литературы и его основные особенности.

Слова, отражающие жизненный уклад, традиции, обычаи марийского народа. Обычаи и традиции марийского народа.

Система языка

Морфология

Глагол

Время, лицо, число глагола. Утвердительная и отрицательная формы глаголов настоящего-будущего и прошедшего времен. Форма возможности-невозможности действия разных времен глаголов. Глаголы изъявительного, повелительного, желательного наклонений. Спряжение глаголов. Безличные глаголы. Вспомогательные глаголы. Формообразующие и словообразующие суффиксы глаголов. Сложные глаголы. Неспрягаемая форма глагола – инфинитив. Двучленные глагольные сочетания. Морфологический разбор глагола.

Причастие

Причастие как особая форма глагола. Значение, морфологические особенности причастия, синтаксическая роль в предложении. Формы причастий: причастия будущего времени, действительные, страдательные, отрицательные причастия. Падеж, лицо и число причастия. Причастный оборот.

Деепричастие

Деепричастие как особая форма глагола. Значение, морфологические особенности, синтаксическая роль деепричастия. Формы деепричастий. Деепричастный оборот. Морфологический и разбор деепричастия.

Подражательные слова

Подражательные слова как часть речи. Синтаксическая роль подражательных слов. Виды подражательных слов по значению. Подражательные слова как средство речевой экспрессии. Интонационное и пунктуационное выделение подражательных слов в предложении. Морфологический разбор подражательных слов.

Послелог

Послелог как служебная часть речи. Значение и роль послелогов в предложении. Простые и составные послелоги. Сравнение с предлогами в русском языке. Морфологический разбор послелогов.

Союз

Союз как служебная часть речи. Значение и роль союзов в предложении. Виды союзов: сочинительные, подчинительные. Знаки препинания в предложениях с союзами. Интонация предложений с союзами.

Особенности союзов в марийском языке в сравнении с союзами в русском языке. Морфологический разбор союзов.

Частица

Частица как служебная часть речи. Разряды частиц по значению и употреблению. Морфологический анализ частиц.

Междометие

Междометия в марийском языке. Разряды междометий по значению: выражающие чувства, побуждающие к действию, этикетные междометия. Морфологический анализ междометий. Междометие как средство речевой экспрессии. Интонационное и пунктуационное выделение междометий в предложении.

8 класс

Общие сведения о языке. Язык и культура народа

Значение родного языка в жизни народа. Значение родного языка в развитии детей.

Понятие о марийском литературном языке. Становление и развитие марийского литературного языка. Стили марийского литературного языка: разговорный, книжный, официально-деловой, научный, публицистический. Нормы марийского литературного языка.

Слова, отражающие в языке национальную культуру, духовно-этические и эстетические представления марийского народа. Праздники, обычаи и традиции марийского народа.

Система языка

Синтаксис и пунктуация

Синтаксис и пунктуация как разделы науки о языке.

Словосочетание. Словосочетание и предложение как единицы синтаксиса. Основные виды словосочетаний, типы связи главного и зависимого слов в словосочетании: управление, примыкание. Синтаксический анализ словосочетаний.

Простое предложение. Грамматическая основа предложения. Предложения по цели высказывания: повествовательные, вопросительные, побудительные. Предложения по эмоциональной окраске: восклицательные, невосклицательные; их интонационные и смысловые особенности. Языковые формы выражения побуждения в побудительных предложениях. Средства оформления предложения в устной и письменной речи: интонация, логическое ударение. Виды предложений по количеству грамматических основ: простые, сложные. Нормы постановки знаков препинания в простом и сложном предложениях с союзом. Виды простых предложений по наличию главных членов: двусоставные, односоставные. Виды предложений по наличию второстепенных членов: распространённые, нераспространённые.

Главные и второстепенные члены предложения, способы их выражения. Логическое ударение. Интонация. Предложения полные и неполные. Неполные предложения в диалогической речи, интонация неполного предложения.

Двусоставное предложение. Подлежащее и сказуемое как главные члены предложения. Способы выражения подлежащего. Способы выражения сказуемого. Виды сказуемого: простое глагольное, составное глагольное, составное именное. Тире между подлежащим и сказуемым.

Второстепенные члены предложения и их виды: определение, дополнение, обстоятельство. Виды обстоятельств: места, времени, причины, цели, образа действия, меры и степени, условия. Приложение как особый вид определения.

Синтаксический и пунктуационный анализ предложений.

Односоставные предложения и их грамматические признаки. Виды односоставных предложений: определённо-личные, неопределённо-личные, безличные, назывные. Грамматические различия односоставных предложений, полных и неполных предложений.

Однородные члены предложения, их признаки, средства связи. Союзная и бессоюзная связь однородных членов предложения. Предложения с обобщающими словами при однородных членах. Знаки препинания в предложениях с обобщающими словами при однородных членах. Синтаксический и пунктуационный анализ предложений.

Предложение с обособленными членами. Виды обособленных членов предложения: обособленные определения, приложения, обстоятельства. Знаки препинания в предложениях с обособленными членами. Синтаксический и пунктуационный анализ предложений с обособленными членами.

Обращение. Распространённое и нераспространённое обращение. Основные функции обращения. Синтаксический и пунктуационный анализ предложений с обращениями.

Вводные слова и вводные предложения. Синтаксический и пунктуационный анализ предложений с вводными словами и вводными предложениями.

Междометие. Нормы построения предложений с междометиями. Нормы постановки знаков препинания в предложениях с междометиями. Синтаксический и пунктуационный анализ предложений с междометиями.

Грамматические, интонационные и пунктуационные особенности предложений со словами *да, уке*.

9 класс

Общие сведения о языке. Язык и культура народа

Развитие марийского языка на современном этапе. Исследователи марийского языка – ученые-языковеды. Писатели и поэты о родном языке.

Отражение в языке культуры и истории народа.

Лексический состав языка как выражение миропонимания марийского народа.

Система языка

Синтаксис

Синтаксис сложного предложения. Понятие о сложном предложении (повторение). Виды сложных предложений: бессоюзные, сложносочиненные и сложноподчиненные. Классификация типов сложных предложений. Смысловое, структурное и интонационное единство частей сложного предложения.

Понятие о сложносочиненном предложении и его строении. Виды сложносочиненных предложений: предложения с соединительными, разделительными и противительными союзами. Средства связи частей сложносочинённого предложения. Интонационные особенности сложносочинённых предложений с разными типами смысловых отношений между частями. Употребление сложносочинённых предложений в речи. Нормы построения сложносочинённого предложения; нормы постановки знаков препинания в сложных предложениях. Синтаксический и пунктуационный анализ сложносочинённых предложений.

Сложноподчиненное предложение. Понятие о сложноподчиненном предложении. Главная и придаточная части предложения. Подчинительные союзы и союзные слова. Виды сложноподчинённых предложений по характеру смысловых отношений между главной и придаточной частями, структуре, синтаксическим средствам связи. Сложноподчинённые предложения с придаточными определительными, с придаточными изъяснительными, с придаточными обстоятельственными (места, времени, причины, цели и следствия), с придаточными условия, уступки, с придаточными образа действия, меры и степени. Сложноподчинённые предложения с несколькими придаточными. Однородное, неоднородное и последовательное подчинение придаточных частей. Нормы постановки знаков препинания в сложноподчинённых предложениях. Синтаксический и пунктуационный анализ сложноподчинённых предложений.

Бессоюзное сложное предложение. Понятие о бессоюзном сложном предложении. Смысловые отношения между частями бессоюзного сложного предложения. Виды бессоюзных сложных предложений. Употребление бессоюзных сложных предложений в речи. Бессоюзные сложные предложения со значением перечисления. Запятая, точка с запятой, двоеточие, тире в бессоюзном сложном предложении. Синтаксический и пунктуационный анализ бессоюзных сложных предложений.

Сложные предложения с разными видами союзной и бессоюзной связи. Синтаксический и пунктуационный анализ сложных предложений с разными видами союзной и бессоюзной связи.

Прямая речь. Нормы построения предложений с прямой речью. Знаки препинания в предложениях с прямой речью. Прямая речь и диалог.

Косвенная речь. Нормы построения предложений с косвенной речью. Знаки препинания в предложениях с косвенной речью.

Цитата. Способы включения цитаты в высказывание. Нормы построения предложений при цитировании.

Применение знаний по синтаксису и пунктуации в практике правописания.

5 класс – 68 ч.

Блок	Тема	Кол-во часов	Основные виды деятельности обучающихся
Общие сведения о языке. Язык и культура народа			
Язык как средство общения между людьми	<p>Речь и речевое общение.</p> <p>Общение – важная часть культуры человека. Речь и речевое общение.</p> <p>Речевая ситуация.</p> <p>Речь устная и письменная.</p> <p>Речь диалогическая и монологическая</p>	1	<p>Слушать объяснение учителя о речи и роли общения.</p> <p>Коллективное обсуждение на тему «Роль общения в жизни человека».</p> <p>Работа в парах: определение основных особенностей устной и письменной речи.</p> <p>Учебный диалог с соблюдением норм речевого этикета.</p> <p>Индивидуальная работа: создание монолога (рассказ, описание, рассуждение).</p> <p>Работа в парах: создание диалога – этикетный, диалог-расспрос, диалог-побуждение, диалог-обмен мнениями (по выбору обучающихся).</p> <p>Коллективное обсуждение темы «Богатство марийского языка»</p>
Марийский речевой этикет	<p>Этикетные ситуации приветствия, прощания, поздравления. Обращения в диалогах-побуждениях к действию.</p> <p><i>Проектная работа</i></p>	1	<p>Совместное обсуждение правил марийского речевого этикета и использование их в речи.</p> <p>Учебный диалог на тему: «Для чего нужно соблюдать правила речевого этикета».</p> <p>Групповая работа: составление этикетных ситуаций приветствия, прощания.</p> <p>Творческая работа: создание в паре поздравления.</p> <p>Парная работа по разработке и защите проекта</p>

<p>Речевая деятельность</p>	<p>Основные виды речевой деятельности: чтение (изучающее, ознакомительное, просмотровое, поисковое), аудирование (выборочное, ознакомительное, детальное), говорение, письмо. Нормы речевого этикета.</p> <p><i>Словарный диктант</i></p>	<p>2</p>	<p>Групповая работа: пересказ в устной форме содержания прочитанного или прослушанного текста в сжатом или развернутом виде в соответствии с ситуацией речевого общения. Владение разными видами чтения: просмотровое, ознакомительное, изучающее.</p> <p>Индивидуальная работа: изложение в письменной форме содержание прочитанного или прослушанного текста (подробно, сжато, выборочно) в форме ученического изложения, тезисов, плана.</p> <p>Парная и индивидуальная работа: создание устных и письменных монологических и диалогических высказываний на социально-культурные, нравственно-этические, бытовые, учебные темы в соответствии с целями и ситуацией общения.</p> <p>Проведение лексических анализов слов.</p> <p>Соблюдение речевого этикета в речи.</p> <p>Написание словарного диктанта, подчеркивание изученных орфограмм</p>
<p>Функциональные разновидности языка</p>	<p>Общее представление о функциональных разновидностях языка: разговорной речи, функциональных стилях (научном, официально-деловом, публицистическом), языке художественной литературы. Сферы речевого общения и их соотнесённость с функциональными разновидностями языка.</p>	<p>1</p>	<p>Слушать объяснение учителя о функциональных разновидностях языка.</p> <p>Упражнение: определять стиль, в котором написан текст.</p> <p>Коллективная работа: составлять тексты на заданные стили.</p> <p>Наблюдение за текстами разных стилей</p>

<p>Повторение изученного в 1–4 классах</p>	<p>Фонетика. Орфография. Морфология. Состав слова. <i>Входная контрольная работа с грамматическими заданиями</i></p>	<p>4</p>	<p>Коллективная работа: повторение ранее полученных знаний. Парная работа: характеристика звуков. Практическая работа: морфемный разбор слов. Определение части речи заданного слова. Коллективная работа: определение грамматических признаков существительного, прилагательного, глагола. Выполнение контрольной работы. Работа над ошибками</p>
<p>Текст</p>	<p>Текст и его основные признаки. Смысловая и композиционная цельность, связность текста. План и тезисы как виды информационной переработки текста. Тема текста, его основная мысль. Ключевые слова. Смысловые, лексические и грамматические средства связи предложений текста и частей текста. <i>Сочинение</i></p>	<p>2</p>	<p>Учебный диалог «Что такое текст и каковы его признаки?» Коллективная работа: определение признаков текста. Парная работа: составление текста с выделением признаков текста. Групповая работа: составление плана текста, составление тезисов к тексту. Индивидуальная работа: составление текста по разработанному плану. Коллективная работа: определение темы, основной мысли текста, ключевых слов. Составление текста по заданным ключевым словам. Составление текста по заданной теме. Объяснение учителя о видах связи предложений в тексте: смысловые, лексические и грамматические средства связи предложений текста и частей текста. Групповая работа: анализ текста художественной литературы. Написание сочинения с опорой на жизненный и читательский опыт, сюжетную картину</p>
<p>Система языка</p>			
<p>Синтаксис. Пунктуация</p>	<p>Синтаксис и пунктуация как разделы науки о языке. Словосочетание и предложение как единицы синтаксиса. Связь главного и зависимого слова в</p>	<p>16</p>	<p>Слушать объяснение учителя о синтаксисе и пунктуации. Учебный диалог «Что такое словосочетание и предложение?» Групповая работа: анализ словосочетания и предложения с точки зрения их структурно-смысловой организации и функциональных</p>

	<p>словосочетании. Виды предложений по цели высказывания. Главные и второстепенные члены предложения, способы их выражения. Виды простого предложения: распространенные и нераспространенные. Однородные члены предложения. Простые и сложные предложения. Синтаксический разбор предложения. Пунктуация как система правил правописания. Знаки препинания, их функции. Обращение. Прямая речь. Диалог. Реплика. <i>Диктант.</i> <i>Изложение</i></p>	<p>особенностей. Слушать объяснение учителя об основных видах словосочетаний, типах связи главного и зависимого слова в словосочетании. Парная работа: составление словосочетаний по заданной картине. Индивидуальная работа: определение интонационных и смысловых особенностей повествовательных, побудительных, вопросительных предложений. Практическая работа: составление предложений, различные по цели высказывания. Учебный диалог с использованием вопросительных, повествовательных и побудительных предложений. Слушать объяснение учителя о грамматических основах предложения. Практическая работа: разбор предложений по членам, определение способов выражения членов предложения. Парная работа: определение видов простого предложения – распространенные и нераспространенные. Практическая работа: составление распространенного предложения из нераспространенных. Групповая работа: составление устного сочинения с использованием нераспространенных и распространенных предложений. Анализ составленных текстов. Определение в предложении однородных членов. Коллективная работа: определение простых и сложных предложений. Слушать объяснение учителя: правила пунктуации в предложениях с однородными членами, обращением, прямой речью.</p>
--	---	---

			<p>Практическая работа: составление предложения с однородными членами, прямой речью, обращением, тексты с диалогом. Составление распространенных и нераспространенных предложений.</p> <p>Составление предложений с прямой речью.</p> <p>Работа в парах: создание диалога – этикетный, диалог-расспрос, диалог-побуждение, диалог-обмен мнениями (по выбору обучающихся).</p> <p>Коллективная работа: синтаксический анализ словосочетаний и простых предложений.</p> <p>Творческая работа: подготовка заметок и статей в СМИ с учетом целевой аудитории (в газету и журнал для детей «Ямде лий», «Кече-Солнышко»)</p> <p>Написание диктанта. Работа над ошибками.</p> <p>Индивидуальная работа: изложение в письменной форме содержания прослушанного текста подробно в форме ученического изложения.</p> <p>Работа над ошибками</p>
<p>Фонетика. Орфоэпия</p>	<p>Фонетика как раздел науки о языке. Гласные и согласные звуки. Закон сингармонизма. Гармония гласных в марийском языке. Классификация согласных звуков. Согласные звуки: твердые, мягкие, сонорные и шумные. Озвончение шумных согласных. Звуки [д'], [т'], [р'] в заимствованных из русского языка словах. Элементы фонетической транскрипции. Правописание гласных и согласных в</p>	<p>4</p>	<p>Слушать объяснение учителя: основные понятия фонетики. Произношение всех звуков марийского языка. Работа в парах. Фонетические игры: гласные и согласные звуки. Определение сонорных и шумных, мягких и твердых согласных. Закон сингармонизма при словообразовании. Определение гармонии гласных звуков в марийских словах. Практическая работа: анализ и характеристика отдельных звуков речи, особенности произношения и написания слов. Коллективная работа: фонетический разбор слова. Творческая работа: учебные исследования требующие проведения письменного интервью с предварительной подготовкой вопросов (опросников). Парная и индивидуальная работа: создание устных и письменных</p>

	<p>составе морфем.</p> <p>Фонетический разбор слова.</p> <p>Орфоэпия как раздел науки о языке. Допустимые варианты произношения и ударения. Логическое ударение. Ударение в исконно марийских и заимствованных словах. Понятие об интонации.</p> <p><i>Словарный диктант.</i></p> <p><i>Сочинение</i></p>		<p>монологических и диалогических высказываний на социально-культурные, нравственно-этические, бытовые, учебные темы в соответствии с целями и ситуацией общения.</p> <p>Оценивание собственной и чужой речи с точки зрения соблюдения орфоэпических норм, норм ударения, интонационных норм.</p> <p>Сравнение произношения слов в марийском и русском языках.</p> <p>Коллективная работа: написание словарного диктанта и подчеркивание изученных орфограмм.</p> <p>Написание сочинения с опорой на жизненный и читательский опыт, сюжетную картину</p>
<p>Графика. Орфография</p>	<p>Графика как раздел лингвистики. Соотношение звука и буквы. Обозначение на письме твердости и мягкости согласных. Марийский алфавит.</p> <p>Слитное, дефисное и раздельное написание слов.</p> <p>Употребление прописной и строчной буквы.</p> <p>Правила переноса слов. Разделы орфографии. Основные орфографические принципы в марийском языке. Орфографический словарь марийского языка. Орфограмма. <i>Контрольный диктант с грамматическим заданием.</i></p>	<p>6</p>	<p>Совместное обсуждение: графика как раздел лингвистики.</p> <p>Коллективная работа: сопоставление и анализ звукобуквенного состава слова.</p> <p>Практическая работа: использование знания алфавита при поиске необходимой информации в словарях.</p> <p>Использование правил правописания гласных и согласных, правил правописания слов с буквами <i>ё, ю, е, я; е</i> или <i>э</i>, употребления <i>ь</i> и <i>ы</i>, употребления строчной и прописной букв.</p> <p>Творческая работа: работа с готовым текстом. Выявление речевых, грамматических и орфографических ошибок в тексте, анализ текста.</p> <p>Групповая работа: членение слов на слоги и перенос слова со строки на строку.</p> <p>Работа в парах: использование орфографического словаря в учебной деятельности.</p> <p>Индивидуальная работа: орфографический анализ слова, выделение изученной орфограммы.</p> <p>Коллективная работа: работа с текстом. Аудирование, говорение.</p> <p>Применение знания по орфографии в практике правописания.</p>

	<p><i>Контрольное тестирование.</i></p> <p><i>Словарный диктант</i></p>		<p>Коллективная работа: выполнение контрольной работы.</p> <p>Работа над ошибками.</p> <p>Выполнение контрольного тестирования.</p> <p>Написание словарного диктанта, подчеркивание изученных орфограмм</p>
<p>Лексикология и фразеология</p>	<p>Лексическое значение слова.</p> <p>Активная и пассивная лексика.</p> <p>Однозначные и многозначные слова.</p> <p>Прямое и переносное значения слова.</p> <p>Омонимы, синонимы, антонимы.</p> <p>Слова финно-угорских народов и заимствованные слова.</p> <p>Общеупотребительные слова.</p> <p>Устаревшие слова и неологизмы.</p> <p>Диалектизмы.</p> <p>Профессионализмы.</p> <p>Фразеологизмы. Пословицы, поговорки, крылатые слова.</p> <p>Словари марийского языка: синонимов, антонимов, фразеологизмов, толковый.</p> <p><i>Проектная работа «Родственные слова финно-угорских народов».</i></p> <p><i>Изложение</i></p>	<p>9</p>	<p>Совместное обсуждение: роль слова в оформлении мыслей и чувств</p> <p>Активная и пассивная лексика.</p> <p>Практическая работа: определение лексического значения слова по контексту и словарю.</p> <p>Творческая работа: составление текстов с однозначными и многозначными словами, со словами с прямыми и переносными значениями.</p> <p>Составление диалога – этикетный, диалог-расспрос, диалог-побуждение, диалог-обмен мнениями (по выбору обучающихся) с использованием в речи омонимов, синонимов, антонимов.</p> <p>Парная работа: составление текстов с антонимами и синонимами.</p> <p>Коллективная работа: определение в речи исконно марийские и заимствованные слова, устаревшие слова и неологизмы, диалектизмы, профессионализмы (с помощью учителя).</p> <p>Определение значения распространенных фразеологизмов (по контексту и по словарю).</p> <p>Работа в парах. Работа со словарями: толковый словарь, словари синонимов, антонимов, фразеологизмов.</p> <p>Коллективная работа: составление устного сочинения по заданной теме.</p> <p>Индивидуальная работа: выступление с защитой проекта.</p> <p>Творческая работа: учебные исследования, требующие проведения интервью с предварительной подготовкой вопросов по теме.</p> <p>Изложение в письменной форме содержания прослушанного текста в форме ученического изложения.</p>

			Работа над ошибками
Морфемика. Словообразование	<p>Состав слова. Корень и основа. Однокоренные слова. Аффиксы: словообразующие и формообразующие. Формо- и словообразование. Строении слов в марийском языке: основные различия от строения слов в русском языке. Образования слов в марийском языке. Основные способы образования слов в марийском языке: морфологический, лексико-синтаксический. Образование слов при помощи аффиксов. <i>Словарный диктант.</i> <i>Контрольный диктант с грамматическими заданиями</i></p>	7	<p>Коллективное обсуждение: повторение ранее полученных знаний. Слушать объяснение учителя: морфема как значимая единица языка, роль морфем в процессах формо- и словообразования. Однокоренные слова. Практическая работа: применение знания и умения в области морфемики в практике правописания. Морфемный анализ слов. Групповая работа: определение словообразующих и формообразующих аффиксов. Коллективная работа: словообразовательный анализ слов.</p> <p>Написание словарного диктанта, подчеркивание изученных орфограмм. Выполнение контрольной работы. Работа над ошибками</p>
Морфология	<p>Части речи как лексико-грамматические разряды слов. Принципы классификации частей речи. Система частей речи в марийском языке. Самостоятельные и служебные части речи, их семантические, морфологические и синтаксические особенности. Имя существительное. Число, лицо, падежи имен существительных. Формы принадлежности имен существительных. Имена</p>	10	<p>Коллективное обсуждение: определение принадлежности слова к определенной части речи по его лексико-грамматическому значению, морфологическим и синтаксическим признакам. Характеристика общекатегориального значения, морфологических признаков и синтаксическую роль частей речи. Определение семантических групп, морфологических форм частей речи. Парная работа: группировать части речи по заданным морфологическим признакам. Распознавание частей речи по способу образования. Коллективная работа: морфологический анализ слова. Определение грамматических признаков имени существительного. Определение числа и падежей имени существительного. Практическая работа: склонение имен существительных по лицам,</p>

	<p>существительные, употребляемые только в единственном числе. Суффиксы, указывающие на множественное число имени существительного. Сложные имена существительные Синтаксическая роль имени существительного в предложении. <i>Диктант.</i> <i>Контрольное тестирование</i></p>		<p>числам и падежам. Определение чисел имен существительных после слов <i>шуро (много), шагал (мало), икмыняр (несколько)</i>. Творческая работа: составление монолога с использованием слов <i>шуро (много), шагал (мало), икмыняр (несколько)</i>. Правильное употребление в речи падежные формы существительных. Правильное употребление в речи формы принадлежности имен существительных. Работа в группах. Лексические игры: составление слов с суффиксами <i>-влак, -шамыч, -ла, -мыт</i>. Индивидуальная работа: морфологический разбор существительного. Объяснение синтаксической роли имени существительного.</p> <p>Практическая работа: выполнение языкового анализа различных видов в речевой практике.</p> <p>Написание диктанта.</p> <p>Работа над ошибками.</p> <p>Выполнение контрольного тестирования.</p> <p>Работа над ошибками</p>
Закрепление и повторение изученного материала	<p>Повторение изученного материала. <i>Контрольный диктант с грамматическим заданием</i></p>	2	<p>Коллективная работа: закрепление изученного материала. Учебный диалог «Какая тема была самой «трудной» и почему?» Выполнение контрольного диктанта, работа над ошибками</p>
Резервные уроки		3	

6 класс – 68 ч.

Блок	Тема	Кол-во часов	Характеристика основных видов деятельности обучающихся
------	------	--------------	--

Общие сведения о языке. Язык и культура народа

<p>Язык как средство общения между людьми</p>	<p>Марийский язык в семье финно-угорских языков. Этикетные ситуации приветствия, прощания, поздравления. Обращения в диалогах-побуждениях к действию.</p>	<p align="center">2</p>	<p>Слушать объяснение учителя о языке, как о средстве общения между людьми, о роли марийского языка в жизни народа, о красоте, богатстве, выразительности родного языка.</p> <p>Коллективное обсуждение на тему «Марийский язык в семье финно-угорских языков».</p> <p>Индивидуальная работа: создание различных видов монолога (рассказ, описание, рассуждение, сочетание разных видов монолога). Работа в парах: создание диалога – этикетный, диалог-расспрос, диалог-побуждение, диалог-обмен мнениями (по выбору обучающихся).</p> <p>Парная работа по разработке и защите проекта: публичное представление результатов проведённого языкового анализа, выполненного лингвистического эксперимента, исследования, проекта; выбор формата выступления с учётом цели презентации и особенностей аудитории и в соответствии с ним составление устных и письменных текстов, выступление с защитой проекта</p>
<p>Язык и культура речи</p>	<p>Особенности марийского этикета по сравнению с русским. Отражение в языке культуры и истории народа. <i>Проектная работа «Сходства и различия в речевом этикете марийского и русского народов»</i></p>	<p align="center">4</p>	<p>Совместное обсуждение особенностей марийского этикета по сравнению с русским. Творческая работа: составление примеров сходства и различия в речевом этикете марийского и русского народов. Учебный диалог на тему: «Для чего нужно соблюдать правила речевого этикета?» Парная работа по разработке и защите проекта.</p> <p>Творческая работа: рецензирование учебных проектных и исследовательских работ, подготовленных товарищами</p>
<p>Повторение материала, изученного в 5 классе</p>	<p>Синтаксис и пунктуация. Лексика. Морфология. Состав</p>	<p align="center">7</p>	<p>Коллективная работа: повторение изученного материала в 5 классе.</p> <p>Работа в парах: определение лексического значения слова по</p>

	<p>слова. Словообразование.</p> <p><i>Входная контрольная работа с грамматическими заданиями</i></p>		<p>контексту и словарю.</p> <p>Творческая работа: составление текстов с однозначными и многозначными словами, со словами с прямыми и переносными значениями.</p> <p>Групповая работа: определение и характеристика общих грамматических значений, морфологических признаков и синтаксических функций имени существительного в рамках изученного.</p> <p>Практическая работа: морфемный разбор слов. Выполнение контрольной работы. Работа над ошибками</p>
--	--	--	--

Система языка

<p>Морфология.</p> <p>Имя прилагательное</p>	<p>Имя прилагательное.</p> <p>Морфологические особенности имени прилагательного.</p> <p>Синтаксическая роль имени прилагательного.</p> <p>Степени сравнения прилагательных: сравнительная, превосходная.</p> <p>Имя прилагательное как имя существительное. Число, падеж, форма лица одиночного имени прилагательного.</p> <p>Словообразование имени прилагательного. Суффиксы имен прилагательных. Сложные имена прилагательные.</p> <p>Правописание сложных имен прилагательных.</p> <p>Морфологический разбор имени прилагательного.</p>	<p align="center">14</p>	<p>Коллективное обсуждение по теме «Грамматические признаки и синтаксическая роль имени прилагательного, роль имени прилагательного в речи».</p> <p>Работа в парах: анализ особенностей использования имён прилагательных в изучаемых текстах.</p> <p>Практическая работа: определение степени сравнения прилагательного, образование степени сравнения имен прилагательных.</p> <p>Творческая работа: продолжение заданного текста, с использованием степеней сравнения имен прилагательных.</p> <p>Определение числа, лица и падежа одиночного имени прилагательного.</p> <p>Индивидуальная работа: морфологический анализ прилагательного как имени существительного. Анализ особенностей словообразования имён прилагательных. Орфографический анализ сложных имен прилагательных</p> <p>Групповая работа. Дидактическая игра: определение суффиксов</p>
--	---	--------------------------	--

	<p>Особенности имени прилагательного в марийском языке в сравнении с русским языком. <i>Контрольное тестирование.</i> <i>Словарный диктант.</i> <i>Изложение.</i> <i>Диктант</i></p>		<p>имен прилагательных.</p> <p>Выявление особенностей имени прилагательного в марийском языке по сравнению с русским языком. Коллективная работа: морфологический разбор прилагательного. Выполнение контрольного тестирования. Написание словарного диктанта, подчеркивание изученных орфограмм. Изложение в письменной форме содержания прослушанного текста в форме ученического изложения.</p> <p>Работа над ошибками.</p> <p>Написание диктанта.</p> <p>Работа над ошибками</p>
Имя числительное	<p>Имя числительное как часть речи, грамматические признаки имени числительного. Синтаксическая роль имени числительного. Разряды числительных в марийском языке: простые, сложные, составные. Полные и краткие количественные числительные. Сочетание кратких количественных числительных и существительных. Образование имен числительных. Морфологический разбор числительного. <i>Словарный диктант.</i> <i>Контрольное тестирование.</i> <i>Контрольный диктант с</i></p>	13	<p>Слушать объяснение учителя об имени числительном как части речи по вопросу и общему значению. Объяснение синтаксической роли имени числительного.</p> <p>Творческая работа: характеристика роли имён числительных в речи, особенности употребления в научных текстах, деловой речи.</p> <p>Составление устного рассказа с использованием сложных и составных имен числительных.</p> <p>Практическая работа: определение разрядов числительных: простых, сложных, составных имен числительных, правильное употребление их в речи. Употребление в речи числительных с существительными. Склонение числительных и характеристика особенностей склонения, словообразования и синтаксических функций числительных.</p> <p>Групповая дискуссия: сопоставительный анализ правописания имен числительных по новым и старым орфографическим правилам.</p>

	<i>грамматическими заданиями. Сочинение</i>		<p>Коллективная работа: морфологический разбор числительного.</p> <p>Написание словарного диктанта и подчеркивание орфограммы.</p> <p>Выполнение контрольного тестирования.</p> <p>Написание контрольного диктанта.</p> <p>Работа над ошибками.</p> <p>Написание сочинения с опорой на жизненный и опыт</p>
Местоимение	<p>Значение и употребление в речи, синтаксическая роль в предложении. Разряды местоимений в марийском языке. Число и падеж местоимений. Личные, указательные, определительные, вопросительно-относительные, неопределенные, отрицательные местоимения. Употребление личных местоимений с послелогом и глаголом.</p> <p>Морфологический разбор местоимения.</p> <p><i>Словарный диктант. Контрольный диктант с грамматическими заданиями. Изложение</i></p>	12	<p>Совместное обсуждение о синтаксической роли местоимения.</p> <p>Творческая работа: анализ примеров употребления местоимений с точки зрения соответствия требованиям марийского речевого этикета.</p> <p>Анализ примеров употребления в разговорной речи личного местоимения 1-го, 2-го лица множественного числа с литературной нормой марийского языка.</p> <p>Редактирование небольших текстов, где употребление местоимения приводит к речевой ошибке (устранение неточности).</p> <p>Практическая работа: определение числа и падежа местоимения.</p> <p>Склонение местоимения по падежам и числам.</p> <p>Групповая работа: определение разряда местоимения.</p> <p>Парная работа: употребление в речи личные местоимения и падежные формы местоимений.</p> <p>Творческая работа: составление устного сочинения.</p> <p>Употребление в речи личных местоимений с послелогом и глаголом.</p> <p>Групповая работа: составление рассказа с использованием личных местоимений. Работа над ошибками и анализ текста.</p> <p>Коллективная работа: морфологический разбор местоимения.</p> <p>Написание словарного диктанта, подчеркивание изученных орфограмм.</p> <p>Выполнение контрольной работы.</p> <p>Работа над ошибками.</p> <p>Изложение в письменной форме содержания прослушанного текста в форме ученического изложения.</p>

			Работа над ошибками
Наречие	Значение и употребление в речи, синтаксическая роль наречий в предложении. Разряды наречий в марийском языке: наречия образа и способа действия, времени, места, причины и цели, меры и степени, наречия с количественным признаком. Притяжательные суффиксы наречий места. Степени сравнения наречий. Суффиксы наречий. Сложные наречия. Морфологический разбор наречий. Синонимичные и антонимичные наречия. <i>Словарный диктант. Сочинение. Диктант</i>	8	Объяснение учителя об общих значениях и синтаксической роли наречия. Учебный диалог «Как правильно употреблять в речи наречия, выявлять и исправлять ошибки в устной и письменной речи?» Практическая работа: определение разрядов наречий. Образование степени сравнения наречий. Антонимы наречий. Определение суффиксов в наречиях. Творческая работа: образовывать и правильно писать сложные наречия. Определение синонимичных и антонимичных наречий в тексте. Индивидуальная работа: морфологический разбор наречий. Написание словарного диктанта и подчеркивание изученных орфограмм. Творческая работа: написание сочинения по картине, с употреблением в тексте наречий. Написание диктанта, работа над ошибками
Закрепление и повторение изученного материала	<i>Повторение изученного материала. Контрольный диктант с грамматическим заданием</i>	4	Коллективная работа: закрепление изученного материала в 6-ом классе. Выполнение контрольной работы, работа над ошибками
Резервные уроки		4	

7 класс – 68 ч.

Блок	Тема	Кол-во часов	Характеристика основных видов деятельности обучающихся
Общие сведения о языке. Язык и культура народа			

<p>Язык художественной литературы</p>	<p>Основные особенности языка художественной литературы.</p> <p><i>Проектная работа</i></p>	<p>4</p>	<p>Коллективное обсуждение: «Основные особенности языка художественной литературы».</p> <p>Индивидуальная работа: анализ художественного текста с опорой на его сильные позиции.</p> <p>Творческая работа: составление текстов по заданной теме.</p> <p>Применение правил орфографии и пунктуации на письме (в рамках изученного).</p> <p>Парная работа по разработке и защите проекта: публичное представление результатов проведённого языкового анализа, выполненного лингвистического эксперимента, исследования, проекта; выбор формата выступления с учётом цели презентации и особенностей аудитории, и в соответствии с ним составление устных и письменных текстов, выступление с защитой проекта</p>
<p>Язык и культура народа</p>	<p>Слова, отражающие жизненный уклад, традиции, обычаи марийского народа. Обычаи и традиции марийского народа.</p> <p><i>Проектная работа «Обычаи и традиции марийского народа»</i></p>	<p>4</p>	<p>Совместное обсуждение темы «Обычаи и традиции марийского народа».</p> <p>Практическая работа: определение слов, отражающих жизненный уклад, традиции, обычаи марийского народа.</p> <p>Творческая работа: составление устных и письменных текстов.</p> <p>Выступление с защитой проекта, правильное использование речевых средств марийского языка.</p> <p>Парная работа по разработке и защите проекта</p>
<p>Повторение материала, изученного в 6 классе</p>	<p>Морфологические особенности имени прилагательного, числительного, местоимения, наречия и их синтаксическая роль.</p> <p><i>Входная контрольная работа с грамматическими заданиями</i></p>	<p>4</p>	<p>Коллективная работа: повторение изученного материала в 6 классе.</p> <p>Индивидуальная работа: определение и характеристика общих грамматических значений, морфологических признаков и синтаксических функций частей речи в рамках изученного.</p> <p>Творческая работа: составление диалога-этикета.</p> <p>Выполнение контрольной работы.</p> <p>Работа над ошибками</p>

Система языка

<p>Морфология</p>	<p>Глагол. Время, лицо, число глагола. Утвердительная и отрицательная формы глаголов настоящего-будущего, прошедшего времен. Форма возможности-невозможности действия разных времен глаголов. Глаголы изъявительного, повелительного, желательного наклонений. Спряжение глаголов. Безличные глаголы. Вспомогательные глаголы. Формообразующие и словообразующие суффиксы глаголов. Сложные глаголы. Непрягаемая форма глагола – инфинитив. Двучленные глагольные сочетания. Морфологический разбор глагола. <i>Словарный диктант.</i> <i>Контрольный диктант с грамматическим заданием.</i> <i>Сочинение</i></p>	<p align="center">17</p>	<p>Обсуждение по теме «Грамматические признаки и синтаксическая роль глагола». Слушать объяснение учителя о временных формах глаголов изъявительного наклонения в утвердительной и отрицательной формах, формах возможностей и невозможностей действия.</p> <p>Творческая работа: составление различного вида монологов: монолог-описание, монолог-рассуждение, монолог-повествование с использованием глаголов желательного, повелительного, изъявительного наклонений.</p> <p>Работа в парах: определение спряжений глаголов. Определение безличных глаголов.</p> <p>Индивидуальная работа: анализ примеров использования вспомогательных глаголов, безличных глаголов.</p> <p>Групповая работа: определение формообразующих и словообразующих суффиксов глагола. Практическая работа: склонение глаголов изъявительного наклонения по временам: настоящее-будущее время, прошедшее время. Склонение глаголов по лицам, числам. Составление утвердительной и отрицательной форм глаголов настоящего-будущего, прошедшего времен. Индивидуальная работа: орфографический анализ сложных глаголов. Групповая работа. Ролевая игра: составление и употребление в речи глаголов повелительного, желательного наклонений в утвердительной и отрицательной формах. Учебный диалог «Что такое инфинитив и двучленные глагольные сочетания?» Парная работа: объяснение особенностей непрягаемых форм глагола в марийском языке по сравнению с русским. Творческая работа: составление глагольных сочетаний.</p>
-------------------	--	--------------------------	---

			<p>Коллективная работа: морфологический разбор глагола.</p> <p>Творческая работа: сопоставительный анализ текстов с использованием различных глагольных форм на марийском и русском языках.</p> <p>Написание словарного диктанта и подчеркивание изученных орфограмм.</p> <p>Выполнение контрольной работы, работа над ошибками.</p> <p>Написание сочинения с опорой на читательский опыт</p>
Морфология	<p>Причастие как особая форма глагола. Значение, морфологические особенности причастия, синтаксическая роль в предложении. Формы причастий: причастия будущего времени, действительные, страдательные, отрицательные причастия. Падеж, лицо и число причастия. Причастный оборот.</p> <p><i>Словарный диктант.</i> <i>Контрольный диктант с грамматическим заданием.</i> <i>Изложение</i></p>	8	<p>Слушать объяснение учителя тему: «Причастие. Значение, морфологические особенности причастия, синтаксическая роль в предложении».</p> <p>Групповая работа. Ролевая игра по теме: «Формы причастий».</p> <p>Практическая работа: склонение одиночных причастий по падежам, лицам, числам. Соблюдение знаков препинания в предложениях с причастными оборотами.</p> <p>Выделение причастного оборота в предложении.</p> <p>Творческая работа: характеристика роли причастий в тексте. Анализ фрагментов текста марийских народных песен, с точки зрения использования в них причастий и причастных оборотов.</p> <p>Индивидуальная работа: морфологический и морфемный разбор причастия.</p> <p>Коллективная работа: написание словарного диктанта и подчеркивание орфограмм.</p> <p>Изложение в письменной форме подробного содержания прослушанного текста в форме ученического изложения.</p> <p>Работа над ошибками</p>

Морфология	<p>Деепричастие как особая форма глагола. Значение, морфологические особенности деепричастия, синтаксическая роль в предложении. Формы деепричастий. Деепричастный оборот. Морфологический и разбор деепричастия. <i>Словарный диктант.</i> <i>Диктант.</i> <i>Сочинение</i></p>	10	<p>Слушать объяснение учителя о деепричастии как об особой форме глагола. Значение и морфологические признаки деепричастия, синтаксическая роль в предложении. Учебный диалог «Формы деепричастий. Вопросы и суффиксы». Групповая работа: определение деепричастных оборотов в составе предложения, определение его границы.</p> <p>Практическая работа: конструирование предложений с деепричастным оборотом. Соблюдение знаков препинания в предложениях с деепричастными оборотами.</p> <p>Творческая работа: анализ и характеристика особенностей употребления в художественной литературе деепричастий и деепричастных оборотов.</p> <p>Коллективная работа: морфологический разбор деепричастия.</p> <p>Написание словарного диктанта и подчеркивание орфограмм.</p> <p>Написание диктанта, работа над ошибками.</p> <p>Написание сочинения с опорой на сюжетную картину</p>
Морфология	<p>Подражательные слова. Подражательные слова как особенности марийского языка. Синтаксическая роль подражательных слов в предложении. Виды подражательных слов по значению. Использование подражательных слов как средства создания экспрессии в разговорной и художественной</p>	4	<p>Мини-лекция о подражательных словах и их правописании. Практическая работа: определение синтаксической роли в предложении. Определение подражательных слов по значению. Творческая работа: составление текстов с подражательными словами, определение роли подражательных слов как средство создания экспрессии разговорной и художественной речи.</p> <p>Практическая работа: соблюдение правила правописания и знаки препинания в предложениях с подражательными словами.</p> <p>Индивидуальная работа: морфологический разбор подражательных</p>

	<p>речи. Интонационное и пунктуационное выделение подражательных слов в предложении.</p> <p>Морфологический разбор подражательных слов.</p> <p><i>Словарный диктант. Контрольное тестирование</i></p>		<p>слов.</p> <p>Коллективная работа: написание словарного диктанта, подчеркивание изученных орфограмм. Выполнение контрольного тестирования. Работа над ошибками</p>
Морфология	<p>Послелог. Послелог как служебная часть речи. Значение и роль послелогов в предложении. Простые и составные послелогов. Сравнение с предлогами в русском языке. Морфологический разбор послелогов. <i>Диктант</i></p>	3	<p>Коллективное обсуждение: «Послелог как служебная часть речи. Значение и роль послелогов в предложении. Простые и составные послелогов».</p> <p>Творческая работа: определение послелогов и использование их в речи. Выявление особенностей послелогов в марийском языке по сравнению с предлогами в русском языке. Определение простых и составных послелогов.</p> <p>Групповая работа: сопоставление марийских послелогов с предлогами в русском языке.</p> <p>Коллективная работа: морфологический разбор послелогов. Написание диктанта, работа над ошибками</p>
Морфология	<p>Союз как служебная часть речи. Значение и роль союзов в предложении. Виды союзов: сочинительные, подчинительные. Знаки препинания в предложениях с союзами. Интонация предложений с союзами. Особенности союзов в марийском языке по сравнению с союзами в русском языке. Морфологический разбор союзов.</p>	4	<p>Практическая работа: выявление роли союзов как средства связи предложений и частей текста и использовать их в этой функции в собственной речи.</p> <p>Групповая работа. Ролевая игра: сочинительные и подчинительные союзы.</p> <p>Расстановка знаков препинания в предложениях с союзами. Индивидуальная работа: составление монологов с использованием предложений с сочинительными и подчинительными союзами. Творческая работа: определение особенностей союзов в марийском языке по сравнению с русским языком. Коллективная работа: морфологический разбор союзов.</p>

	<i>Изложение</i>		Подробное изложение в письменной форме содержание прочитанного текста в форме ученического изложения
Морфология	Частица. Частица как служебная часть речи. Разряды частиц по значению и употреблению. Морфологический анализ частиц	2	Объяснение учителя: частица как служебная часть речи. Практическая работа: определение частиц разных разрядов. Морфологический анализ частиц. Творческая работа: использование частицы разных разрядов в собственной речи. Определение экспрессивного использования частиц в художественном тексте. Характеристика интонационных особенностей предложений с частицами и правильно интонировать такие предложения
Морфология	Междометие. Междометия в марийском языке. Разряды междометий по значению: выражающие чувства, побуждающие к действию, этикетные междометия. Морфологический анализ междометий. Использование междометий как средство создания экспрессии разговорной и художественной речи. Интонационное и пунктуационное выделение	2	Групповая работа. Ролевая игра «Междометия в марийском языке». Практическая и творческая работа: определение междометия в предложении и тексте на основе анализа их функций в речи. Определение междометия разных разрядов, характеристика роли междометий разных разрядов в речи. Групповая работа: определение междометия разных разрядов в собственной речи для выражения различных чувств и побуждений, а также в качестве форм приветствия, выделяя их интонационно. Творческая работа: составление текста с междометиями. Коллективная работа: выполнение контрольного тестирования

	междометий в предложении. <i>Контрольное тестирование</i>		
Закрепление и повторение изученного материала	<i>Повторение изученного материала. Контрольный диктант с грамматическим заданием</i>	4	Коллективная работа: закрепление учебного материала. Выполнение контрольной работы
Резервные уроки		2	

8 класс – 68 ч.

Блок	Тема	Кол-во часов	Характеристика основных видов деятельности обучающихся
Общие сведения о языке. Язык и культура народа			
Значимость родного языка в жизни	Значение родного языка в жизни народа. Значение родного языка в развитии детей	1	Учебный диалог на тему: «Для чего нужно изучать родной язык?» Значимость родного языка в жизни. Творческая работа: составление текстов о роли родного языка, опираясь на различные источники информации
Марийский литературный язык	Понятие о марийском литературном языке. Становление и развитие марийского литературного языка. Стили марийского литературного языка: разговорный, книжный, официально-деловой, научный, публицистический. Нормы марийского литературного	4	Слушать объяснение учителя об особенностях литературного и разговорного языка. Практическая работа: определение основных жанров научного (отзыв, выступление, доклад), публицистического (выступление, интервью), официально-делового (расписка, доверенность, заявление) художественного стилей, разговорной речи (рассказ, беседа). Групповая работа: составление текстов, соблюдая нормы литературного языка, корректировка своей речи в соответствии с

	языка.		<p>нормами современного литературного языка.</p> <p>Парная работа: анализ и исправление ошибок в устной и письменной речи в соответствии нормами литературного языка (в рамках изученного).</p> <p>Индивидуальная работа по разработке и защите проекта</p>
Язык и культура народа	<p>Слова, отражающие в языке национальную культуру, духовно-этические и эстетические представления марийского народа. Праздники, обычаи и традиции марийского народа.</p> <p><i>Проектная работа «Праздники марийского народа»</i></p>	4	<p>Составление диалога «Язык и культура народа».</p> <p>Практическая работа: нахождение в текстах слова, отражающие в языке национальную культуру, духовно-этические и эстетические представления марийского народа в описаниях праздников, обычаев, традиций марийского народа.</p> <p>Индивидуальная разработка и защита проекта.</p> <p>Творческая работа: рецензирование учебных проектных работ, подготовленных товарищами</p>
Повторение изученного в 7 классе	<p>Морфологические особенности глагола, причастия, деепричастия, междометия, и их синтаксическая роль</p> <p><i>Входная контрольная работа с грамматическими заданиями.</i></p>	4	<p>Коллективная работа: повторение изученного материала в 7 классе.</p> <p>Индивидуальная работа: определение и характеристика общих грамматических значений, морфологических признаков и синтаксических функций частей речи в рамках изученного.</p> <p>Творческая работа: сочинение по картине.</p> <p>Выполнение контрольной работы.</p> <p>Работа над ошибками.</p>
Система языка			

Синтаксис и пунктуация	Синтаксис и пунктуация как разделы науки о языке. Словосочетание. Словосочетание и предложение как единицы синтаксиса. Основные виды словосочетаний, типы связи главного и зависимого слова в словосочетании: управление, примыкание. Синтаксический анализ словосочетаний. <i>Словарный диктант</i>	4	Слушать объяснение учителя об основных единицах синтаксиса. Коллективная работа: анализ словосочетаний с точки зрения их структурно-смысловой организации и функциональных особенностей. Практическая работа: определение основных видов словосочетаний, типов связи главного и зависимого слова в словосочетании. Образование словосочетания с заданным видом связи. Творческая работа: работа с заданным текстом. Выделение словосочетаний для написания сочинения. Коллективная работа: синтаксический анализ словосочетаний. Написание словарного диктанта, подчеркивание изученных орфограмм
Синтаксис и пунктуация	Простые предложения. Грамматическая основа предложения. Виды предложений по цели высказывания: повествовательные, вопросительные, побудительные. Виды предложений по эмоциональной окраске (восклицательные, невосклицательные). Их интонационные и смысловые особенности. Языковые формы выражения побуждения в побудительных предложениях. Средства оформления предложения в устной и письменной речи: интонация, логическое ударение.	8	Слушать мини-лекцию учителя: «Простые предложения». Грамматическая основа предложения. Предложения по цели высказывания, эмоциональной окраске, интонационные и смысловые особенности, языковые формы выражения побуждения в побудительных предложениях». Практическая работа: определение предложения по количеству грамматических основ. Определение предложения по наличию главных и второстепенных членов, предложения полные и неполные. Групповая работа: анализ примеров употребления неполных предложений в диалогической речи и выявление особенности интонации неполного предложения. Коллективная работа: синтаксический и пунктуационный анализ предложений. Творческая работа: составление монолога с использованием побудительных предложений. Определение логических ударений в предложении. Парная работа: составление диалогов и выделение логических

	<p>Виды предложений по количеству грамматических основ (простые, сложные). Нормы постановки знаков препинания в простом и сложном предложениях с союзом. Виды простых предложений по наличию главных членов (двусоставные, односоставные).</p> <p>Виды предложений по наличию второстепенных членов (распространённые, нераспространённые).</p> <p>Главные и второстепенные члены предложения, способы их выражения. Логическое ударение. Интонация. Предложения полные и неполные. Неполные предложения в диалогической речи, интонация неполного предложения.</p> <p><i>Контрольный диктант с грамматическими заданиями.</i></p> <p><i>Словарный диктант.</i></p> <p><i>Контрольное тестирование</i></p>		<p>ударений в диалогах.</p> <p>Творческая работа: составление простых предложений: предложения односоставные и двусоставные, распространённые и нераспространённые, полные и неполные, утвердительные и отрицательные. Коллективная работа: синтаксический анализ простых предложений. Практическая работа: определение функций знаков препинания. Применение знания по синтаксису и пунктуации при выполнении языкового анализа различных видов и в речевой практике.</p> <p>Составление диалогов, используя неполные предложения.</p> <p>Практическая работа: конструирование предложения разных видов.</p> <p>Коллективная работа: выполнение контрольной работы. Работа над ошибками. Написание словарного диктанта, объяснение орфограмм. Выполнение контрольного тестирования. Работа над ошибками</p>
--	--	--	--

<p>Синтаксис и пунктуация</p>	<p>Двусоставное предложение.</p> <p>Подлежащее и сказуемое как главные члены предложения.</p> <p>Способы выражения подлежащего.</p> <p>Виды сказуемого (простое глагольное, составное глагольное, составное именное) и способы его выражения.</p> <p>Тире между подлежащим и сказуемым.</p> <p>Второстепенные члены предложения, их виды:</p> <p>Определение, дополнение, обстоятельство. Виды обстоятельств:</p> <p>места, времени, причины, цели, образа действия, меры и степени, условия.</p> <p>Приложение как особый вид определения.</p> <p>Синтаксический и пунктуационный анализ предложений.</p> <p><i>Контрольное тестирование.</i></p>	<p>10</p>	<p>Коллективное обсуждение: способы выражения подлежащего. Виды сказуемого и способы его выражения.</p> <p>Практическая работа: составление текстов, применяя нормы построения простого предложения.</p> <p>Составление предложений по теме: «Тире между подлежащим и сказуемым».</p> <p>Групповая работа: синтаксический и пунктуационный анализ предложений.</p> <p>Творческая работа: продолжение заданного текста с использованием второстепенных членов предложения.</p> <p>Определение видов второстепенных членов предложения: определение, дополнение, обстоятельство.</p> <p>Приложение как особый вид определения; обстоятельства разных видов.</p> <p>Определение простых неосложнённых предложений.</p> <p>Творческая работа: определение основания для сравнения и сравнение предложения с разными видами второстепенных членов.</p> <p>Моделирование предложения с разными видами второстепенных членов.</p> <p>Творческая работа: сочинение-миниатюра по заданной теме.</p> <p>Выполнение контрольного тестирования.</p> <p>Написание словарного диктанта, выделение орфограмм.</p>
-------------------------------	--	-----------	--

	<p><i>Словарный диктант.</i></p> <p><i>Диктант</i></p>		<p>Написание диктанта, работа над ошибками</p>
	<p>Односоставные предложения, их грамматические признаки. Виды односоставных предложений (определённо-личные, неопределённо-личные, безличные, назывные).</p> <p>Грамматические различия</p>	<p>8</p>	<p>Совместное обсуждение об односоставных предложениях. Их грамматические признаки, морфологические средства выражения главного члена предложения.</p> <p>Групповая работа. Дидактическая игра – определение видов односоставных предложений: определённо-личные, неопределённо-личные, безличные, назывные.</p>

	<p>односоставных предложений, полных и неполных предложений</p> <p><i>Контрольный диктант с грамматическими заданиями.</i></p> <p><i>Сочинение</i></p>		<p>Определение грамматических различий односоставных и двусоставных неполных предложений.</p> <p>Творческая работа: составление текстов, с использованием односоставных предложений. Выявление особенностей употребления односоставных предложений.</p> <p>Коллективная работа: определение полных и неполных предложений.</p> <p>Написание сочинения с опорой на жизненный и читательский опыт, сюжетную картину</p>
Синтаксис и пунктуация	<p>Однородные члены предложения. Однородные члены предложения, их признаки, средства связи.</p> <p>Союзная и бессоюзная связь однородных членов предложения.</p> <p>Предложения с обобщающими словами при однородных членах. Знаки препинания в предложениях с обобщающими словами при однородных членах. Синтаксический и пунктуационный анализ предложений.</p> <p><i>Изложение</i></p>	5	<p>Коллективное обсуждение по теме «Однородные члены предложения, виды их связи: союзная и бессоюзная».</p> <p>Практическая работа: определение обобщающих слов при однородных членах. Выявление и понимание особенностей употребления в речи сочетаний однородных членов разных типов.</p> <p>Коллективная работа: синтаксический и пунктуационный анализ предложений.</p> <p>Творческая работа: составление деловых бумаг на родном языке: заявление, согласие, объяснительная, расписка, объявление.</p> <p>Изложение в письменной форме подробного содержания прослушанного текста в форме ученического изложения.</p> <p>Работа над ошибками</p>

Синтаксис и пунктуация	<p>Предложения с обособленными членами. виды обособленных членов предложения: обособленные определения, приложения, обстоятельства</p> <p>Знаки препинания в предложениях с обособленными членами.</p> <p>Синтаксический и пунктуационный анализ предложений с обособленными членами.</p> <p><i>Словарный диктант.</i></p> <p><i>Диктант</i></p>	5	<p>Коллективная работа: виды обособленных членов предложения.</p> <p>Групповая работа: анализ примеров обособления определений, приложений, обстоятельств, уточняющих членов.</p> <p>Применение норм обособления определений, приложений, обстоятельств.</p> <p>Творческая работа: определение основания для сравнения и сравнение предложения с разными видами обособления и уточнения.</p> <p>Моделирование предложения с разными видами обособления и уточнения.</p> <p>Коллективная работа: синтаксический и пунктуационный анализ предложений с обособленными членами.</p> <p>Творческая работа: составление выступления по заданной теме. Написание словарного диктанта, выделение орфограмм.</p> <p>Написание диктанта.</p> <p>Работа над ошибками</p>
Синтаксис и пунктуация	<p>Обращение. Распространённое и нераспространённое обращение. Основные функции обращения.</p> <p>Синтаксический и пунктуационный анализ предложений с обращениями.</p> <p><i>Сочинение</i></p>	3	<p>Слушать объяснение учителя об обращении.</p> <p>Работа в парах: создание диалога-расспроса, диалога-побуждения с употреблением распространенных и нераспространенных обращений.</p> <p>Групповая работа: Определение простых предложений, осложнённых обращениями.</p> <p>Коллективная работа: синтаксический и пунктуационный анализ предложений с обращениями.</p>

			Написание сочинения с опорой на сюжетную картину
Синтаксис и пунктуация	Вводные слова и вводные предложения. Синтаксический и пунктуационный анализ предложений с вводными словами и вводными предложениями. <i>Изложение</i>	4	Совместное обсуждение об особенностях употребления вводных слов и вводных предложений в речи. Практическая работа: определение простых предложений, осложнённых вводными словами и вводными предложениями. Творческая работа: составление предложений с различными вводными конструкциями. Групповая работа: устное сочинение на заданную тему с использованием вводных конструкций. Коллективная работа: синтаксический и пунктуационный анализ предложений. Изложение в письменной форме подробного содержания прослушанного текста в форме ученического изложения
Синтаксис и пунктуация	Междометия. Нормы построения предложений с междометиями. Нормы постановки знаков препинания в предложениях с междометиями. Синтаксический и пунктуационный анализ предложений с междометиями	2	Совместное обсуждение о междометии, выявлении особенностей употребления в речи. Работа в парах: создание диалога-побуждения с использованием междометий. Коллективная работа: синтаксический и пунктуационный анализ предложений с междометиями Творческая работа: составление рассказа с использованием междометий
Синтаксис и пунктуация	Грамматические, интонационные и пунктуационные особенности	2	Групповая работа: составление диалогов со словами <i>да, уже</i> . Практическая работа: определение основания для сравнения и

	предложений со словами <i>да, уке</i>		сравнение предложений разных видов. Творческая работа: конструирование предложений со словами <i>да, уке</i>
Закрепление и повторение изученного материала	<i>Повторение изученного материала. Контрольный диктант с грамматическим заданием</i>	2	Коллективная работа: повторение пройденного материала за 8 класс. Выполнение контрольной работы, работа над ошибками
<i>Резервные уроки</i>		2	

9 класс – 68 ч.

Блок	Тема	Кол-во часов	Характеристика основных видов деятельности обучающихся
Общие сведения о языке. Язык и культура народа			
Марийский язык как развивающееся явление	Развитие языка на современном этапе. Исследователи марийского языка. Марийские ученые-языковеды. Писатели и поэты о родном языке.	4	Коллективное обсуждение по теме «Марийский язык как развивающееся явление». Составление примеров, свидетельствующих о богатстве и выразительности марийского языка на современном этапе. Групповая работа. Проведение исследовательской работы по теме: «Исследователи марийского языка и ученые-языковеды Марий Эл». Творческая работа: создание высказываний о родном языке на основе художественной литературы. Индивидуальная работа над проектом, защита проекта
Язык и культура народа	Отражение в языке культуры и истории народа. Лексический состав языка как выражение миропонимания	4	Творческая работа: выявление единицы с национально-культурным компонентом в фольклоре, художественной литературе, объяснение их значения с помощью словарей. Составление диалога «Марийцы в условиях межкультурной

	<p>марийского народа <i>Проектная работа «Мой родной марийский язык»</i></p>		<p>коммуникации». Индивидуальная проектная работа. Составление и защита проекта</p> <p>Творческая работа: рецензирование учебных исследовательских работ, подготовленных товарищами</p>
<p>Повторение изученного в 8 классе</p>	<p>Синтаксические конструкции простых предложений.</p> <p><i>Входная контрольная работа с грамматическими заданиями</i></p>	4	<p>Коллективная работа: синтаксический и пунктуационный анализ предложений (в рамках изученного).</p> <p>Выполнение контрольной работы, работа над ошибками</p>
Система языка			
<p>Синтаксис</p>	<p>Синтаксис сложного предложения. Понятие о сложном предложении (повторение). Виды сложных предложений: бессоюзные, сложносочиненные и сложноподчиненные предложения. Классификация типов сложных предложений. Смысловое, структурное и интонационное единство частей сложного предложения.</p> <p><i>Словарный диктант.</i></p> <p><i>Сочинение</i></p>	4	<p>Коллективная работа. Грамматическая игра по теме «Простые и сложные предложения».</p> <p>Практическая работа: определение грамматических основ сложных предложений.</p> <p>Коллективная работа: анализ основных средств синтаксической связи между частями сложного предложения.</p> <p>Практическая работа: определение и характеристика сложных предложений с разными видами связи (бессоюзные и союзные предложения – сложносочинённые и сложноподчинённые). Определение средств связи и видов сложных предложений.</p> <p>Групповая работа: использование в речи сложных предложений. Творческая работа: составление текстов со сложными предложениями. Написание словарного диктанта, подчеркивание орфограмм. Написание сочинения</p>

	<p>Сложносочиненные предложения. Понятие о сложносочиненном предложении и его строении. Виды сложносочиненных предложений: предложения с соединительными, разделительными и противительными союзами. Средства связи частей сложносочинённого предложения.</p> <p>Интонационные особенности сложносочинённых предложений с разными типами смысловых отношений между частями.</p> <p>Употребление сложносочинённых предложений в речи. Нормы построения сложносочинённого предложения; нормы постановки знаков препинания в сложных предложениях.</p> <p>Синтаксический и пунктуационный анализ сложносочинённых предложений.</p>	8	<p>Слушать объяснение учителя о сложносочинённом предложении, его строение, смысловое, структурное и интонационное единство частей сложного предложения.</p> <p>Коллективная работа: определение основания для сравнения и сравнение смысловых отношений между частями сложносочинённого предложения, интонационные особенности сложносочинённых предложений с разными типами смысловых отношений между частями.</p> <p>Практическая работа: составление монологов с использованием сложносочинённых предложений. Определение особенности употребления сложносочинённых предложений в речи. Соблюдение норм построения сложносочинённого предложения. Использование соответствующей конструкции в речи. Применение нормы постановки знаков препинания в сложносочинённых предложениях.</p> <p>Коллективная работа: синтаксический и пунктуационный анализ сложносочинённых предложений.</p> <p>Групповая работа: определение строения сложносочинённых предложений в марийском и русском языках.</p> <p>Работа в парах: составление текста по картине, используя сложносочинённые предложения.</p> <p>Выполнение контрольной работы.</p> <p>Работа над ошибками.</p> <p>Выполнение контрольного тестирования.</p> <p>Работа над ошибками</p>
--	---	---	--

	<p><i>Контрольный диктант с грамматическими заданиями.</i> <i>Контрольное тестирование</i></p>		
	<p>Понятие о сложноподчиненном предложении. Главная и придаточная части предложения.</p> <p>Подчинительные союзы и союзные слова. Виды сложноподчинённых предложений по характеру смысловых отношений между главной и придаточной частями, структуре, синтаксическим средствам связи. Сложноподчинённые предложения с придаточными определительными, с придаточными изъяснительными, с придаточными обстоятельственными (места, времени, причины, цели и следствия, условия, уступки, образа действия, меры и степени).</p> <p>Сложноподчинённые предложения с несколькими</p>	<p>10</p>	<p>Слушать учителя о сложноподчиненном предложении.</p> <p>Коллективная работа: определение сложноподчинённых предложений, определение главной и придаточной части предложения, средства связи частей сложноподчинённого предложения.</p> <p>Характеристика подчинительных союзов и союзных слов.</p> <p>Определение основания для сравнения и сравнение сложноподчинённых предложений по характеру смысловых отношений между главной и придаточной частями, структуре, синтаксическим средствам связи; выявление особенностей их строения.</p> <p>Групповая работа: сопоставительный анализ подчинительных союзов в русском и марийском языках.</p> <p>Работа в парах: характеристика сложноподчинённых предложений с несколькими придаточными, сложноподчинённых предложений с придаточной частью: определительной, изъяснительной и обстоятельственной (места, времени, причины, цели и следствия, условия, уступки, образа действия, меры и степени).</p> <p>Групповая работа: определение однородных, неоднородных и последовательных подчинений придаточных частей.</p> <p>Практическая работа: использование соответствующей конструкции в речи. Соблюдение нормы построения сложноподчинённого</p>

	<p>придаточными. Однородное, неоднородное и последовательное подчинение придаточных частей.</p> <p>Нормы постановки знаков препинания в сложноподчинённых предложениях.</p> <p>Синтаксический и пунктуационный анализ сложноподчинённых предложений.</p> <p><i>Изложение.</i></p> <p><i>Контрольный диктант с грамматическими заданиями</i></p>		<p>предложения, понимание особенностей употребления сложноподчинённых предложений в речи. Применение нормы постановки знаков препинания в сложноподчинённых предложениях.</p> <p>Творческая работа: составление монолога с использованием сложноподчинённых предложений.</p> <p>Коллективная работа: синтаксический и пунктуационный анализ сложноподчинённых предложений.</p> <p>Изложение в письменной форме подробного содержания прослушанного текста в форме ученического изложения.</p> <p>Выполнение контрольной работы.</p> <p>Работа над ошибками</p>
	<p>Бессоюзное сложное предложение. Понятие о бессоюзном сложном предложении.</p> <p>Смысловые отношения между частями бессоюзного сложного предложения.</p> <p>Виды бессоюзных сложных предложений. Употребление бессоюзных сложных предложений в речи.</p>	10	<p>Коллективная работа: определение основания для сравнения и сравнение смысловых отношений между частями бессоюзного сложного предложения, интонационное и пунктуационное выражение этих отношений.</p> <p>Парная работа: сопоставительный анализ диалектных слов своего района.</p> <p>Практическая работа: составление бессоюзных сложных предложений и соблюдение при этом основные грамматические нормы построения бессоюзного сложного предложения, понимание особенности употребления бессоюзных сложных предложений в речи. Использование соответствующих конструкций в речи.</p>

	<p>Бессоюзные сложные предложения со значением перечисления. Запятая и точка с запятой, двоеточие, тире в бессоюзном сложном предложении.</p> <p>Синтаксический и пунктуационный анализ бессоюзных сложных предложений.</p> <p><i>Сочинение.</i></p> <p><i>Словарный диктант</i></p>		<p>Применение нормы постановки знаков препинания в бессоюзных сложных предложениях.</p> <p>Групповая дискуссия: употребление бессоюзных предложений в речи.</p> <p>Коллективная работа: синтаксический и пунктуационный анализ бессоюзных сложных предложений.</p> <p>Написание сочинения.</p> <p>Работа над ошибками.</p> <p>Написание словарного диктанта, подчеркивание изученных морфем</p>
	<p>Сложные предложения с разными видами союзной и бессоюзной связи.</p> <p>Синтаксический и пунктуационный анализ сложных предложений с разными видами союзной и бессоюзной связи.</p> <p><i>Словарный диктант.</i></p> <p><i>Контрольное тестирование.</i></p> <p><i>Диктант</i></p>	6	<p>Слушать объяснение учителя о сложных предложениях с разными видами союзной и бессоюзной связей.</p> <p>Творческая работа: составление сложных предложений с разными видами связи и употребление их в речи. Соблюдение нормы постановки знаков препинания в сложных предложениях с разными видами связи.</p> <p>Творческая работа: сочинение-рассуждение по картине.</p> <p>Коллективная работа: синтаксический и пунктуационный анализ сложных предложений с разными видами связи.</p> <p>Коллективное обсуждение: роль сложных предложений в разговорной речи.</p> <p>Написание словарного диктанта.</p>

			<p>Выполнение контрольного тестирования.</p> <p>Написание диктанта, работа над ошибками</p>
<p>Прямая речь.</p> <p>Нормы построения предложений с прямой речью.</p> <p>Знаки препинания в предложениях с прямой речью.</p> <p>Прямая речь и диалог.</p> <p><i>Диктант</i></p>	6	<p>Мини-лекция по теме «Прямая речь».</p> <p>Работа парами: определение и характеристика прямой речи.</p> <p>Практическая работа: составление текстов с прямой речью, правильная расстановка знаков препинания.</p> <p>Работа в парах: создание диалога – этикетный, диалог-расспрос, диалог-побуждение, диалог-обмен мнениями (по выбору обучающихся).</p> <p>Написание диктанта, работа над ошибками</p>	
<p>Косвенная речь. Нормы построения предложений с косвенной речью. Знаки препинания в предложениях с косвенной речью.</p> <p><i>Словарный диктант</i></p>	3	<p>Коллективное обсуждение о косвенной речи.</p> <p>Практическая работа: составление текстов, соблюдая нормы построения предложений с косвенной речью.</p> <p>Коллективная творческая работа: правила написания письма. Письмо другу.</p> <p>Творческая работа: составление отзыва о прочитанной книге.</p> <p>Коллективная работа: написание словарного диктанта, объяснение изученных орфограмм</p>	
<p>Цитата. Способы включения цитат в высказывание.</p> <p>Нормы построения предложений при цитировании.</p>	3	<p>Слушать объяснение учителя о цитате.</p> <p>Практическая работа: составление текстов с использованием цитат и расстановка знаков препинания при цитировании.</p> <p>Творческая работа: сочинение-миниатюра о прочитанной книге с</p>	

	<p>Применение знаний по синтаксису и пунктуации в практике правописания.</p> <p><i>Изложение.</i></p> <p><i>Контрольное тестирование</i></p>		<p>использованием цитат.</p> <p>Парная работа: составление делового диалога.</p> <p>Подробное изложение в письменной форме содержания прослушанного текста в форме ученического изложения.</p> <p>Выполнение контрольного тестирования.</p> <p>Работа над ошибками</p>
Повторение изученного материала	<p>Повторение изученного в 9 классе.</p> <p><i>Контрольная работа с грамматическими заданиями</i></p>	4	<p>Коллективная работа: повторение изученного в 9 классе.</p> <p>Выполнение контрольной работы.</p> <p>Работа над ошибками</p>
Резервные уроки		2	

УМЫЛТАРЫМАШ

Марий йылме – марий калыкын шочмо йылмыже, Марий Эл Республикын руш йылме дене пырля кугыжаныш йылмыже. Тўрл° калыкан Россий Федерацийыште тудат шке пегыде вержым арален коден, умбакыжат вия%о шога.

Кеч-могай калыкат шке шочмо йылмыжым эн шымалан, эн лишыллан шотла, тудын дене кугешна. Тў%алтыш шомак-влакым шочмо йылме дене колшо йоча чылажымат аваж дене кылда, илыш нерген умылымашыжат тудын дене кылдалтеш. Йырысе илыш, сай да осал нерген умылымаш, йўшт° да шокшо нерген шижмаш, колмо ныжыл сем – чылажат ава да шочмо йылме дене ушалтеш. Шочмо йылме денак йоча умбакыже вия%аш тў%алеш: тўрл° модыш, вуйыш толын пурышо шонымаш, ужмо-шижме пўртўсышт° лийше вашталтыш-влак, лектын шогышо шылтык-шамыч – чылажат ава йылме дене умылтаралтеш, ушеш кодеш. Кушкын шумекыжат, илыш корныш пегыдын шогалмекыжат, тўрл° калык дене тўрл° йылме дене мутланымекыжат, эн ончыч налме шинчымаш-влак айдеме деке уэш шочмо йылмыж денак толыт. Садланак шочмо йылмым шот дене тунеммаш сай айдемым куштымаште эн ончыл верыште шога.

Марий йылмым школышто туныктымашын тў%о **цельже** семын темлыме программе икмыняр сомылым палемда:

– йочан *культуроведческий компетенцийжым* вия%одаш, вес семын каласаш гын, шочмо йылмым й°раташ туныкташ, тудын поян да с°рал улмыжым шижаш полшаш; йылмым пўтынъ тўвыран ик ужашыж семын шижаш туныкташ, тудым калыкын морально-этический нормыжо-влакым йоча

чоныш сайын шы%дарен кертше вий семын ончыкташ;

– шкет айдеме кугу кўкшытыш шуын огеш керт, тудо е%о дене мутланен, весе-влак дене келшен илышаш. Тидланже ойым чо%оен моштымаш кўлеш, кучылтмо шомак-влакымат эскерыман. Тыгеже, йылме закон-влакым сайын палыман, кўэмалтше ойсавыртыш-влакым шотлан конден каласыман, тўрл^о мутерлашкат ончалман. Тыгай паша дене йочан *йылме да лингвистический компетенцийже* вия%оеш. Тидыжым уроклаште веле ышташ лиеш;

– йолташ-влак ончылно шонымашым радамлен ойлаш, е%олан чын улмым ўшандарен каласаш туныкташ, кўлеш годым ойым вес йогыныш кусараш але вес е%оын мутышкыжо пураш *коммуникативный компетенцийым* вия%одымаш полша.

Темлыме программе 13 ужаш гыч шога. Тў%оалтыш вич ужаш («Йылме – е%-влак коклаште кылым кучымо эн кугу й^он», «Йылме дене паша», «Текст», «Йылмым кучылтмо ойыртеме», «Шочмо йылмын илышыште кўлешлыкше») йоча-влакын коммуникативный компетенцийыштым вия%одаш пуалтын. Умбакеже (5-ше гыч 12-шо ужашла) йылме да лингвистический компетенцийым шуараш ойыралтыныт. Пытартыш ужаш культуроведческий компетенцийлан темлалтын.

Кажне ужаш кок блок гыч шога. Икымше блок пален налшаш лингвистический умылымашым пуа, а кокымшо – тунемме годым могай корно дене палемдыме йодышым рашемдышаш, мом тунемше ыштен моштышаш.

Тунем пытарыше е%о мом палышаш да ыштен моштышаш

Личностный лектыш (результат) семын палемдыман:

– тунемше умылышаш: шочмо йылме марий калыкын эн кугу поянлыкше. Тудын полшымыж дене йоча моло предмет-влакымат сайынрак тунемеш, творчествожат вия%оеш, чын айдеме лиеш;

– айдеме шочмо йылмыж дене кугешнышаш, тудым арален кодымо нерген тургыжланышаш, яндарлыкше верч тыршышаш, шке ойлымо йылмыжымат вия%одаш т^очышаш;

– йылме поянлык верч тургыжланышаш; шонымашым раш да умылаш лийшын каласышаш; шкенжынат, вес ойлышынат йылмыжым аклен моштышаш.

Метапредметный лектыш семын ончыктыман:

1. Тунемше йылме дене кылдалтше чыла пашам ыштен моштышаш:

– ойлымо да возымо текстым кўлеш семын чын умылышаш;

– текстым тўрл^о семынат лудын моштышаш (тўрысек, кўлеш верым ойырен);

– кўлеш шинчымашым тўрл^о источник гыч налын моштышаш (газет, журнал, справочник, компакт-диск, Интернет, т.м.)

– посна теме дене шинчымашым тўрл^о источник гыч поген, радамлен кертшаш, эн кўлешанжым ойырышаш, иктешлышаш;

- ончылно шогышо пашам радамлышаш, лектышым чын аклен кертшаш;
- шке шонымашым возен але йўкын умылтарен моштышаш;
- йолташ-влак ончылно палемдыме теме дене ойлен моштышаш.

2. Тунемше налме шинчымашым, моштымашым илышыште кучылт моштышаш; шочмо йылме дене налме шинчымашым моло йылмым тунемме годым та%аастарен моштышаш.

3. Кеч-могай илыш пӧрдемьштат е%-влак дене мутланен моштышаш; ўчашымаштат, тыглай мутланымаштат йылме этикетым шуктен шогышаш.

Предметный лектыш семын палемдыман:

1. Айдеме шочмо йылме ден культурын ваш кылдалт шогы-мыштым, нунын илышыште верыштым сайын умылышаш.

2. Йылме дене кылдалтше чыла пашам ыштен моштышаш:

лудмым умылышаш да шке лудшаш:

- лудмо да колмо уверым чын умылышаш (теме, цель, тў% да ешартыш увер);
- тўрл° семын лудын моштышаш (ончен лектын, шарнаш тыршен, шымлен лектын);
- текстлан планым, тезисым возен кертшаш; книга, газет, журнал дене пашам ыштен моштышаш;
- тўрл° стилиян текстым колыштын умылышаш, тушеч кўлешан шинчымашым налын моштышаш;

ойлышаш да возышаш:

- лудмо але колыштво текст почеш возен але ойлен моштышаш (каласкалаш, планым ышташ, тезисым возаш);
- шке шонымашым раш, умылаш лийшын возышаш але ойлышаш (радамлен, ойым ваш кылден, темым рашемден); йыр лийше событийлан, ужмылан, колмылан, лудмылан чын акым пуэн моштышаш;
- тўрл° жанран текстым возен але ойлен моштышаш (каласкалымаш, акым пуэн ойлымаш, серыш, расписке, доверенность, йодмаш);
- тўрл° диалог ден монологым чо%аен моштышаш; икта%аш-влак ончылно кўчык докладым лудын кертшаш, иктаж шонымашым ойлышаш;
- ойлымо годым тў% орфоэпический, лексический да грамматический нормо-влакым шуктышаш; шомак ден кўэмалтше ойсавыртыш-влакым шотлан толшын, вес е%ын кумылжым волтыде кучылтшаш; возымо годым орфографий ден пунктуацийын тў% правиллажым шуктышаш;
- е% дене мутланен моштышаш, тыгодым ойлымо этикетым шуктышаш, кўлеш годым жест (кид дене ончыктымаш) ден мимикым (чурий вашталтыш) кучылтшаш;
- шке ойлымылан акым пуэн моштышаш; ойлымо годымак шке йо%ылышым шижын да т°рлен моштышаш.

3. Шочмо йылме нерген шанче умылымашым налшаш.

4. Лингвистикын тў%о умылымашыже-влакым палышаш: лингвистике да тудын тў%о ужашыже-влак; йылме да мутланымаш, ойлымо да возымо йылме; монолог да диалог; каласкалымаш, сўретлымаш, шонкалымаш; текст; шомак да ой.

5. Мутым тўрл° семын лончылен моштышаш (фонетически, состав дене, ышталтме шот дене, лексически, морфологически), муткылдыш (мут сочетаний) ден мутлончым (предложенийым) синтаксически лончылышаш; текстым содержанияй, чо%алтме могырым лончылышаш, сылнештарыме й°н-влакым ончыктышаш.

6. Шочмо йылмын с°раллыкшым шижшаш да умылышаш; сылнымутан литературым йылме могырым аклен моштышаш.

Программ чо%ымо ойырте-влак

Марий йылмым тунемме курс йоча-влакын коммуникативный, йылме да лингвистический, культуроведческий компетенций-ыштым вия%одаш кельштаралтын. Садлан нине йодыш-влак почешак программат чо%алтын. Тыште йодыш-шамыч посна, но тыгодымак ваш кылдалтын шуйнат.

Коммуникативный компетенцийым шуараш тў%оалтыш вич ужаш ойыралтын: «Йылме – е%-влак коклаште кылым кучымо эн кугу й°н», «Йылме дене паша», «Текст», «Йылме й°ным кучылтмо ойырте», «Шочмо йылмын илышыште кўлешлыкше».

Йылме да лингвистический компетенцийым вия%одаш тыгай ужаш-влак пуалтыт: «Фонетике ден орфоэпий», «Графике», «Мутын составше да ышталтмыже», «Лексикологий да фразеологий», «Морфологий», «Синтаксис», «Чын возымаш: орфографий да пунктуаций».

Пытартыш йодыш посна лукталтын гынат, уло тунемме курс мучко тудо эреак кўлешан лийын кодеш – культуроведческий компетенцийым воспитатлымаш. Тиде проблемлан «Йылме да калык тўвыра» ужаш ойыралтын.

Мутат уке, палемдыме йодыш-влак чыла шотыштат ваш кылдалтше улыт, нуным, посна ойырен, ик урокымат эртараш ок лий. Туныктышо, шке условийжылан кельштарен, мыняр-гынат вашталтышым пуртышаш. Но тыгай вашталтыш тў%о йодыш-влаклан э%огекем кондышаш огыл.

Тунемме предметын школ планыште верже

Россий Федерацийысе чыла тўрл° калыкат шке шочмо йылмыжым тунем кертеш. Тидыже калык-влак коклаште келшен илымашым, поро кумыл дене ончыкылык нерген шонымашым ончыкта.

Марий школлаште шочмо йылме эреак ончыл верыште шоген. Йоча-влакым воспитатлыме пашат шукыж годым марий йылме полшымо дене эртаралтеш. Кызытсе жаплан тў%о школлаште йылме урок-влакым эртараш 255 шагат ойыралтеш. Класс шот дене шеледымаш тыгайрак лийшаш: V класс – 68 шагат, VI – 51 шагат, VII – 51 шагат, VIII – 51 шагат, IX – 34 шагат. Лекше й°нымат кучылт моштыман – ешартыш шагат улмо годым посна темым кумданрак тунемман, ушештарымаш да йылме лывыртыме пашам эртарен колташ кучылтман.

ТУҢ ШКОЛЫШТО МАРИЙ ЙЫЛМЕ ДЕНЕ ПУАЛТШЕ

ШИНЧЫМАШЫН СОДЕРЖАНИЙЖЕ

1-ше ужаш. Йылме – е%-влак коклаште кылым кучымо эн кугу й°н

1. Йылме да мутланымаш. Возымо да мутланыме йылме. Возымо, ойлымо годымсо диалог да монолог.

2. Йылме поянлыкым шижын моштымаш. Возымо да мутланыме йылме кокласе икгайлыкым да ойыртемым шижмаш. Возымо йылмын түрл° лиймыжым эскерымаш, нуным ойыркален моштымаш. Мутланыме годым вес е%ын кумылжымат, ойын келшен толмыжымат шижын моштымаш.

2-шо ужаш. Йылме дене паша

1. Йылме дене түрл° паша: лудмаш, колыштмаш, ойлымаш, возымаш.

Лудын, колыштын, ойлен да возен моштымаш.

2. Йылме дене түрл° пашам ыштен моштымаш.

Лудмо, колыштмо годым тў% шонымашым шижын моштымаш, кўлеш шонымашым ойырымаш. Лудмо, колыштмо текстым каласкален, кўлешан верым возен луктын моштымаш. Текстым тўрысnek шарнымаш, текст гыч кўлешан шонымашым ойырен кертмаш. Текстым тўрысnek, кўчыкемден, посна ужашын каласкалымаш.

3-шо ужаш. Текст

1. Текст нерген умылымаш. Тудын тў% ойыртемеже-влак (ойлончо кокласе кыл, ик шонымаш дене кылдалтмаш). Текстын темыже, тў% шонымашыже. Микротеме-влак.

Текстысе ойлончо-влак да ужаш-шамыч кокласе кыл. Текстын абзацлан шеледалтмыже. Текстын тыглай да кумда планже. Текстын чо%алтмыже (тезис, доказательстве, иктешлымаш).

Текстын чо%алтме шот дене түрл° лиймыже (каласкалымаш, описаний (сўретлымаш) да шонкалымаш).

Текстлан возымо тезис. Конспект.

2. Текст почеш иктешлымашым ыштен моштымаш, тў% ойыртемеже-влакым ончыктымаш. Микротеме-влакым лончылымаш, планым чо%ымаш, тезис сынан планым чо%ымаш. Кўчык конспектым возымаш. Тўрл° стилин текстын чо%алтме ойыртемым ончыктен моштымаш. Каласкалымашан, сўретлымашан, шонкалымашан текстым чо%ен моштымаш. Текстым йылме закон-влаклан келшышын чо%ымаш. Текстлан акым пуэн моштымаш. Кўлеш текстым түрл° источниклаште кычалмаш.

4-ше ужаш. Йылме йӧным кучылтмо ойыртом

1. Йылме йӧным кучылтмо ойыртом-влак: кутырымо йылме; сылнымутан литературы йылмыже; научный, публицистический, официально-деловой стиль-влак.

Научный стилин жанрже-влак дене (отзыв, ойлымаш (выступлений), доклад), публицистический (выступлений, интервью), официально-деловой (расписке, доверенность, йодмаш) стиль-шамыч дене текстым чоҥымаш; кутырымо йылме дене каласкалымашын (рассказ) да мутланымашын (беседе) эртымышт.

2. Кучылтмо ойыртом дене текстын могай улмыжым палымаш. Тезис, отзыв, серыш, расписке, доверенность, йодмаш-влакым возен моштымаш. Аудиторий ончыко шке выступлений але доклад дене лекмаш.

5-ше ужаш. Шочмо йылмын ылышыште кӱлешлыкше

1. Калыкын ылышыштыже шочмо йылмын верже. Марий йылме родо-тукум финн-угор йылме ешыште. Марий йылме тӱнямбалне. Тудын моло пошкудо йылме кокласе кылже.

Марий йылмым шымлыше лӱмлӧ еҥ-влак.

Литератур йылме. Диалект-влак. Кызытсе йылмыште лийше вашталтыш-влак.

Сылнымутан литературы негызше. Лӱмлӧ писатель ден поэт-влакын шочмо йылме нерген ойлен, возен кодымышт.

2. Айдемын ылышыштыже шочмо йылмын вержым шижын шогымаш, тудын дене кугешнымаш кумылым шижмаш.

Литератур ден диалект йылме кокласе ойыртемым шижмаш. Сылнымут мастар-влакын йылме поянлыкым кучылт моштымаштым эскерымаш, марий йылме моторлыкым, поянлыкым кучылтмаш.

6-шо ужаш. Фонетике ден орфоэпий

1. Фонетике – йылме наукин ужашыже.

Кутырымо йӱк-влак. Йоӧйӱк (гласный) да соӧйӱк (согласный). Мутлончо (слог). Пералтыш (ударений). Пералтышан да пералтышдыме йоӧйӱк-влак. Йоӧ да пич, пушкыдо да пеӧгыде соӧйӱк-влак. Мужыран да мужырдымо йоӧ да пич, пушкыдо да пеӧгыде соӧйӱк-влак.

Мутлаште йӱк алмашталтмаш. Орфоэпий нормо-влак.

2. Кутырымо йӱк-влакым раш ойлымаш. Йоӧ да пич, пушкыдо да пеӧгыде, мужыран да мужырдымо соӧйӱк-влакым палыме навыкым вияҥдымаш. Ойлымо ойыртемым ончыкташ транскрипцийым кучылтмаш. Мутым фонетически лончылымаш.

Мутланыме, возымо годым литератур нормым кучылтмаш. Шке ойымат, еҥ шомакымат орфоэпий нормо могырым аклымаш.

7-ше ужаш. Графике

1. Графике – лингвистикын ик ужашыже. Ойлымо йӱк да возымо буква. Возымаште соӧйӱкын пушкыдылыкшым ончыктымаш. Марий алфавит.

2. Возымо буква да йўк кокласе ойыртемым шижмаш. Тўрл^о мутер, ешартыш справочник, энциклопедий, СМС-увер-влакым кучылтмо годым алфавит палымашын кўлешлыкше.

8-ше ужаш. Мутын составше да ышталтмыже

1. Морфеме – мутын лексический значениян тў%о ужашыже. Мутым ыштыше, мутым вашталтыше морфеме-влак. Муттў%о да мутмучаш. Морфемалан шелалтше да шелалтдыме мут-влак.

Муттў%оыс^о морфеме-влак (приставке ден суффикс). Муттў%оышт^о йўк алмашталтмаш. Йыгырмут (сложный мут). Икгай вожан мут тўшка.

Морфеме-влакын вариантышт.

Мут ышталтме й^он-влак: морфеме полшымо дене, мут-влак ушалтме дене, мут-влак мужырлалтме дене, ик ойлымаш ужашысе мутын вес ойлымаш ужашыш вончымыж дене. Ойлымаш ужашла к^оргышт^о мут ышталтмаш.

2. Морфемын мутын лексический значенийым нумалше тў%о ужашыже улмым умылымаш. Мутым состав дене лончылен моштымаш.

Мут ышталтме й^оным шижын, лончылен моштымаш.

Мут ышталтме да вашталтме й^оным умылен, чын возымо навыкым вия%одымаш.

9-ше ужаш. Лексикологий да фразеологий

1. Лексикологий – йылме наукин мут нерген тунемме ужашыже.

Мут – йылмын ик негызше. Мутын лексический значенийже. Ик значениян да шуко значениян мут-влак. Мутын вияш да вончештарыме значенийже. Марий йылмысе мут-влакым чумырыман тўрл^о мутер-влак. Омоним, синоним, антоним. Синоним мутер-влак.

Мут поянлыкын шочмыжо да вия%омыже. Чылт марий мут-влак. Финн-угор мут-шамыч. Вес йылмыла гыч пурышо мут-влак. Тоштемше мутла (историзм ден архаизм). У мут-влак (неологизм). Мутын кучылталтмыже: чыла стильште кучылталтше (нейтральный) да посна стильлан веле келшен толшо мут-влак; диалект да профессиональный мут-влак.

Мут поянлыкын теме дене шеледалтмыже; марий калыкын илыш-йўлаже, тўвыраж дене кылдалтше мут-влак.

Фразеологизм-влак: нунын лексический значенийышт. Тыглай муткылдыш да кўэмалтше ойсавыртыш.

Неологизм да фразеологизм мутер-влак.

Калыкмут – фразеологизмын ужашыже. Калыкмут мутер-влак.

2. Йылме поянлыкым шке ойлымаште да возымаште кучылт моштымаш. Шке ойымат, е%оынымат лексикологий могырым аклымаш.

Мутым лексически лончылымаш.

Тўрл^о мутер дене пашам ыштымаш. Кўлеш шинчымашым писын кычал мумаш.

10-шо ужаш. Морфологий

1. Морфологий – грамматикын ужашыже. Мутын лексический да грамматический значенийже.

Ойлымаш ужаш нерген умылымаш. Самостоятельный (знаменательный) ойлымаш ужаш-влак. Лўм мутын, пале мутын, чот мутын, олмештыш мутын, глаголын, наречийын морфологический да синтаксический ойыртемашт, икгай грамматический значенийышт. Причастий ден деепричастийын ойлымаш ужаш коклаште верышт.

Служебный ойлымаш ужаш-влакын ойышто верышт.

Йўк мут (междометий) да о%артыш мут-влак.

2. Тўрл° ойлымаш ужаш-влакым грамматический значенийышт, морфологический палышт да синтаксический рольышт почеш палаш тунеммаш. Мут-влакым морфологически лончылен моштымаш.

Мут-влакын морфологический палыштым чын возен моштымаште кучылтмаш.

11-ше ужаш. Синтаксис

1. Муткылдыш да ойлончо – синтаксисын негызше.

Муткылдыш. Муткылдышыште тў% да рашемдыше мут. Муткылдышыште шомак-влак кылдалтмаш. Муткылдыш-влакын тўрл° тўшкашт.

Ойлончо. Каласыме цель да каласыме кумылым шотыш налын, ойлончо-влакын тўрл° лиймышт. Ойлончын грамматический рўдыж°. Ойлончын ешарыме (второстепенный) членже-влак, нунын каласалтмышт. Сказуемыйын тўрл° лиймыже.

Тыглай ойлончо (простой предложений). Кок составан да ик составан ойлончо-влак. Распространенный огыл да распространенный ойлончо-влак. Тичмаш (полный) да тичмаш огыл (неполный) ойлончо-влак.

Ик составан ойлончо-влак.

Нелемден чо%ымо ойлончо. Икгай членан ойлончо. Тыгай ойлончын чо%алтмыже, знак шындыме ойыртемеже. Ойыралтше членан ойлончо. Савырныммутан (обращения), пуртымо мутан да пуртымо ойлончан ой-влак. Тыгай ойлончылаште чарналтыш палым (препинаний знак) шындымаш.

Кыдежан ойлончо (сложный предложений). Тыгай ойлончо к°ргыс° ужаш-влак кокласе кыл. Союзан (мужырлалтше кыдежан да ушалтше кыдежан – сложносочиненный да сложноподчиненный) да союздымо кыдежан ойлончо-влак. Тўрл° й°н дене кылдалтше кыдежан ойлончо.

Вес е%ын ойлымыжым каласен пуымо й°н-влак: вияш ой, савырыме ой, диалог.

Синтаксический синоним-влак.

Кутырымо ойым чо%ымо й°н: йўкым вашталтыл каласымаш але ойсем (интонаций), логический ударений, ойлончысо мут радам.

2. Муткылдыш да тўрл° типан тыглай да кыдежан ойлончо-влакым синтаксически лончылымаш. Чыла тўрл° ойлончымат ойышто кучылт моштымаш. Шке мутланымаштат, весын ойыштат кўлеш конструкциян ойлончым чын кучылт моштымым эскерымаш. Кыдежан ойлончылаште

чарналгыш палым чын шижын моштымаш. Ойлончо-влакым йўкым чын шынден лудмаш.

12-шо ужаш. Чын возымаш: орфографий да пунктуаций

1. Чын возымаш правил-влак. Марий орфографийын негызше. Орфограмме нерген умылымаш. Орфографий правил-влак.

Морфеме к°ргышт° йо% ден со%o буквам возен моштымаш.

Мутым правиллан келшышын возымаш. Мутым пырля, посна да кореш гоч (дефис) возымаш.

Кугу да изи буквам кучылтмаш.

Мутым ик корно гыч весыш вончештарымаш.

Орфографий мутер-влак.

Чарналгыш пале-влак, нунын кучылталтмышт.

Ойлончо мучашысе чарналгыш пале-влак.

Тыглай ойлончысо чарналгыш пале-влак: подлежащий ден сказуемый кокласе тире, тичмаш огыл ойлончысо тире; икгай членан, савырныммутан, пуртымо мут ден ойсавыртышан, ойыралтше членан ойлончыласе чарналгыш пале-влак.

Тўрл° кыдежан ойлончысо чарналгыш пале-влак.

Вияш оян ойлончысо, диалогысо да цитатым кучылтмо годым шындыме чарналгыш пале-влак.

2. Чын возымо правил-влакым палымаш да нуным шуктен шогымаш. Чын возымым фонетически да морфологически лончылымашеш негызлымаш.

Кўлеш годым шке йо%oылышымат, е%oынымат ужын

моштымашым вия%oдымаш.

Чарналгыш пале шындымым ойсем дене ончыктымаш, правил полшымо дене умылтарымаш.

Орфографий мутерым кучылтмаш.

13-шо ужаш. Йылме да калык тўвыра

1. Йылмын калыкын историйже, тўвыраже да йўлаж дене кылдалтмыже. Марла кутырымо этикет.

2. Фольклор да сылнымутан произведенийлаште, радио да телевидений гоч саламлымаште, кумалтышмутлаште йылме лывыргылыкым эскерымаш, ончыч вашлиялтдыме мутлам тўрл° мутерлаште (толковый, этимологический) кычалын умылтарымаш. Марий кутырымо этикетым тыглай илышыште, тунемме
годым
кучылтмаш.

МАРИЙ ЙЫЛМЕ ДЕНЕ ПУЫШАШ ШИНЧЫМАШ СОДЕРЖАНИЙЫМ ТЕМЕ ДЕНЕ ШЕЛЕДЫМАШ

Темын тў%о содержанийже	Тунемше-влак мом ыштен моштышаш улыт
Коммуникативный компетенцийым вия%одыме паша	
1-ше ужаш. Йылме – е%о-влак коклаште кылым кучымо эн кугу й^он (5 шагат)	
<p>1. Йылме да мутланымаш</p> <p>Мутланен моштымаш – айдемын илышыштыже пеш кўлешан сомыл. Йылме да ваш мутланымаш. Тўрл^о амаллан к^ора мутланымаш. Ойлымо да возымо йылме.</p> <p>2. Возымо, ойлымо годымсо диалог да монолог</p> <p>Монолог да диалог годым кучылтмо ойлончо-влак кышкар. Диалогысо кўчык вашмут-влак. Диалогын тўрл^о сынан лиймыже (этикетный, йодыштомаш, ваш мутланымаш, т.м.; нунын ваш кылдалтмышт). Монологын тўрл^о сынан лиймыже (каласкалымаш, сўретлымаш, шонкалымаш; нунын ваш кылдалтмышт).</p>	<p>Йылме поянлыкым шижын моштышаш; ваш мутланымашын кўлешлыкшым умылышаш; возымо да ойлымо йылме кокласе икгайлык ден ойыртемем палышаш; ваш мутланымаште лектын кертше умылыдымашым шижшаш да тудым кора%оден кертшаш.</p> <p>Диалоган тўрл^о текстым чо%оен да кучылт моштышаш (этикетный диалог, йодыштомаш, ваш мутланымаш, т.м.). Монологан тўрл^о текстым чо%оен да кучылт моштышаш (каласкалымаш, сўретлымаш, шонкалымаш). Ваш мутланымаште диалогын але монологын кўлешлыкшым шижаш тунемшаш, й^ондым^о ситуаций гыч лекташ тыршышаш. Диалоган але монологан текстлан акым пуэн моштышаш.</p> <p>Ойлымо да возымо йылмылам аклышаш, лончылышаш. Йо%обылыш каласыме але возымо ойым шижшаш, кычал мушаш.</p> <p>Ойлышо е%оын кумылжым, могай шонымаш дене ойлымыжым шижаш тыршышаш.</p>
2-шо ужаш. Йылме дене паша (25 шагат)	
<p>1. Йылме дене тўрл^о паша</p> <p>Йылме дене ыштыме тўрл^о паша: лудмым колыштын умылымаш (аудирований), ойлымаш, лудмаш, возымаш. Кажне пашан ойыртемже-влак. Лудмо да колыштом годым текстын тў%о шонымашыжым умылымаш.</p> <p>2. Лудмым колыштын умылымаш да шке лудмаш</p> <p>Е%о лудмым колыштын умылымаш; сайын умылаш полшышо й^он-влак.</p> <p>Лудмаш. Тунемме книга дене паша. Книга да моло источник</p>	<p>Йылме дене ыштен кертме тўрл^о паша нерген умылышаш.</p> <p>Лудмо але колыштом текстын тў%о да ешартыш шонымашыжым келшен толшын умылышаш.</p> <p>Лудмым колыштын умылымашын тўрл^о й^онж^о дене пашам ыштен моштышаш (кўлеш верым ойырен каласкалымаш, тўрысnek каласкалымаш). Лудмашын тўрл^о й^онж^о денат пайдаланен моштышаш (текстым ончал лекмаш, кўлеш верым кычал мумаш, шымлен лудмаш). Тўрл^о увер источник дене пашам</p>

<p>дене ыштыме паша культур. Тўрл° семын лудмаш: текстым ончал лекмаш, кўлеш верым кычал мумаш, шымлен лудмаш.</p> <p>3. Каласкалымаш да возымаш.</p> <p>Каласкалымаш. Каласкалымашын тў%о ойыртемеже-влак: кўчыкемден, кўлеш верым ойырен, тўрысnek. Лудмо, ужом, колмо нерген каласкалымаш.</p> <p>Возымаш. Возымо текстын тў%о ойыртемеже-влак. Лудмо але колыштво текст почеш кўчыкемден, кўлеш верым ойырен, тўрысnek возымаш. Тезис, серыш, расписке, доверенность ден йодмаш-влакым возымо ойыртеме.</p>	<p>ыштен моштышаш (тунемме книга, газет, журнал, Интернет).</p> <p>Лудмо але колыштво текстым тўрысnek але кўчыкемден, кўлеш верым ойырен, илыш ситуацийлан келшышын каласкален кертшаш.</p> <p>Лудмо, колыштво текстым тўрысnek але кўчыкемден, кўлеш верым ойырен возен кертшаш; изложений але тезис, тезис-план семын чо%оен моштышаш.</p> <p>Мер да тўвыра илыш нерген, нравственно-этический темылан, пўртўс сўрет почеш, тунемме материал почеш тўрл° сынан, тўрл° жанран, стилиян диалоган да монологан текст семын каласкалымаш ден мутланымаш-влакым чо%оен кертшаш.</p> <p>Серыш, расписке, доверенность ден йодмаш-влакым возен моштышаш.</p> <p>Тўрл° теме дене материалым поген, чумырен, ойырен, радамлен моштышаш, кучылтмо источникым палемден моштышаш.</p>
<p>3-шо ужаш. Текст (10 шагат)</p>	
<p>1. Текст нерген умылымаш</p> <p>Текст нерген умылымаш, тудын тў%о ойыртемеже-влак (ойлончо- влак коклае кыл, ик шонымаш дене кылдалтмаш). Текстлан планым чо%оымаш, тезисым возымаш.</p> <p>2. Текстын темыже да тў%о шонымашыже</p> <p>Текстын темыже, тў%о шонымашыже. Текстын посна микротемыже-влак.</p> <p>3. Текстын чо%оалтме тўсш°</p> <p>Чо%оалтме тўсш° дене текстын тўрл° лиймыже (каласкалымаш, сўретлымаш, шонкалымаш). Нунын ойыртемышт.</p> <p>4. Текстын кышкарже</p> <p>Текстын чо%оалтмыже. Абзац. Текстын планже.</p> <p>Текстысе ойлончо-влак коклае да текстысе ужаш-влак коклае кыл.</p>	<p>Текстын ойыртемеже-влакым палышаш. Текстын темыжым, тў%о шонымашыжым, э%оертышаш мут-влакым, ойлончо-влак коклае кылым ыштыше мут-влакым палемден кертшаш; микротеме-влакым палемдышаш; текстым абзац- влаклан шеледен моштышаш; текстын ужашыже-влакым ончыктен моштышаш (тезис, доказательстве, иктешлымаш)</p> <p>Текстым могай йылме (кутырымо але сылнымутан) дене чо%оымым да стиль ойыртемым палемдышаш.</p> <p>Текстын темыжым почын кертмым, шонымаш лугалтдымым аклышаш; сылнештарыме й°ным ончыктен кертшаш.</p> <p>Текстым шонымаш дене кылдалтше ужаш-влаклан лончылен моштышаш, эн кўлеш шонымашым ойырен лукшаш, содержанийым план (кўчык але тичмаш), тезис, схеме, таблице семын ончыктышаш. Кўчык конспектым возаш тунемшаш.</p> <p>Текст чо%оымо правил-влакым</p>

	шуктен, шкегыч кўлешан теме дене тўрл ^о сынан текстым чо%ышаш.
4-ше ужаш. Йылме йўным кучылтмо ойыртема (25 шагат)	
<p>Йылме йўным кучылтмо ойыртема-влак</p> <p>Йылме йўным кучылтмо ойыртема-влак: кутырымо йылме, сылнымутан литературыын йылмыже; кучылтмо дене тўрл^о стиль-влак: научный, публицистический, официально-деловой.</p> <p>Кутырымо йылмын жанже-влак: каласкалымаш, мутланымаш, ўчашымаш. Нунын ойыртемышт.</p> <p>Научный стильын ойыртемаже-влак. Отзыв, сообщений, доклад.</p> <p>Публицистический стильын ойыртемаже-влак. Выступлений, статья, интервью, очерк.</p> <p>Официально-деловой стильын ойыртемаже-влак. Расписке, доверенность, йодмаш.</p> <p>Сылнымутан литературыын йылмыже. Тудын ойыртемаже-влак.</p>	<p>Кутырымо да сылнымутан йылмыла, научный, публицистический, официально-деловой стильла дене возымо текстлам пален моштышаш. Кажне йылмылан, стильлан келшен толшо ойыртемыш-влакым ончыктен моштышаш.</p> <p>Тўрл^о стилиян, жанран текстым шкегыч чо%ен моштышаш.</p> <p>Текст чо%ымо ойыртема-влакым шуктышаш (чын радам, шонымашым лугыдымаш, ойлончо-влак кокласе кыл, ойырымо темым почмаш, т.м.).</p> <p>Шке да е%ын ойлымыжлан чын акым пуэн кертшаш.</p> <p>Шкенжын да е%ын ойыштыжо йо%ылышым муын да т^орлен кертшаш.</p> <p>Икта%аш-влак ончылно кўчык докладым але выступленийым ыштен кертшаш.</p>
5-ше ужаш. Шочмо йылмын илышыште кўлешлыкше (5 шагат)	
<p>1. Калыкын илышыштыже шочмо йылмын верже</p> <p>Калыкын илышыштыже шочмо йылмын, тўвыран верже. Йоча вия%омаште шочмо йылмын верже.</p> <p>2. Марий йылме тўнямбалне</p> <p>Марий йылме родо-тукым финн-угор йылме ешыште. Марий йылмым шымлыше кумдан палыме лингвист-влак. Марий йылмын моло пошкудо йылме-влак дене кылже. Кызыт марий йылмым шымлыше е%-влак.</p> <p>3. Марий йылме – вия%о шогышо йылме</p> <p>Марий литератур йылме, диалект-влак, мутланыме да книга йылме. Кызытсе йылмыште лийын шогышо вашталгыш-влак.</p> <p>4. Сылнымутан литературын негызше</p> <p>Литератур йылмын негызше. Лўмл^о писатель ден поэт-влакын шочмо йылме нерген возен,</p>	<p>Шочмо йылмын кўлешлыкшым умылышаш; тудын сылнылыкшым шижшаш, йочам куштымаште кугу вий улмыжым палышаш.</p> <p>Марий йылмын тўнямбалне могайрак верым налын шогымыж нерген палышаш; тудым ожнысек шымлыше-влакын лўмыштым шарнышаш, кызытсе шанчы%о-влакым палышаш.</p> <p>Литератур ден диалект йылмыла кокласе ойыртемым шижын моштышаш, келшыше шомакым синоним семын каласен кертшаш.</p> <p>Сылнымут мастар-влакын йылме поянлыкым кучылт моштымыш-тым эскерышаш, шке ойышто сылне ой-влакым кучылташ тыршышаш.</p>

каласен кодымышт.	
Йылме да лингвистический компетенцийым вия%одыме паша	
6-шо ужаш. Фонетике ден орфоэпий (8 шагат)	
<p>1. Фонетике – йылме наукин ужашыже</p> <p>Фонетике – йылме наукин ужашыже.</p> <p>Кутырымо йўк-влак. Нунын шонымашым почын пуаш полшымышт.</p> <p>2. Йо%йўк ден со%йўк-влак (гласный ден согласный йўк-влак)</p> <p>Йо%йўк-влак; пералтышан да пералтышдыме йо%йўк-влак.</p> <p>Со%йўк-влак. Йо% да пич, пушкыдо да пе%огыде сонйўк-влак. Мужыран да мужырдымо йо% да пич, пушкыдо да пе%огыде со%йўк-влак.</p> <p>3. Ойлымо годым йўк-влакын вашталтмышт</p> <p>Ойлымо годым йўк-влакын вашталт кертмышт. Мут мучашысе пералтышдыме йон-йўкын вашталтмыже. Вес йылме гыч пурышо мутлаште сонйўк-влакын вашталт кертмышт. Транскрипцийым кучылтмаш.</p> <p>4. Мутлончо. Пералтыш. (Слог. Ударений)</p> <p>Мутым слоглан шеледымаш. Мутысо пералтыш. Мутысо пералтышын почеламут корнысо ритмым ыштымыже.</p> <p>5. Орфоэпий</p> <p>Ойлымо нормо-влакым шуктымаш; литератур нормо-влак.</p>	<p>Фонетикын ойыртемеже-влакым палышаш.</p> <p>Кажне йўкын ойыртемалтше тўсшым умылышаш.</p> <p>Йонйўк ден сонйўк, пералтышан да пералтышдыме йонйўк, йо% да пич, пушкыдо да пе%огыде, мужыран да мужырдымо сонйўк-влакым ойыркален моштышаш.</p> <p>Посна йўк-влакым лончылен кертшаш, транскрипций полшымо дене нунын кузе ойлалтмыштым ончыктен моштышаш; мутым мутлончылан шеледышаш, мутым ик корно гыч весыш кусарен моштышаш; мутысо пералтышым чын шындышаш, тудын кўлешлыкшым умылышаш.</p> <p>Мутым фонетически лончылышаш.</p> <p>Фонетикын ойыртемеже-влакым шке ойыштат, е%оын йылмыштат чын кучылтмым эскерен моштышаш, акым пуэн кертшаш.</p> <p>Прозо текстымат, почеламутымат сылнын лудын моштышаш.</p> <p>Литератур нормылан келшышын ойлен моштышаш. Шке ойымат, е%о шомакымат орфоэпий нормо могограм аклышаш.</p>
7-ше ужаш. Графике (6 шагат)	
<p>Графике – лингвистикын ужашыже</p> <p>Ойлымо йўк да возымо буква. Возымаште со%о букван пушкыдылыкшым ончыктымаш. Изи да кугу буква-влакым возымаш.</p> <p>Марий алфавит.</p>	<p>Возымо буква да йўк коклазе ойыртемым палышаш.</p> <p>Алфавит палымым тўрл° книга дене пашам ыштыме годым кучылт моштышаш.</p>
8-ше ужаш. Мутын составше да ышталтмыже (4 шагат)	
<p>1. Морфеме – мутын лексический значения тў%</p>	<p>Мутын составше да ышталтмыж</p>

<p>ужашыже</p> <p>Морфеме – мутын лексический значениян ужашыже. Мутым ыштыше да мутым вашталтыше морфеме-влак.</p> <p>Муттӱ% да мутмучаш. Морфемылан шелалтше да шеледалтдыме мут-влак.</p> <p>Муттӱ%ыс° морфеме-влак. Приставка ден суффикс. Муттӱ%ышт° йӱк алмашталташ.</p> <p>Сложный мут. Икгай вожан мут-влак.</p> <p>Морфеме-влакын вариантышт.</p> <p>2. Мутын ышталтмыже</p> <p>Мут ышталтме й°н-влак: суффикс полшымо дене, мут ушалтме дене, мут мужырлалтме дене, приставке полшымо дене, ик ойлымаш ужашысе мутын вес ойлымаш ужашыш вончымыж дене. Ойлымаш ужашла к°ргышт° мут ышталтмаш.</p>	<p>нерген пален налшаш.</p> <p>Посна морфеме-влакым ойырен да ончыктен моштышаш.</p> <p>Мутым состав дене лончылен моштышаш.</p> <p>Мутын ышталтме й°нжым ужшаш да ончыктен моштышаш. У мут ыштыме навыкым вия%дышаш.</p> <p>Мут ышталтме нерген налме шинчымашым возымо годым кучылт моштышаш.</p>
<p>9-ше ужаш. Лексикологий да фразеологий (9 шагат)</p>	
<p>1. Лексикологий лингвистикын ужашыже –</p> <p>Лексикологий – йылме наукин мут нерген тунемме ужашыже. Мут – йылмын ик негызше. Мутын ойыртемеже.</p> <p>2. Мутын лексический значенийже</p> <p>Мутын лексический значенийже. Ик значениян да шуко значениян мут-влак. Мутын вияш да вончештарыме значенийже. Тропа-влакын тӱрл° значенийышт (метафор, олицетворений, эпитет).</p> <p>Марий йылме дене лекше толковый мутер-влак.</p> <p>3. Лексический омоним-влак. Синоним. Антоним</p> <p>Лексический омоним-влак. Синоним-шамыч. Антоним-влак. Марий йылме дене синоним мутер.</p> <p>4. Мут поянлыкын шочмыжо да вия%мыже</p> <p>Марий мут поянлыкын шочмыжо да вия%мыже. Чылт марий мут-</p>	<p>Лексикологийын тӱ%о умылымашыже-влакым палышаш да умылтарышаш. Мутын ойыртемежым палышаш.</p> <p>Мутын лексический значенийжым шижшаш. Ик значениян да шуко значениян, вияш да вончештарыме значениян мут-влакым ойыркален моштышаш; тӱрл° тропа-влакын ойыртемышт-влакым палышаш.</p> <p>Мутер-влакын чо%алтмыштым палышаш, кучылт моштышаш; тӱрл° мутерла гыч кӱлеш уверым налын моштышаш.</p> <p>Омоним, синоним, антоним-влакым ойыркален моштышаш. Синоним мутер дене пайдаланышаш.</p> <p>Чылт марий да кӱсынлым° мутлам ойыркален да умылгарен моштышаш.</p>

<p>влак. Финн-угор мут-шамыч. Вес йылмыла гыч пурышо мут-влак. Мут кўсынлымашын амалже-шамыч.</p> <p>5. Кучылтмо чўчкыдылык дене мутын тўрл° лиймыже</p> <p>Тоштемше мут-влак (историзм ден архаизм). У мут-влак (неологизм). Тоштемше да у мут-влакын шочмо амалышт.</p> <p>6. Кучылтмо шот дене мутын тўрл° лиймыже</p> <p>Кучылтмо шот дене мутын тўрл° лиймыже: чыла стильште кучылталтше (нейтральный) да посна стильлан келшен толшо мут-влак; диалект да профессиональный мут-шамыч.</p> <p>Мут поянлыкын теме шот дене шеледалтмыже; марий калыкын илыш-йўлаже, тўвыраж дене кылдалтше мут-влак.</p> <p>7. Фразеологий – лексикологийын ужашыже</p> <p>Кўэмалтше ойсавыртыш-влакын ойыртемьшт, чо%алтмышт, лексический значенийышт. Тыглай муткылдыш да кўэмалтше ойсавыртыш.</p> <p>Калыкмут – фразеологийын ужашыже. Калыкмутын чо%алтмыже, ойыртемеже.</p> <p>Фразеологий да калыкмут мутер-влак.</p>	<p>Тоштемше да у мут-влакым умылышаш; шке ойышто нуным кўлеш семын кучылтшаш.</p> <p>Шке ойланат, е%ынланат мутын лексический значенийжым чын кучылтмо шот дене акым пуэн моштышаш, кўлеш годым йо%ылышым т°рлен кертшаш.</p> <p>Марий мут поянлыкым илышыште моштен кучылтшаш.</p> <p>Кўэмалтше ойсавыртыш-влакын ойыртемьштым палышаш, нуным кучылт моштышаш; тыглай муткылдыш деч ойырен моштышаш.</p> <p>Калыкын ушан ойжо-влакым умылышаш, ойышто кўлеш семын кучылтшаш.</p> <p>Тўрл° мутер дене пайдаланышаш.</p>
<p>10-шо ужаш. Морфологий (72 шагат)</p>	
<p>1. Морфологий – грамматикын ужашыже</p> <p>Грамматике – лингвистикын ужашыже. Мутын лексический да грамматический значенийыште.</p> <p>2. Ойлымаш ужаш-влак</p> <p>Ойлымаш ужаш-влак нерген умылымаш. Самостоятельный да служебный ойлымаш ужаш-влак.</p>	<p>Морфологийын тў%о умылымашыже-влакым палышаш.</p> <p>Мутын лексический да грамматический значенийышт-влакым ойыркален моштышаш.</p> <p>Самостоятельный ден служебный ойлымаш ужашлам ойыркалышаш, нунын кокласе ойыртемым шижшаш.</p>

3. Лўм мут

Лўм мутын ойлымаш ужалш семын ойыртемже, ойлончышто верже. Чонан да чондымо, нарицательный да собственный лўм мут-влак. Лўм мутын числа да лица, вочмык (падеж) дене вашталтмыже. Единственный числаште гына кучылталтше лўм мут-влак. Лўм мутын множественный числажым ыштыше суффикс-влак. Южо мут дене пырля лўм мутын единственный числаште гына кучылталтмыже. Сложный лўм мут-влак.

4. Пале мут

Пале мутын ойлымаш ужалш семын ойыртемже, ойлончышто верже. Пале мутын та%аастарымаш степеньже. Пале мутын ышталтмыже. Сложный пале мут-влак. Пале мутым лўм мут семын кучылтмаш.

Лўм мутын грамматический значенийжым **пальшаш**, морфологический ойыртемжым да синтаксический рольжым **ончыктен** моштышаш. Чонан да чондымо, собственный да нарицательный лўм мут-влакым **пален** моштышаш; единственный числаште гына кучылталтше лўм мут-влакым ойышто **чын** каласышаш да возышаш.

Палемдыме морфологический ойыртем дене лўм мут-влакым **тўшкален** моштышаш.

Ойлончышто лўм мутым предложений член семын чын **кучылт** моштышаш.

Йыгырмут-влакым **чын** **возышаш**.

Пале мутын грамматический значенийжым **пальшаш**, морфологический ойыртемжым да синтаксический рольжым **ончыктен** моштышаш; та%аастарымаш степеньжым **ыштен** моштышаш. Тў%о пале мут ден вес мут гыч лийше пале мут-влакым **ойырен** моштышаш, нунын ойыртемештым **шижшаш**. Сложный пале мут-влакым **чо%оен** моштышаш. Пале мутын лўм мут семын кучылталтме ойыртемжым **пальшаш**. Пале мутын кўчык да кужу формыжым **ойырен** моштышаш, нунын синтаксический рольыштым **умылышаш**.

Палемдыме морфологический ойыртем дене пале мут-влакым **тўшкален** моштышаш.

Ойлончышто пале мутым предложений член семын чын **кучылт** моштышаш.

Ойлымо да возымо годым пале мут-влакым синоним семын **кучылтшаш**, сылнымутышто эпитет семын **кучылт** моштышаш.

Чот мутын грамматический значенийжым, морфологический ойыртемжым да синтаксический рольжым **лончылен** да **рашемден** моштышаш. Шотлымо чот мутын кўчык да кужу формаляжым **пальшаш**.

Ышталтме шот дене тўрл^о чот мутын ойыртемжым **ончыктен**

<p>5. Чот мут</p> <p>Чот мутын ойлымаш ужаш семын ойыртемже, ойлончышто верже. Ышталтме шот дене чот мутын тўрл^о лиймыже (простой, сложный, составной). Значений шот дене чот мутын тўрл^о лиймыже (шотлымо, радам). Дробан чот мут. Чот мутын вочмык дене вашталтмыже.</p> <p>6. Олмештыш мут</p> <p>Олмештыш мут нерген умылымаш. Тудын иктешлыше значенийже, морфологический ойыртемже, ойлончышто рольжо. Олмештыш мутын разрядше-влак (личный, указательный, определительный, вопросительно-относительный, неопределенный да отрицательный). Олмештыш мутын вочмык дене вашталтмыже.</p>	<p>моштышаш.</p> <p>Значений шот дене чот мут-влакым радамлен кертшаш; дробан чот мутым кучылт моштышаш.</p> <p>Шотлымо да радам чот мут-влакым вочмык дене вашталтен моштышаш, нуным ойлымо годым кучылтшаш.</p> <p>Палемдыме морфологический ойыртем почеш чот мут-влакым тўшкален моштышаш.</p> <p>Тўрл^о числам, датым, иктаж-мом радамлыме годым чот мутым чын кучылтшаш.</p> <p>Олмештыш мутын грамматический значенийжым, морфологический ойыртемжым да синтаксический рольжым лончылен да рашемден моштышаш.</p> <p>Олмештыш мутын моло ойлымаш ужаш деч ойыртемжым умылышаш да пален налшаш.</p> <p>Олмештыш мутын тўрл^о разрядлан шелалтме ойыртемжым умылышаш да шижшаш.</p> <p>Тўрл^о разрядан олмештыш мут-влакым вочмык дене вашталтен моштышаш.</p> <p>Палемдыме морфологический ойыртем почеш олмештыш мут-влакым тўшкален моштышаш.</p> <p>Текстысе ужаш-влакым да ойлончо-влакым ваш кылдаш олмештыш мут-влакым кучылт моштышаш.</p> <p>Наречийын тў% грамматический значенийжым, морфологический ойыртемжым, синтаксический рольжым рашемден да лончылен моштышаш.</p> <p>Значений шот дене наречийын могай тўшкаш пурымыжым умылтарен кертшаш, тыгаяк шотан вес примерым каласен кертшаш.</p> <p>Лица суффиксан наречийым моштен кучылтшаш.</p> <p>Та%а старымаш степенян наречийым ыштен моштышаш да ойлончышто чын</p>
--	--

7. Наречий

Наречий нерген умылымаш. Наречийын иктешлыше значенийже, морфологический ойыртемже, ойлончышто рольжо. Значений шот дене наречийын түрл^о лиймыже. Южо наречийын лица формышто кучылталтмыже. Наречийын та%аастарымаш степеньже. Тў% да вес мут гыч лийше наречий-влак. Сложный да составной наречий-влак.

8. Глагол

Глагол нерген умылымаш. Тудын иктешлыше значенийже, морфологический ойыртемже, ойлончышто рольжо. Глаголын неопределенный формыжо (инфинитив). Глаголын аклыме формыжо. Глаголын спряженийже да тайыкше (наклоненийже). Изъявительный тайыкан глаголын жап формылаже. Эртыше жапын кок формыжо. Сос-тавной эртыше жап. Кўштым^о да шонымо (повелительный да желательный) тайык. Глаголын ш^орым^о формыжо. Безличный да полшышо глагол-влак. Глаголын

кучылтшаш.

Вес мут гыч лийше наречийын ышталтме й^онжым чын **ончыктышаш.**

Сложный да составной наречий-влакын ышталтме й^оныштым **ончыктен** кертшаш. Глаголын грамматический значенийжым, морфологический ойыртемжым да синтаксический рольжым **лончылен** да **радамлен** моштышаш.

Кўлеш форман наречийым ойышто чын **кучылтшаш**, кўлеш годым е%ын йо%ылышыжым **т^орлен** моштышаш.

Глаголын неопределенный формыжым, аклыме формыжым, спряженийжым да тайыкшым, ш^орым^о формыжым, безличный да полшышо глагол-влакын **ыштен**, **кучылт** да **ойыркален** моштышаш. Тў% глагол нерген **палышаш**, вес шомакла гыч глаголым **ыштен** моштышаш. Сложный глагол-влакын ышталтме да возалтме ойыртемлажым **палышаш.**

Палемдыме морфологический ойыртем почеш глаголым **тўшкален** моштышаш.

Ойлышо е%ын могай шонымаш дене глаголын аклыме формыжым кучылтмым **шижшаш**, шкеат мутым **эскерышаш.**

Шонымашым каласыме годым жап формым кучылтмым е% ойыштат, шке каласкалымаштат **эскерышаш** да кўлеш годым **т^орлалтен** кертшаш.

Причастийын тў% грамматический значенийжым, морфологический ойыртемжым **лончылен** да **ончыктен** моштышаш.

Глаголын да пале мутын тў% палыштым причастийым лончылымо годым **ончыктен** кертшаш, вес примерла дене **пе%гыдемдышаш.**

Значений шот дене причастийын могай тўшкаш пурымыжым **умылгарен** кертшаш.

Лўм мут семын кучылталтше причастийын ойыртемжым

ышталтмыже. Сложный глагол-влак.

9. Причастий

Причастийын ойлымаш ужаш радамыште верже, тудын иктешлыше значенийже, морфологический ойыртемже, ойлончыш-то рольжо. Значений ойыртем дене причастийын тўрл^о лиймыже (действительный, страдательный, ш^орым^о да шушаш жап); нунын ойыртемешт. Причастный савыртыш (оборот). Лўм мут деч посна кучылталтше причастийын вочмык, лица да числа дене вашталтмыже.

10. Деепричастий

Деепричастийын ойлымаш ужаш радамыште верже, тудын иктешлыше значенийже, морфологический ойыртемже, ойлончышто рольжо. Значений ойыртем дене деепричастийын тўрл^о лиймыже (действийын кузе лиймыжым ончыктышо да действийын кунам лиймыжым ончыктышо). Деепричастийым ыштыше суффикс-влак. Деепричастий пеленысе полшышо глагол. Деепричастийын лица дене вашталтмыже. Деепричастный савыртыш.

11. О%артыш мут

О%артыш мут нерген умылымаш. О%артыш мутын морфологический ойыртемже, ойлончышто рольжо. Значений шот дене тўрл^о лиймыже.

палышаш.

Причастный савыртышым **ыштышаш** да ойлончысо вес мутла дене **кельштарен** моштышаш.

Деепричастийын тў%о грамматический значенийжым, морфологический ойыртемжым **лончылен** да **ончыктен** моштышаш.

Глагол да наречийын тў%о палыш-тым деепричастийым лончылымо годым **палемден** кертшаш, вес примерла дене **пе%огыдемдышаш**.

Значений шот дене деепричастийын могай тўшкаш пурымыжым **умылтарен** кертшаш.

Деепричастийым лица дене вашталтыме ойыртемым **палышаш**.

Деепричастный савыртышым **ыштен** да ойлончысо вес мутла дене **кельштарен** моштышаш.

О%артыш мутын морфологический ойыртемжым, ойлончышто рольжым **палышаш**.

Возымо да лудмо годым о%артыш мутым чын **возышаш** да **ойлышаш**.

Сылнымутан литературышто о%артыш мутым кучылтмо ойыртемым **эскерышаш**, шке ойышто **кучылтшаш**.

Почеш мутын морфологический ойыртемжым, ойлончышто рольжым **палышаш**.

Почеш мутым чын **возышаш** да **кучылтшаш**.

Ушем мутын морфологический ойыртемжым да ойлончышто рольжым **ончыктен** моштышаш.

Ушем мутын могай тўшкашке пурымыжым **палышаш**.

Темлыме ушем мутым кучылтын,

<p>12. Служебный ойлымаш ужаш-влак</p> <p>Почеш мут</p> <p>Почеш мут нерген умылымаш. Наречий гыч вончышо почеш мут-влак. Почеш мутын морфологический ойыртемже.</p> <p>13. Ушем мут</p> <p>Ушем мут нерген умылымаш. Сочинительный да подчинительный ушем мут-влак.</p> <p>14. Частице</p> <p>Частице нерген умылымаш. Частицын морфологический ойыртемже. Значений шот дене частицын тўрл^о лиймыже.</p> <p>15. Йўк мут (междометий)</p> <p>Йўк мут нерген умылымаш. Йўк мутын морфологический ойыртемже, ойлончышто рольжо.</p>	<p>тўрл^о кышкаран ойлончым чо%ен кертшаш.</p> <p>Синоним ушем мут-влакым кучылт моштышаш.</p> <p>Частицын морфологический ойыртемжым да ойлончышто рольжым ончыктен моштышаш.</p> <p>Значений шот дене тўрл^о частицын ойлончо-влакым шонымашым чын умылаш лийшынын лудын кертшаш.</p> <p>Частице-влакым правиллан келшышынын возышаш.</p> <p>Йўк мутын морфологический ойыртемжым да ойлончышто рольжым ончыктен моштышаш.</p> <p>Йўк мутым чын возен кертшаш.</p> <p>Тўрл^о шижмашым ончыктен, йўк мутым ойышто моштен кучылтшаш, сылнын лудын да ойлен моштышаш.</p>
<p>11-ше ужаш. Синтаксис (71 шагат)</p>	
<p>1. Синтаксис – грамматикын ужашыже</p> <p>Синтаксис нерген умылымаш. Муткылдыш да ойлончо. Нунын кокласе кыл да ойыртем.</p>	<p>Синтаксисын тў%о умылымашыже-влакым палышаш. Ойлончо ден муткылдыш кокласе кылым ойырен кертшаш; муткылдыш ден тыглай муткылдыш кокласе ойыртем шижшаш.</p> <p>Ойлончышто муткылдыш-влакым ойырен моштышаш;</p>

<p>2. Муткылдыш (мут сочетаний)</p> <p>Муткылдыш нерген умылымаш. Муткылдышын чо%алтмыже да значенийе. Муткылдышыште мут-влакын кылдалтме й°нышт (управлений, примыканий).</p>	<p>тў%о да рашемдыше мутым палышаш.</p> <p>Значений шот дене муткылдышын тўрл° лиймыжым ончыктен кертшаш, вес пример дене пе%огыдемдышаш.</p> <p>Муткылдышыште мут-влак кокласе подчинений й°ным ончыктен моштышаш.</p> <p>Синоним муткылдыш нерген палышаш, нуным ойышто кучылт моштышаш.</p> <p>Ойлончо мучашым шижын моштышаш. Муткылдыш да ойлончо кокласе кыл ден ойыртемым ончыктен кертшаш. Ойлончын грамматический рўдыжым палышаш; тыглай да кыдежан ойлончо нерген умылтарен кертшаш.</p>
<p>3. Ойлончо (предложений)</p> <p>Ойлончо нерген умылымаш; тудын чо%алтмыже.</p> <p>Ойлончысо мут-влак кокласе кыл.</p> <p>Ойлончысо мут радам. Тыглай да м°о%гешла радаман ойлончо.</p> <p>Ойлончын тўрл° лиймыже.</p>	<p>Ойлончо к°ргыс° мут радамым палышаш, инверсий нерген умылышаш. Шонымашым утларак рашемден каласашлан кўлеш мутым ончыл верыш шынден моштышаш.</p> <p>Шонымашым тўрл° кумыл дене каласымым шижшаш да умылышаш. Ойсемым кугу вийжым шижшаш. Ойлончышто логический пералтышым шынден моштышаш. Кугу кумыл дене каласыме але йодышан (восклицательный да вопросительный) ойлончо-влакым чо%ышаш.</p> <p>Каласыме цель дене тўрл° ойлончо-влакым чо%ен моштышаш, кўлеш ойсем дене лудын да ойлен моштышаш.</p>
<p>4. Ойсем (интонаций)</p> <p>Ойсем нерген умылымаш. Шонымашым пытарен каласыме ойсем. Логический пералтыш. Кугу кумыл дене каласымаш. Йодмаш.</p>	<p>Лудмо, колмо, ойлымо ойлончылан каласыме цель могырым акым пуышаш, шке ойлымым эскерышаш.</p>
<p>5. Каласыме цель дене ойлончо-влакын тўрл° лиймышт</p> <p>Каласыме цель дене ойлончо-влакын тўрл° лиймышт: йодышан да йодышан огыл (повествовательный да побудительный). Тыгай ойлончо-влакын ойыртемышт. Каласыме</p>	<p>Ойлончын грамматический рўдыжым мушаш; тыглай, кыдежан, кугемдыме кышкаран ойлончо-влакым пален моштышаш, нунын ойыртемыштым ончыктышаш.</p> <p>Тў%о ден ешарыме член-влакым ойыркалышаш.</p> <p>Подлежащийын могай ойлымаш</p>

кумылым шотыш налын, ойлончо-влакын кугу кумыл дене каласыме лийын кертмышт; нунын чо%алтме ойыртемашт.

6. Ойлончын грамматический рўдыж°. Тыглай да кыдежан ойлончо (простой да сложный предложений). Тыглай ойлончысо тў%о член-влак

Ойлончын грамматический рўдыж°. Тыглай да кыдежан ойлончо, нунын кокласе кыл да ойыртем. Кок составан тыглай ойлончо, тудын чо%алтме ойыртемже. Кок составан тыглай ойлончын тў%о членже-влак. Подлежащий да тудын каласалтмыже. Сказуемыйын тўрл° лиймыже: простой глагольный, составной глагольный, лўман составной; тыгай сказуемый-влакын каласалтмышт. Подлежащий ден сказуемый кокласе кыл.

7. Ойлончын ешарыме членже-влак (второстепенный членже-влак)

Ойлончын ешарыме членже-влак: ешартык (дополнений – прямой да косвенный), рашемдык (определений), умландарыше член (кузе лиймым, верым, жапым, причиным, цельым, условийым, степенным умландарыше). Ешарыме член-влакын каласалтмышт.

8. Распространенный да распространенный огыл, тичмаш да тичмаш огыл ойлончо-влак

Распространенный да распространенный огыл ойлончо-влак. Нунын синтаксический ойыртемашт.

Тичмаш да тичмаш огыл ойлончо-влак. Нунын синтаксический ойыртемашт.

9. Ик составан ойлончо

Ик составан ойлончо нерген умылымаш. Ик составан ойлончын грамматический рўдыж°. Ик составан ойлончо-влак: сказуемыйн (определенно-личный, неопределенно-личный, безличный) да подлежащиян (назывной). Нунын чо%алтме ойыртемашт.

ужаш дене каласалтмыжым **ончыктышаш**; сказуемыйым **рашемдышаш**.

Кок составан тыглай ойлончым **лончылен** моштышаш.

Тўрл° семын каласалтше подлежащийым сказуемый дене **келыш-тарен** моштышаш.

Мутланымаште тыглай ойлончо чо%оымо ойыртемым чын шуктымашым **эскерышаш**.

Ойлончын ешартыш членже-влакым **ойыркалышаш**, могай ойлымаш ужаш дене каласалтмыш-тым **палемдышаш**.

Ойлончысо мут-влак кокласе кылым **эскерышаш**.

Распространенный да распространенный огыл, тичмаш да тичмаш огыл ойлончо-влакым **ойыркалышаш**, нунын ойыртемаштым **ончыктышаш**.

Мутланыме годым тичмаш огыл ойлончо чо%оымым **эскерышаш**, кўлеш годым ойым **т°рлатышаш**.

Ик составан ойлончо-влакым **палышаш** да **лончылышаш**; нунын чо%алтме ойыртемаштым **умылтарышаш**.

Ик составан ойлончо-влакым **та%оастарен** моштышаш; шонымашым почаш лач тыгай ойлончын кўлмыжым **умылтарышаш**.

Ик составан тўрл° ойлончым **чо%оен** моштышаш. Синоним семын каласыме ик составан ойлончо-влакым **каласышаш**.

Нелемдыме ойлончым **палышаш**; кыдежан ойлончо ден нелемдыме тыглай ойлончо кокласе ойыртемим

10. Нелемдыме ойлончо (осложненный)

Тыглай ойлончым кугемдымаш. Кугемдыме кышкаран ойлончо.

11. Икгай членан ойлончо

Икгай членан ойлончо нерген умылымаш. Икгай член-влакын кылдалтмышт. Икгай членан ойлончо-влакым возымо да ойлымо ойырте. Икгай членан ойлончышто түрл° мужырлышо (сочинительный) ушем мутым (ушышо, ваштарешлыше, ойырышо) кучылтмаш. Икгай член пелен иктешлыше мут; тыгодым чарналтыш пале шындыме ойырте.

12. Ойыралтше членан ойлончо

Ойыралтше член нерген умылымаш. Ойыралтше членын кўлешлыкше. Ойыралтше членан ойлончышто чарналтыш палым шындымаш; лудмо да ойлымо годым йўк ойырте.

13. Ойыралтше рашемдык (определений) да ешартыклўм (приложений)

Ойыралтше рашемдык да ешартыклўм нерген умылымаш; нуным кучылтмо ойырте.

умылтарышаш.

Ойлончышто икгай член-влакын кўлешлыкыштым **умылышаш.**

Тўрл° икгай членан ойлончо-влакым чын **возышаш** да кўлеш ойсем дене **лудшаш** да **ойлышаш.**

Союз дене ушалтше икгай член-влакым возымо годым ойлончышто чарналтыш палым чын **шындышаш.**

Ойлончышто түрл° тўшка икгай член-влакым кучылтмо ойыртемым **эскерен** моштышаш.

Подлежащийын икгай членан улмыж годым сказуемыйым **келыш-тарен** моштышаш.

Икгай членан ойлончышто иктешлыше мут улмо годым чарналтыш пале (тире але кокточко) кучылтмым **палышаш.**

Икгай членан предложенийым **лончылен,** **радамлен** моштышаш.

Тўрл° икгай членан, тўрл° тўшка икгай членан ойлончым **чо%ышаш** да кўлеш ойсем дене **лудшаш.**

Тўрл° стиль, тўрл° йылме дене возымо текстлаште икгай член-влакым кучылтмо ойыртемым **эскерышаш.**

Ойыралтше членан ойлончо чо%алтме ойыртемым **палышаш, чарналтыш палым** чын **шындышаш.**

Ойыралтше членан ойлончым йўкым чын шынден **лудшаш** да **ойлышаш.**

Тўрл° ойыралтше членан ойлончым **палышаш,** йўкым чын шынден **лудшаш,** логический пералтышым **ыштышаш.**

Ойыралтдыме да ойырымо ешарыме член-влакым **та%астарен** моштышаш.

Возымаште да ойлымаште тўрл° ойыралтше членан ойлончым **кучылтшаш.**

Текстыште причастный ден де-епричастный савыртыш-влакым **кучылтшаш,** нуным моштен **чо%ышаш.**

<p>Причастный савыртышым ойырымаш.</p> <p>14. Ойыралтше умландарыше член</p> <p>Ойыралтше умландарыше член нерген умылымаш. Шкет депричастийым да деепричастный савыртышым ойырымаш. Ойыралтше умландарыше членым кучылтмо ойырте.</p> <p>15. Ойыралтше рашемдыше членан ойлончо</p> <p>Ойыралтше рашемдыше член нерген умылымаш. Тудын воктенысе шомакым пўсемден, утларак умылтарен каласаш кучылталтмыже; тыгодым чарналтыш палым шындымаш.</p> <p>16. Савырныммут (обращений)</p> <p>Савырныммут нерген умылымаш. Тудын распространенный огыл да распространенный лийын кертмыже. Савырныммут годым чарналтыш палым шындымаш, кўлеш ойсем дене лудмаш.</p> <p>17. Вводный конструкций-влак</p> <p>Пуртымо мут, пуртымо муткылдыш, пуртымо ойлончо нерген умылымаш. Ойлышо е%ыншке каласымыжым аклаш, ешартыш шонымашым пуаш вводный конструкций-влакым кучылтмаш. Вводный конструкцийын тўрл° значения лиймыже. Пуртымо мутын посна ойлончо ден текстын посна ужашлажым ушаш</p>	<p>Текстыште ойыралт шогышо членан ойлончым кузе чо%ымым эскерышаш, кўлеш т°рлатымашым ыштен моштышаш.</p> <p>Тўрл° стилиян, тўрл° йылман текстыште ойыралтше членан ойлончо кучылтмо ойыртем шижшаш.</p> <p>Савырныммутын молан кучылталтмыжым умылышаш.</p> <p>Распространенный огыл да распространенный савырныммут-влакым палышаш да чын ойсем дене лудын але каласен моштышаш.</p> <p>Тўрл° каласышаш шонымашлан, илыш ситуацийлан кельштарен, келшыше савырныммутан ойлончым чо%ен моштышаш.</p> <p>Кучылтмо савырныммутын мутланымаште але текстыште келшен толмыжым шижшаш, кўлеш лийме годым вашталтен, т°рлен кертшаш.</p> <p>Тўрл° стилиян, йылман текстыште савырныммутым кучылтмо ойыртем эскерышаш.</p> <p>Пуртымо мут, пуртымо муткылдыш да пуртымо ойлончо-влакым кучылтмо цельым умылышаш.</p> <p>Пуртымо мут ден пуртымо муткылдыш-влакын значенийыштым рашемден кертшаш; тыгай конструкциян ойлончым кўлеш ойсем дене лудын але каласен моштышаш.</p> <p>Палемдыме ойыртеден дене вводный конструкций-влакым радамлен моштышаш.</p> <p>Пуртымо мутан да тыгаяк мутын ойлончо член лиймыж годым ой-влак кокласе ойыртем ончыктен моштышаш.</p> <p>Мутланымаште годым але возымо текстым ыштыме годым вводный конструкциян ойлончым чо%ышаш, кўлм° годым кучылтшаш.</p> <p>Ойлончо-влакым да текстын ужашлажым ушаш пуртымо мутым кучылт моштышаш.</p> <p>Вводный конструкциян ойлончо-влакын грамматике да семантике могырым ойыртемештым</p>
--	---

кучытталтмыже.

ончыктен моштышаш.

Пуртымо мутан, пуртымо муткылдышан, пуртымо ойлончан конструкций-влакым текстлаште да мутланымаште **эскерышаш**, нунын кўлешлыкыштым, шке верыштышт улмыштым **аклышаш**.

Да, уке мутан да йўк мутан ойлончо-влакын мутланyme да возымо годым кучылтмо ойыртемьштым **палышаш**, кўлеш годым синоним ойлончо дене **вашталтышаш**.

Мут-ойлончо-влакын ойым кўчыкемдаш кўлм^о годым кучытталтмыштым **палышаш**.

Текстыште кыдежан ойлончым **мушаш** да келшыше ойсем дене **лудшаш**.

Тўрл^о кыдежан ойлончо-влакым **ойырышаш**, ужаш-влак кокласе кыллан к^ора нуным **тўшкалышаш**, синтаксический кылыштым **ончыктышаш**.

Темлыме посна ойыртемьш почеш кыдежан ойлончым **чо%ышаш**.

18. Да, уке мутан да йўк мутан (междометиян) предложений

Да, уке мутан да йўк мутан ойлончо нерген умылымаш. Тыгай ойлончо-влак почеш чарналтыш палым шындымаш.

19. Кыдежан ойлончо (сложный предложений)

Кыдежан ойлончо нерген умылымаш. Кыдежан ойлончысо ужаш-влакын шонымаш, чо%алтмаш да ойсем дене кылдалтмышт. Кыдежан ойлончын ужашыже-влак кокласе синтаксический кыл-влак: ойсем, ушем мут да ушыкмут (союз шотан мут). Союздымо да союзан (мужырлалтше кыдежан да

Мужырлалтше кыдежан ойлончын ужашлаж коклаште шонымаш дене улшо кылым **умылышаш**, тудым **палемдышаш**.

Мужырлалтше кыдежан ойлончылан схемым **ыштен** моштышаш.

Темлыме схеме почеш мужырлалтше кыдежан ойлончым **чо%ышаш**.

Мужырлалтше кыдежан ойлончын синтаксический чо%алтмыжым **лончылышаш** да **ончыктышаш**.

Чо%ымо мужырлалтше кыдежан ойлончым **аклышаш**, улшо йо%ылышым **т^орлатышаш**.

Мужырлалтше кыдежан ойлончын икгай членан тыглай ойлончо деч ойыртемжым

ушалтше кыдежан) ойлончо-влак.

20. Мужырлалтше кыдежан ойлончо (сложносочиненный предложений)

Мужырлалтше кыдежан ойлончо нерген умылымаш, тыгай ойлончын чо%алтмыже. Мужырлалтше кыдежан ойлончын ужашлаж кокласе кыл; ужаш-влакын шонымаш дене кылдалтмышт. Посна ужаш-влакым мужырлышо ушем мут-влак. Ужаш-влакын тўрл° шонымашан улмыштлан к°ра мужырлалтше кыдежан ойлончо лудмо ойырте. Мужырлалтше кыдежан ойлончо да икгай членан тыглай ойлончо кокласе кыл да ойырте.

21. Ушалтше кыдежан ойлончо (сложноподчиненный предложений)

Ушалтше кыдежан ойлончо нерген умылымаш, тыгай ойлончын чо%алтмыже. Ушалтше кыдежан ойлончышто тў%о (главный) ден кўдын (придаточный) ужаш-влак. Ушалтше кыдежан ойлончын ужашлаж кокласе кыл: ойсем, ушем мут, ушыкмут, указательный мут. Ушем мут ден ушыкмут кокласе ойырте.

22. Тўрл° кўдын ужашан ушалтше кыдежан ойлончо (тўрл° придаточныя сложноподчиненный предложений)

Ушалтше кыдежан ойлончо-влакын шке значенийышт дене шелалтмышт: определительный кўдын ужашан, умылтарыше (изъяснительный) кўдын ужашан, обстоятельный (жапым, верым, кузе лиймым, причиным, условийым, следствийым, цельым да уступкым ончыктышо) кўдын

палышаш.

Мутланыме да возымо годым мужырлалтше кыдежан ойлончым **кучылтшаш**, нуным чо%ымо синтаксический нормо-влакым **шуктышаш**.

Тўрл° стилиян, йылман текстлаште мужырлалтше кыдежан ойлончо-влакым кучылтмо ойыртемым **эскерышаш**.

Ушалтше кыдежан ойлончышто тў%о ден кўдын ойлончо-влакым **ойырен** моштышаш.

Ушалтше кыдежан ойлончын ужашлажын шонымаш дене кылдалтмыштым **умылышаш**.

Ушалтше кыдежан ойлончылан схемым **ыштен** моштышаш.

Ушем мут ден ушыкмутым **ойырен** моштышаш.

Тўрл° кўдын (рашемдыше – определительный, умылтарыше – изъяснительный, обстоятельный), ойлончо-влакым **ойыркалышаш**, тўн деч кўдын ойлончылан йодышым чын **шынден** моштышаш.

Обстоятельный кўдын ойлончо-влакым **ойыркален** моштышаш (жапым, верым, кузе лиймым, причиным, условийым, следствийым, цельым да уступкым ончыктышо).

Темлыме схеме почеш ойлончым **чо%ышаш**; ойлымо да возымо годым тўрл° ушалтше кыдежан ойлончо-влакым **кучылтшаш**.

Ик але шуко кўдын кыдежан ойлончым синтаксически **лончылен** моштышаш, ужаш-влак кокласе кылым **ончыктышаш**.

Чо%ымо ушалтше кыдежан ойлончым **аклышаш**, улшо йо%ылышым **т°рлышаш**, чынлыкым **умылтарен** кертшаш.

Тўрл° стилиян, йылман текстлаште ушалтше кыдежан ойлончым **мушаш**, кучылтмо ойыртемым **палемдышаш**.

Союздымо кыдежан ойлончын ужашлаж коклаште тўрл°

ужашан. Тыгай ушалтше кыдежан ойлончышто синтаксический кыл.

Икмынар кўдынян ушалтше кыдежан ойлончо. Тыгай ойлончо-влакын тўрл^о лиймышт: икгай кўдынян, тўрл^о кўдынян, почела кылдалтше кўдынян. Тыгай ойлончылаште чарналтыш пале.

23. Ушем мутдымо кыдежан ойлончо (союздымо сложный предложений)

Ушем мутдымо кыдежан ойлончо нерген умылымаш. Ушем мутдымо кыдежан ойлончын ужашыже-влак коклаште тўрл^о значениян кыл. Ушем мутдымо кыдежан ойлончышто чарналтыш пале.

24. Тўрл^о й^он дене кылдалтше кыдежан ойлончо (сложный предложений)

Тўрл^о й^он дене кылдалтше кыдежан ойлончо нерген умылымаш. Кыдежан ойлончысо ужаш-влакын мужырлышо (сочинительный), ушалтше (подчинительный) ушем мут да ушыкмут дене але ушем мут деч посна кылдалтмышт. Тыгай ойлончылаште чарналтыш пале-влакын шындымаш.

значениян кылым **ончыктышаш** да тудым ойсем дене **палдарышаш**.

Союздымо кыдежан ойлончылан схемым **ыштышаш**, шкежат темлыме схеме почеш ойлончым **чо%оен** моштышаш.

Чо%оымо ойлончылам **аклен** моштышаш, улшо йо%обылышлам **т^орлышаш**.

Тўрл^о текстлаште союздымо кыдежан ойлончо-влакым кучылтмо ойыртемем **шижаш** тыршышаш.

Союзан да союздымо кыдежан ойлончо-влакым синтаксический синоним семын **кучылт** моштышаш.

Тўрл^о й^он дене кылдалтше кыдежан ойлончо-влакым **пален** моштышаш, нунылан схемым **ыштен** кертшаш.

Тўрл^о й^он дене кылдалтше кыдежан ойлончо к^оргыс^о ужашла коклаште шонымаш дене улшо кылым **ончыктышаш**; тыгай ойлончым синтаксически **лончылышаш**.

Тўрл^о й^он дене кылдалтше ойлончо-влакым ойлымо да возымо годым **чо%оен** кертшаш, е%оын ойышто нунын кузе чо%оалтмыштым **эскерышаш**, улшо йо%обылышым **т^орлатышаш**.

Тўрл^о текстлаште тыгай кыдежан ойлончо-влакым чо%оымо ойыртемем **шижаш**.

Вес е%оын ойжым каласен пуымо й^он-влакым **пальшаш**. Вияш да савырыме оян ойлончо-влакым келшыше ойсем дене **лудшаш**.

Текстыште вашлиялтше вияш да савырыме оян ойлончылаште чарналтыш пале-влакым чын **шындышаш**.

Вияш да савырыме оян ойлончо-влакым чын **чо%оен** моштышаш, ойлымо да возымо годым **кучылтшаш**.

Вияш оян ойлончым савырыме ояным **ыштен** моштышаш.

Вияш да савырыме оян ойлончо-влакым синтаксически **лончылен** кертшаш.

Диалоган текстым чын **лудшаш** да **возышаш**.

<p>25. Вес е%оын ойлымыжым каласен пуымо й°н-влак</p> <p>Вес е%оын ойжым каласен пуымо й°н-влак: вияш ой, савырыме ой, диалог, цитате. Цитатым тўрл° й°н дене кучылтмаш, тыгодым вашлиялтше чарналтыш пале-влак.</p>	<p>Текстлаште цитатым кучылт моштышаш, тыгодым чарналтыш пале-влакым чын шындышаш.</p>
<p align="center">12-шо ужаш. Чын возымаш: орфографий да пунктуаций (10 шагат)</p>	
<p>1. Орфографий – чын возымашын негызше</p> <p>Чын возымашын кўлешлыкше. Марий орфографийын негызше. Орфограмме нерген умылымаш. Орфографий правил-влак.</p> <p>2. Йўкым ончыктышо да йўкдымō буква-влакым возымаш</p> <p>Йо%ойўк ден со%ойўк-влакым возымаш. Кок йўкым ончыктен кертше буква-влакым возымаш. Е ден э буква-влакым кучылтмаш. Ь ден ь буква-влакын кучылталтмышт. Пушкыдо сонйўкым возымаште ончыктымаш.</p> <p>3. Буква-влакым возымаш</p> <p>Буква-влакын лўмышт. Кугу да изи буква. Кид дене возымо да печатлыме буква-влак.</p> <p>Мутым ик корно гыч весыш кусарымаш.</p> <p>4. Морфеме-влакым чын возымаш</p> <p>Морфеме-влакым чын возымо правил-влак. Мутвожысо пералтышдыме йонйўкым да йо%огалтдыме сонйўкым возымаш. Приставкан мутым возымаш.</p> <p>Мутым ойлымо семын серымаш. Мутым правиллан келыштарен возымаш. Мутым пырля, кореш</p>	<p>Чын возымашын кўлешлыкшым умылышаш.</p> <p>Кызытсе орфографий правил-влакым палышаш, нуным возымаште кучылтшаш.</p> <p>Орфографий мутер дене пайдаланышаш, возымо годым кокытеланыме годым кўлеш шوماкым писын мушаш.</p> <p>Йон ден сон йўк-влакым букваштан келшышын возышаш.</p> <p>Кугу букван мом ончыктымыжым палышаш.</p> <p>Мутым ик корно гыч весыш чын вончыктарышаш.</p> <p>Тўрл° морфемлаште вашлиялтше пералтышдыме йонйўкым, йо%огалтдыме сонйўкым возымо правилам палышаш, приставкан мутым чын возышаш.</p>

(дефис) гоч да посна возымаш.

5. Пунктуаций

Пунктуаций нерген умылымаш. Чарналтыш пале-влак; нунын кучылталтмышт. Шкет да мужыран чарналтыш пале-влак. Чарналтыш пале-влакын синоним семын кучылталт кертмышт. Авторский знак.

6. Тыглай ойлончысо чарналтыш пале-влак

Ойлончо мучашысе чарналтыш пале-влак.

Тыглай ойлончысо чарналтыш пале-влак: подлежащий ден сказуемый кокласе тире; икгай членан, савырныммутан, пуртымо мут ден савыртышан, ойыралтше членан ойлончыласе чарналтыш пале-влак.

7. Кыдежан ойлончысо чарналтыш пале-влак

Кыдежан ойлончысо чарналтыш пале-влак: мужырлалтше кыдежан, ушалтше кыдежан, ушем мутдымо кыдежан да тўрл^о й^он дене кылдалтше кыдежан ойлончылаште.

8. Вес е%ын ойжым каласен пуышо ойлончыласе чарналтыш пале-влак

Вияш да савырыме оян ойлончыласе чарналтш пале-влак.

Цитате годым кучылталтше чарналтыш пале-влак.

Диалогым возымо годым кучылталтше правил-влак.

Пунктуаций правиллам **палышаш**, чарналтыш пале-влакым **шижаш** тунемшаш. Чарналтыш пале-влакым синоним семын **кучылт** моштышаш. Авторский знак лийын кертмым **палышаш**.

Тыглай ойлончо мучашыште да ойлончо к^оргышт^о кўлеш чарналтыш палым **шынден** моштышаш.

Кыдежан ойлончо к^оргышт^о (мужырлалтше кыдежан, ушалтше кыдежан, союздымо да тўрл^о й^он дене кылдалтше) чарналтыш палым **шынден** моштышаш.

Вияш да савырыме оян, цитатан ойлончылаште чарналтыш палым **умылышаш** да **шынден** моштышаш.

Диалоган текстым **чо%ен** кертшаш.

13-шо ужаш. Йылме да калык тўвыра (5 шагат)

<p>Йылме да тўвыран кылдалтмышт</p> <p>Калыкын йылмыже, историйже да тўвыраже; нунын коклесе кыл.</p> <p>Марийын мутланыме этикетше.</p>	<p>Йылмын, историйын да тўвыран кылыштым умылышаш.</p> <p>Шочмо йылмым тунемаш кўлым палышаш да умылышаш.</p> <p>Фольклор да сылнымутан произведенийлаште, радио да телевидений гоч саламлымаште, кумалтышмутлаште йылме лывыргылыкым эскерышаш, ончыч вашлиялтдыме мутлам түрл^о мутерла почеш умылтарышаш.</p> <p>Йылме яндарлыкым эскерышаш.</p> <p>Мутланыме этикетым тыглай илышыште, тунемме гоным шуктышаш.</p>
---	---

ТУНЫКТЫМО ГОДЫМ КУЧЫЛТАШ ТЕМЛЫМЕ

МАТЕРИАЛЬНО-ТЕХНИЧЕСКИЙ ЙОН-ВЛАК

Кечын вия%о толшо ылыш марий йылмым туныктымашкат вашталтышым пурташ йодеш. Урокышто ыштыме паша пўтынек шуко палаш тыршыше, интеллектуально вия%оше да творческий шўлышан йочам куштымашке виктаралтшаш. Тидланже тунемме предмет дене гына пуымо шинчымаш шагал. Йоча кўлеш уверым тўрл° источникла гыч налын моштышаш, тудым ойырышаш, радамлышаш, иктешлен кертшаш. Тидын дене пырляк айдеме мутланен моштышаш, шке ойым да весын шомакшым шекланышаш, кўлеш годым, весын кумылжым волтыде, т°рлатымашым пуртен кертшаш. Тыгай шонымаш дене уроклаште ыштыме паша палынак молемшаш: йоча шинчымашым шке налаш тунемшаш. Ешартыш пашам тўрл° мутерла, справочникла, газет ден журнал материал дене, й°н лийме годым Интернет дене ыштыман. Электрон книга-влакым кучылтмо нерген поснак шоналтыман.

Кызытсе тунемме книга-влак дене пашам ыштыме годым упражнений-влакым шонен кучылтман: 1 – 3-шо паша-влак эреак темым радамлен почаш пуалтыныт. Йоча кўлеш умылымашым налын гын, жапым шуйкалыде, умбакыже кайыман. Кажне класслан теме дене чумырымо материалын кокымшо ужашыже утларак кычалаш, шонаш, иктешлаш таратыше.

Туныктымо годым уроклаште кучылташ темлалтыт:

1. Марий йылме дене тунемме книга-влак.
2. Учебник-влак почеш ямдылыме методический полыш-шамыч.
3. Паша тетрадь-влак.
4. Дидактический материал-шамыч.
5. Йылме материал дене ямдылыме плакат-влак.
6. Тестовый тергыме паша-шамыч.
7. Диктант да изложений сборник-влак.
8. Газет да журналласе материал-шамыч.
9. Марий йылме дене лекше тўрл° мутер-влак. Руш йылме дене улшо тўрл° мутер ден справочник-шамыч.
10. Марий да руш мутмастар-влакын сылнымутан произведенийлашт.
11. Марий да руш художник-влакын сўрет репродукцийышт.

«МАРИЙ ЙЫЛМЕ» ПРЕДМЕТЫМ ТУНЕММЕ СОДЕРЖАНИЙ

V КЛАСС (68 шагат)

Йылме – е%-влак коклаште кылым кучымо эн кугу йен

I. Мутланен моштымаш айдемын илышыштыже. Йылме да ваш мутланымаш. Тўрл^о амаллан к^ора мутланымаш. Ойлымо да возымо йылме. Диалог да монолог нерген умылымаш.

II. Йылме поянлыкым шижын моштымаш, ойлымо да возымо йылме кокласе кыл ден ойыртемым палымаш. Диалоган да монологан текст-влакым чо%ымаш.

I – IV класслаште тунеммым ушештарымаш

I. Йо%о ден со%о йўк да буква-влак. Мутысо пералтыш. Марий алфавит. Мут мучашысе пералтышдыме йо%о буквам возымаш.

Ойлымаш ужаш-влак нерген тунеммым ушештарымаш.

II. Чыла йонйўк ден сонйўкым чын ойлен моштымаш. Марий алфавитым палымаш. Лўм мут, пале мут, чот мут, олмештыш мут, глагол, наречийым текстыште кучылтмаш.

Синтаксис. Пунктуаций

I. Синтаксис ден пунктуаций – йылме наукин посна ужашыже-влак.

Муткылдыш. Ойлончо. Текст.

Муткылдыш: тў% да рашемдыше мут-влак. Муткылдышым лончылымаш.

Ойлончо. Тыглай ойлончо. Каласыме цель да каласыме кумылым шотыш налын, тыглай ойлончо-влакын тўрле лиймышт. Пунктограмме. Ойлончын тў% членже-влак: подлежащий да сказуемый. Ешарыме член-влак: ешартык, рашемдык, умландарыше член. Распространенный огыл да распространенный ойлончо-влак.

Икгай членан ойлончо-влак. Икгай членан ойлончышто чарналтыш палым шындымаш. Икгай член-влак ончылно шогышо иктешлыше мут. Иктешлыше мут деч вара кокточкым шындымаш.

Савырныммут. Савырныммут улмо годым чарналтыш палым шындымаш.

Тыглай ойлончым синтаксически лончылымаш.

Кыдежан ойлончо. Ушем мутан да кажне тыглай ойлончышто кок главный членге улман кыдежан ойлончо-влак. Ойлончо мучашысе чарналтыш пале-влак.

Вияш ой. Авторын мутшо деч вара да тудын деч ончыч шогышо вияш ой. Вияш оян тыглай ойлончышто чарналтыш палым шындымаш.

Диалог. Реплике. Диалогысо реплике ончылан тирем шындымаш.

II. Увертарыше (повествовательный), йодмашан, кўштыман да кугу кумыл дене каласыман ойлончылаште, икгай членан да иктешлыше мутан, савырныммутан ойлончылаште чарналтыш палым чын шынден, кўлеш ойсем дене каласымаш. Тыгай ойлончо-влакым текстште кучылт моштымаш.

Фонетике. Графике. Орфографий

I. Фонетике – йылме наукин ужашыже. Йўк – йылмын единицыже.

Кутырымо йўк-влак. Йо% ден со% йўк-влак. Мутысо пералтыш. Пералтышан да пералтышдыме йонйўк-влак. Мутлончо. Мутым ик корно гыч весыш вончыктарымаш.

Мужыран йо% да пич сонйўк-влак. Мужыран пе%гыде да пушкыдо сонйўк-шамыч. Мужырдымо йон да пич сонйўк-влак. Мужырдымо пе%гыде да пушкыдо сонйўк-шамыч. Возымо годым йўкым буква дене ончыктымаш. *Е, ё, ю, я* буква-влакын кок тўрле значенийышт. Мутышто *ь* ден *ъ* буква-влакым возен моштымаш. Мутышто *е* ден *э* буква-влакым возымаш. Руш йылме гыч пурышо шомаклаште чўккыдын вашлиялтше пушкыдо со%йўк-влак: *д, т, р*.

Мутым фонетически лончылымаш.

Графике – йылме наукин ужашыже. Алфавит.

Орфографий – йылме наукин ужашыже. Орфографий мутер дене пайдаланымаш.

Орфограмме нерген умылымаш.

Орфоэпий – йылме наукин чын ойлымо нормо дене палдарыше ужашыже.

II. Мутышто орфограммым муын моштымаш да умылтарымаш. Мутышто орфограммым графически палдарымаш.

Орфоэпий мутер дене пайдаланымаш.

Лексике

I. Лексике – йылме наукин ужашыже. Мут – йылмын поянлыкше. Мутын лексический да грамматический значенийже.

Ик значениян да шуко значениян мут-влак. Мутын тў% да вончештарыме значенийже. Омоним. Синоним. Антоним. Мутерым кучылтмаш.

Марий йылмын мут поянлыкше. Чылалан палыме мут-влак. Посна кундеммыште гына вашлиялтше, але диалект, шомак-шамыч.

Тўрле специальность дене кылдалтше мут-влак (профессионализм).

Марий йылмысе мут-влакын лиймышт: финн-угор кугезе йылме деч кодшо да вес (чуваш, татар, руш) йылмыла гыч пурышо шомак-шамыч. Архаизм. Неологизм. Кўэмалтше ойсавыртыш-влак.

II. Кўлеш шомакым мутерыште муын моштымаш. Возымо да кутырымо годым мутым чын кучылтмаш.

Мутын составше

I. Морфеме – шомакын значениян эн изи ужашыже. Мутвож. Икгай вожан мут-влак. Муттў% да мутмучаш. Нулевой мутмучаш. Приставке.

II. Мутым состав дене лончылен моштымаш.

Мутын вашталтмыже да ышталтмыже

I. Мут ышталтмаш – йылме наукин ужашыже. Мутын вашталт-мыже да ышталтмыже. Мут ышталтме морфологический й°н. Мут ышталтме лексико-синтаксический й°н. Муттӱ%о ушымо але мужырын каласыме дене лийше йыгырмут-влак.

II. Мутын вашталтмыже да ышталтмыж нерген умылымаш. Мут ышталтме й°н-влакым кучылт моштымаш. Йыгырмут-влакым ыштымаш.

Морфологий да орфографий

Самостоятельный да служебный ойлымаш ужаш-влак

Лӱм мут

I. Морфологий – йылме наукин ужашыже. Лӱм мутын иктешлыше значенийже, морфологический ойыртемеже, синтаксический рольжо. Лӱм мутын савырныммут семын кучылталтмыже.

Лӱм мутын ышталтмыже.

Чонан да чондымо предмет-влакым ончыктышо лӱм мут-шамыч. Собственный да нарицательный лӱм мут-влак. Собственный лӱм мут-шамычым возен моштымаш.

Лӱм мутын числа, лица да вочмык дене вашталтмыже. Лӱм мутын лицам ончыктышо (притяжательный) суффиксше-влак.

Лӱм мутын числаже. Единственный числаште гына каласалтше лӱм мут-шамыч. Множественный числам ончыктышо *-влак, -шамыч, -ла, -мыт* суффикс-влак. *Шуко, шагал, икмыняр* шомак-влак дене лӱм мутын единственный числаште гына кучылталтмыже.

Лӱм мутым ышталтмыже, состав дене да морфологически лончылымаш.

II. Лӱм мутын иктешлыше значенийжым, морфологический ойыртемежым да ойлончышто синтаксический рольжым пален да ойырен моштымаш. Лӱм мутым возен моштымаш. Йыгырмут-влакым чын серымаш.

Идалык мучко тунеммым ушештарымаш

Тунемше ий мучаште мом ыштен моштышаш:

- мутым фонетически да состав дене лончылен моштышаш;
- палыме орфограммым мушаш да мутым кузе чын возаш кӱлмым умылтарышаш;
- чыла йо%йӱк ден со%йӱкым литературно чын каласышаш;
- тыглай ден кыдежан ойлончо-влакым шкегыч чо%ен да кучылт моштышаш, нуным синтаксически лончылышаш;
- каласыме шот дене тӱрл° ойлончо-влакым, икгай членан ойлончым, икгай член-влак ончылно шогышо иктешлыше мутан ойлончым, савырныммутым келшыше ойсем дене каласен моштышаш. Нине предложенийлаште тунемме пунктограммым чын мушаш да умылтарышаш;
- орфографий правиллан келшышын мут-влакым чын серышаш;

- орфографий, орфоэпий, моло мутер-влак дене пайдаланен моштышаш;
- орфоэпий нормо дене келшышын кутырышаш;
- ик да шуко значения мутым палышаш, профессионал, диалект мут-влакым шижшаш да значенийыштым умылышаш;
- синоним, антоним, омоним-влакым мушаш да кучылт моштышаш;
- лўм мутын иктешлыше значенийжым, морфологический ойыртежым да ойлончышто синтаксический рольжым пален да ойырен моштышаш;
- лўм мутым морфологически лончылышаш;
- лўм мутым состав дене да ышталтме шот дене лончылышаш;
- текстым, лудын, ужашлан чын шеледышаш, келшыше вуймутым пуышаш, темыжым да тў% шонымашыжым палышаш, планым чо%ышаш;
- диалогым да монологым палышаш да чо%ен моштышаш;
- каласкалымаш (повествований), сўретлымаш (описаний), шонымашан текст-влакым ойыркалышаш;
- йылмын стиль ойыртежым палышаш;
- тунемме теме почеш изи текстым чо%ышаш.

VI КЛАСС (51 шагат)

Родо-тукым йылме-влак коклаште марий йылмын верже

I. Марий йылме родо-тукым финн-угор йылме ешыште. Марий йылмын моло пошкудо йылме-влак дене кылже.

Марий йылмым шымлыше е%-влак.

II. Марий йылмын моло калык йылме-влак семынак вия%-мыже, калык-влакын келшен илымышт нерген умылымаш. Марий йылмым шымлыше е%-влакым палымаш.

Визымше классыште тунеммым ушештарымаш

I. Тыглай ойлончым, муткылдышым синтаксически лончылымаш. Тыглай да кыдежан ойлончо коклаште ойыртеж.

Шомакым фонетически лончылымаш. Со% да й% буква-влакым возен моштымаш.

Лексика. Шомакын лексический значенийже.

Лўм мутын иктешлыше значенийже, морфологический ойыртежже да ойлончышто синтаксический рольже.

Лўм мутым морфологически лончылымаш.

Вияш оян ойлончым возен моштымаш. Диалоган текстым чо%ымаш.

II. Тўрл^о мутер-влак дене пашам ыштен моштымаш.

Тыглай да кыдежан, вияш оян ойлончылаште, диалогышто чарналтыш пале-влакым шынден моштымаш.

Шомак-влакым келшыше значенийыште кучылт моштымаш.

Лўм мутын иктешлыше значенийжым, морфологический ойыртежым да ойлончышто синтаксический рольжым палымаш. Тудым морфологически лончылен моштымаш.

Пале мут

I. Пале мут. Пале мутын иктешлыше значенийже, морфологический ойыртемже да ойлончышто синтаксический рольжо.

Пале мутын та%аастарымаш (та%аастарыме да превосходный) степеньже-влак.

Пале мутын лўм мут семын кучылталтмыже. Лўм мут деч посна каласалтмыж годым пале мутын вочмык да числа дене вашталтмыже, лица формым налмыже.

Пале мутым ышталтмыже. Пале мутым ыштыше суффикс-влак. Йыгырмут-влак. Пале мутым состав дене да морфологически лончылымаш.

II. Та%аастарымаш степеня пале мутым кучылт моштымаш. Лўм мут олмеш кучылталтше пале мутын ойыртем-влакшым пален моштымаш.

Пале мут-влакым возен моштымаш.

Чот мут

I. Чот мут. Чот мутын иктешлыше значенийже, морфологический ойыртемже да ойлончышто синтаксический рольжо.

Чот мутын ышталтмыже. Простой, сложный да составной чот мут-влак.

Шотлымо да радам чот мут-влак. Дробан чот мут. Датим ончыктымо годым чот мутым чын кучылтмаш.

Чот мутым состав дене да морфологически лончылымаш.

II. Лўм мут пелен да шкетын шогышо чот мут-влакым возен моштымаш. Чот мутым кучылтман ойлончым чо%оен моштымаш.

Олмештыш мут

I. Олмештыш мут нерген умылымаш. Тудын иктешлыше значенийже, морфологический ойыртемже да ойлончышто синтаксический рольжо. Олмештыш мутын лўм мут, пале мут, чот мут олмеш кучылталтмыже.

Олмештыш мутын разрядше-влак: лицам ончыктышо (личный), указательный, рашемдыше (определительный), вопросительно-относительный, раш палыдыме (неопределенный), ш^орыш^о (отрицательный).

Личный олмештыш мутым почешмут дене пырля чын кучылтмаш (*мый денем, тыйын нерген, тылат – тыланет кєра*).

Олмештыш мутын ышталтмыже, состав дене да морфологичес-ки лончылымаш.

II. Олмештыш мутым текстысе ойлончо ден ужаш-влакым ушышо йен семын кучылтмаш. Олмештыш мутын разрядше-влакым ойырен моштымаш. Нуным возен да кучылт моштымаш.

Наречий

I. Наречийын иктешлыше значенийже, морфологический ойыртемеже да ойлончышто синтаксический рольжо.

Наречийын разрядше-влак: кузе лиймым, жапым, верым, амал ден цельым, мера ден степеньым, чотым ончыктышо. Верым ончыктышо наречийын шкенлык (притяжательный) суффиксше.

Наречийын та%аастарымаш (та%аастарыме да превосходный) степеньже-влак.

Наречийын ышталтмыже. Наречийым ыштыше суффикс-влак. Сложный наречий-влак. Наречий значениян муткылдыш-влак. Наречийым состав дене да морфологически лончылымаш.

II. Наречийын разрядше-влакым ойырен моштымаш. Синоним ден антоним наречий-влакым кучылт моштымаш. Наречийым возен моштымаш.

Ий мучко тунеммым ушештарымаш

Тунемше ий мучаште мом ыштен моштышаш:

- пале мут, олмештыш мут, чот мут ден наречийын иктешлыше значенийыштым, морфологический ойыртемыштым да ойлончышто синтаксический рольыштым пален да лончылен моштышаш; нунын дене муткылдышым, ойлончым чын чо%ышаш; нине ойлымаш ужаш-влакын ойлончышто могай член лиймыштым умылтарышаш;
- тунемме ойлымаш ужашласе мут-влакын ышталтме йен-ыштым палышаш; нуным состав дене лончылен моштышаш;
- текстын чо%алтмыжым палышаш; тудым чо%ымо йен дене пайдаланен моштышаш; шуко й°н дене лийше текстым умылышаш; текстлан кумда планым ыштышаш; туныктышын темлымыж почеш сочиненийым официально-деловой стиль дене возышаш; деловой кагазым серен моштышаш;
- тўрле марий мутер дене, тыгак рушла-марла але марла-рушла мутер дене пайдаланышаш;
- орфограмме да пунктограмме нерген палышаш;
- мутын лексический да грамматический значений кокласе ойыртемыштым палышаш да ончыктен моштышаш.

VII класс (51 шагат)

Марий йылмын мут поянлыкше да сылнымутан литератур

I. Сылнымутан литературын негызше. Мутмастар-влакын йылме поянлыкым моштен кучылтмышт. Марий калыкын мутланыме этикетше. Литератур да диалект йылмыла кокласе ойырте. Диалект мут-влакым синоним семын кучылтмаш.

II. Сылнымут мастар-влакын йылме поянлыкым моштен кучылтмыштым эскерымаш. Мутланыме годым синоним-влак дене моштен пайдаланымаш.

V – VI класслаште тунеммым ушештарымаш

I. Мутын лексический да грамматический значенийже.

Лум мутын, пале мутын, чот мутын, олмештыш мутын, наречийын морфологический ойыртемышт, нунын ойлончышто синтаксический рольышт.

II. Мутын лексический да грамматический значенийыштым палымаш. Тунемме ойлымаш ужаш-влакым морфологически лончылымаш.

Глагол

I. Глагол нерген умылымаш. Тудын иктешлыше значенийже, морфологический ойыртеме да ойлончышто синтаксический рольжо.

Глаголын неопределенный формыжо (лудаш, лудман).

Глаголын числа да лица дене вашталтмыже.

Глаголын спряженийже.

Глаголын тайкыше. Изъявительный тайык. Глаголын жапше: кызытсе-шушаш, икымше да кокымшо эртыше жап. Составной эртыше жап (лудам ыле, лудам улмаш; лудынам ыле, лудынам улмаш).

Кўштым° (повелительный) тайык.

Шонымо (желательный) тайык. Тудын кызытсе-шушаш да эртыше жапше.

Глаголын ш°рым° формыжо.

Безличный глагол.

Полшышо глагол-влак.

Глаголын аклыме формыжо-влак: ныжылгын каласыме да игылтме формо.

Глаголын ышталтмыже. Глаголым ыштыше суффикс-влак. Йыгырмут-влак.

Глаголым состав дене да морфологически лончылымаш.

II. Глаголын числа, лица, спряжений, жап формылажым шотыш налын моштен кучылтмаш.

Глаголым возен моштымаш. Тайык-влакын ш°рым° формыш-тым возен да кучылт моштымаш. Синоним ден антоним глагол-влакым кучылт моштымаш.

Причастий

I. Причастий нерген умылымаш. Причастий – глаголын посна формыжо: тудын иктешлыше значенийже, морфологический ойыртемеже да ойлончышто синтаксический рольжо.

Действительный, страдательный, шушаш жап да ш°рым° форман причастий-влак.

Причастийын ышталтмыже.

Причастный савыртыш нерген умылымаш. Причастный савыртышым ойлончышто запятой дене ойырымаш. Причастный савыртышын ойлончышто тўрле член лиймыже.

Лҫм мут деч посна кучылталтше причастийын вочмык, лица да числа дене вашталтмыже.

Причастийым состав дене да морфологически лончылымаш.

II. Тўрле причастийым возен да кучылт моштымаш. Причастный савыртышан ойлончым чо%оен да член дене лончылен моштымаш.

Лҗм мут деч посна кучылталтше причастийын вочмык, лица да числа дене вашталтмыжым пален моштымаш.

Деепричастий

I. Деепричастий нерген умылымаш. Деепричастий – глаголын посна формыжо. Тудын иктешлыше значенийже, морфологический ойыртеме да ойлончышто синтаксический рольжо.

Кузе лиймым, жапым ончыктышо деепричастий-влак. Кузе лиймым ончыктышо деепричастийын кҗчык формыжо. Жапым ончыктышо деепричастийын шкенлык суффиксым налын кертмыже. Деепричастий пелен шогышо полшышо глагол.

Деепричастийын ышталтмыже.

Деепричастный савыртыш нерген умылымаш. Деепричастный савыртышым ойлончышто запятой дене ойырен моштымаш.

Деепричастийым состав дене да морфологически лончылымаш.

II. Тўрле деепричастийым возен да кучылт моштымаш. Де-епричастный савыртышан ойлончым чо%оымаш да тушто чарналтыш палым чын шындымаш.

Онартыш мут

I. О%оартыш мут нерген умылымаш. О%оартыш мутын иктешлыше значенийже, морфологический ойыртеме, ойлончышто синтаксический рольжо.

Значений шот дене тудын тўрле лиймыже: ужмым, колмым, шижмым ончыктышо о%оартыш мут-влак.

О%оартыш мутым морфологически лончылымаш.

II. Ужмым, колмым да шижмым ончыктышо о%оартыш мут-влакым кучылт, возен да лончылен моштымаш. О%оартыш мутан ойлончым сылнын лудмаш.

Служебный ойлымаш ужаш-влак

Почеш мут

I. Почеш мут нерген умылымаш. Наречий гыч вончышо почеш мут-влак. Южо почеш мутын лица суффикше. Простой да составной почеш мут-влак.

Почеш мутым морфологически лончылымаш.

II. Почеш мутым да тудын ончылсо мутым возен моштымаш.

Ушем мут

I. Ушем мут нерген умылымаш. Мужырлышо ден ушышо ушем мут-влак.

Ушем мутан ойлончышто запятойым шындымаш.

Ушем мутым морфологически лончылымаш.

II. Синоним ушем мут-влакым возен да кучылт моштымаш.

Частице

I. Частице нерген умылымаш. Тудын посна тўшкалан шелалтмыже.

Частицым морфологически лончылымаш.

II. Ойлончышто частицым кучылт моштымаш.

Йўк мут (междометий)

I. Йўк мут нерген умылымаш. Ойлончышто нунын рольышт. Йўкмутым возен моштымаш, ойлымо годым ойсем дене ойырымаш.

Йўк мутым морфологически лончылымаш.

II. Ойлымаште йўк мутым кучылт моштымаш.

Ий мучко тунеммым ушештарымаш

Тунемше ий мучаште мом ыштен моштышаш:

- VII классыште тунемме чыла ойлымаш ужашым, нунын морфологический ойыртемыштым да синтаксический рольыштым палышаш;
- тунемме ойлымаш ужаш-влакым морфологически, состав да ышталтме дене лончылен моштымаш;
- причастий да деепричастий кокласе ойыртемым палышаш, нуным ойлончышто кучылт моштышаш;
- причастий да деепричастий савыртышан ойлончо-влакым чо%ышаш да тушто чарналтыш палым шынден моштышаш;
- служебный ойлымаш ужаш-влакым ойырен моштышаш;
- тунемме ойлымаш ужаш-влакым текстыште кучылт моштышаш;
- шонкалымашан сочиненийым серен моштышаш.

VIII КЛАСС (51 шагат)

Кызытсе илышыште шочмо йылмын верже

I. Калыкын илышыштыже шочмо йылмын, тўвыран верже. Йоча вия%омаште шочмо йылмын верже.

II. Айдемын кушмаштыже, илышумылымаш вия%омаштыже шочмо йылмын кугу вий улмыжым палымаш.

V – VII класслаште тунеммым ушештарымаш

I. Самостоятельный да служебный ойлымаш ужаш-влак.

Глагол. Причастий ден деепричастийын глаголын посна формыжо улмышт. Причастий ден пале мут кокласе икгайлык да ойыртем. Деепричастий ден наречийын икгайлыкышт да ойыртемашт. Причастный да деепричастный савыртыш-влак.

II. Самостоятельный да служебный ойлымаш ужаш-влакым ойырен моштымаш; причастий ден деепричастийым лончылымаш.

Марий литератур йылме

I. Литератур йылме нерген умылымаш. Марий литератур йылмын шочмо да вия% толмо корныжо.

Литератур йылмын стильже-влак: кутырымо да сылнымутан йылме, публицистике, научный, официально-деловой стиль-влак.

II. Ойлымо да возымо годым литератур йылмын нормыжо-влакым шуктымаш.

Синтаксис да пунктуаций. Муткылдыш

I. Синтаксис да пунктуаций – йылме наукин ужашлаже.

Муткылдыш да ойлончо нерген палымым ушештарымаш.

Муткылдыш да ойлончо кергысе кыл да ойыртем.

Муткылдышыште мут-влакын кылдалтме йенышт: управлений, примыканий. Нунын кокласе кыл да ойыртем.

Муткылдышым синтаксически лончылымаш.

II. Муткылдыш да ойлончым ойырен моштымаш.

Тыглай ойлончо

I. Ойлончо да тудын чо%алтмыже. Ойлончын грамматический рѣдыже.

Подлежащий ден сказуемыйын кылдалтме ойыртемышт. Ойлончышто мут радам. Логический пералтыш. Ойсем.

Ойлончын тўрл° лиймыже.

II. Ойлончышто шомак-влакым шке верышкышт шынден моштымаш. Логический пералтышым шынден, тыглай ойлончо-влакым чын ойсем дене лудмаш.

Кок составан тыглай ойлончо

Ойлончын тў%о членже-влак

I. Подлежащий да тудын каласалтмыже.

Сказуемый да тудын каласалтмыже. Тыглай глагольный сказуемый. Йыжынан глагольный сказуемый. Лўман йыжы%оан сказуемый. Подлежащий ден сказуемый коклаш тирем шындымаш.

II. Полшышо глагол уке годым ойлончым чын лудын моштымаш. Подлежащий ден сказуемыйым каласыме йеным синоним дене алмаштыл моштымаш.

Ойлончын ешарыме членже-влак

I. Ойлончын ешарыме членже-влак. Вияш да косвенный дополнений-влак. Рашемдык. Ешартыклўм. Ешартыклўман ойлончышто чарналтыш палым шынден моштымаш. Умландарыше член-влакын тѣрле лиймышт: верым, жапым, кузе лиймым, условийым, амал ден цельым, мера ден степеньым ончыктышо.

Кок составан тыглай ойлончым синтаксически лончылымаш.

II. Тўрл° ешарыме член-влакым кучылтын, тыглай ойлончым кужемден моштымаш. Ешарыме член-влакым синтаксический синоним дене каласен моштымаш.

Ик составан тыглай ойлончо-влак

I. Ик составан тыглай ойлончо нерген умылымаш. Сказуемьян ик составан тыглай ойлончо-влак (определенно-личный, неопределенно-личный, безличный). Подлежащая ик составан тыглай ойлончо (назывной).

Ик составан тыглай ойлончым синтаксически лончылымаш. Ик составан да кок составан ойлончо-влакын синтаксический синоним лийын кертмышт.

II. Ик составан тыглай ойлончым пален моштымаш. Ик составан тыглай ойлончо-влакым синтаксический синоним семын кучылт моштымаш.

Тичмаш огыл ойлончо

I. Тичмаш огыл ойлончо нерген умылымаш. Тудым тичмаш ойлончо дене та%аастарымаш. Диалогышто да кыдежан ойлончышто тичмаш огыл ойлончо-влакым кучылтмаш.

II. Ойлымо да возымо годым тичмаш огыл ойлончо-влакым кучылт моштымаш.

Икгай членан ойлончо

I. Икгай членан ойлончо нерген умылымаш. Икгай членан ойлончылаште ушем мут-влакым (ушышо, ваштарешлыше, ойырышо) кучылтмаш. Икгай член-влакым запятой дене ойырымаш. Икгай членан ойлончышто иктешлыше мут. Тидын годым кокточкым да тирем шындымаш.

II. Икгай членан ойлончышто мужырлышо ушем мут-влакым, иктешлыше мут-шамычым кучылт моштымаш. Чарналтыш палым шынден моштымаш.

Ойлончын ойыралт шогышо членже-влак

I. Ойлончышто ойыралт шогышо член-влак нерген умылымаш. Ойыралтше рашемдык, ешартыклум да умландарыше член. Ойыралтше членан ойлончышто чарналтыш пале-влак. Лудмо годым ойыралтше членым ойсем дене палемдымаш.

Ойыралт шогышо членан ойлончым синтаксически лончылен моштымаш.

II. Ойыралтше членым икгай член-влак деч ойырен моштымаш. Ойыралтше членан ойлончым синтаксический синоним дене алмаштымаш.

Савырныммут

I. Савырныммут (ончыч тунеммым ушештарымаш). Распространенный да распространенный огыл савырныммут-влак. Савырныммутан ойлончышто чарналтыш пале-влак.

II. Савырныммутан ойлончым келшыше ойсем дене лудын да чын возен моштымаш.

Пуртымо мут да пуртымо ойлончо

I. Пуртымо мут да пуртымо ойлончо нерген умылымаш. Нунын пелен чарналтыш палым шындымаш.

II. Пуртымо мут да пуртымо ойлончым текстыште кучылт моштымаш.

Йўк мутан ойлончо

I. Йўк мут дене каласыме ик мутан ойлончо. Ойлончышто йўк мутын рольжо. Йўк мутан ойлончышто чарналтыш пале-влак.

Йўк мут да знаменательный шомак-влак кокласе ойыртеж.

II. Йўк мутан ойлончышто чарналтыш палым шынден моштымаш.

Мут-ойлончо

I. Мут-ойлончо нерген умылымаш.

Да, уке мут дене каласыме ойлончо-влак. Нунын почеш чарналтыш палым шындымаш.

II. Сылнымутан текстым келшыше ойсем дене лудын моштымаш. Мут-ойлончо-влакым возен моштымаш.

Ий мучко тунеммым ушештарымаш

Тунемше ий мучаште мом ыштен моштышаш:

- марий литератур йылмын вия% толмо корныжым да стильже-влакым палышаш;
- кок составан, ик составан, тичмаш огыл, икгай членан, ойыралтше членан, савырныммутан, ик мут дене каласалтше ойлончо-влакым чо%ен да сылнын лудын моштышаш;
- муткылдышым, кок составан да ик составан чыла тыглай ойлончо-влакым синтаксически лончылен моштышаш;
- ойлончылаште чыла тунемме правиллан келшыше чарналтыш палым шынден моштышаш, сылнын лудшаш;
- V – VIII класслаште тунемме орфограмман мут-влакым правиллан келшен толшын возен моштышаш;
- текстын йылыжлан, стильжылан келыштарен, синтакси-ческий синоним дене пайдаланен моштышаш;
- чыла пашаштат литератур йылмын нормыжым эскерышаш.

IX КЛАСС (34 шагат)

Шочмо йылме нерген мутланымаш

I. Марий йылме – вия% шогышо йылме. Кызытсе йылмыште лийын шогышо вашталтыш-влак. Марий йылмым шымлыше-влак В.М. Васильев, Г.Г. Кармазин. Лўмл^о марий шанчызе-влак. Кызыт марий йылмым шымлыше шанчы%е-влак.

II. Йылме вия%омаште шанчы%е да СМИ-н рольштым ужын моштымаш. Марий йылмым шымлыше е%е-влакын тў%е пашалаштым палымаш.

VIII классыште тунеммым ушештарымаш

I. Кок составан тыглай ойлончо. Ик составан тыглай ойлончын тўрл^о лиймыже. Ойыралтше членан да икгай членан ойлончылаште чарналтыш пале-

влакым шындымаш.

II. Кок составан да ик составан ойлончо-влакым лончылен моштымаш. Тыгай ойлончо-влакым возен да лудын моштымаш.

Кыдежан ойлончо

I. Кыдежан ойлончо нерген умылымаш. Кыдежан ойлончын ужашыже-влакын шонымаш дене кылдалтмышт. Ушем мутан, ушем мутдымо да шуко й^он дене кылдалтше кыдежан ойлончо-влак.

II. Тўрл^о й^он дене кылдалтше кыдежан ойлончо-влакым ойырымаш, келшыше ойсем дене лудмаш.

Мужырлалтше кыдежан ойлончо

I. Мужырлалтше кыдежан ойлончо нерген умылымаш. Ушышо, ваштарешлыше да ойырышо ушем мутан мужырлалтше ойлончо. Мужырлалтше кыдежан ойлончын ужашлаж коклаште чарналтыш палым шындымаш да келшыше ойсем дене лудмаш.

Мужырлалтше кыдежан ойлончым синтаксически лончылымаш.

II. Ушышо, ваштарешлыше да ойырышо ушем мутан мужырлалтше кыдежан ойлончо-влакым ойырен моштымаш.

Мужырлалтше кыдежан ойлончым икгай сказуемыян тыглай ойлончо деч ойырен моштымаш.

Мужырлалтше кыдежан ойлончым текстште кучылт моштымаш.

Мужырлалтше кыдежан ойлончым да ойыралтше ешарыме членан тыглай ойлончым синтаксический синоним семын кучылт моштымаш.

Ушалтше кыдежан ойлончо

I. Ушалтше кыдежан ойлончо нерген умылымаш. Ушалтше кыдежан ойлончышто тў% да кўдынъ ужаш-влак. Тў% да кўдынъ ужаш-влак коклаште

кыл. Тў%о ужашыште указательный мут.

Тўн ден кўдын ужаш-влак коклаште чарналтыш палым шындымаш да келшыше ойсем дене лудмаш.

Кўдын ужаш-влакын тўрл° лиймышт: рашемдыше, умылтарыше, умландарыше (обстоятельный – верым, жапым, действийын кузе лиймыжым, причиным, цельым, условийым, следствийым ончыктышо да уступительный).

Ушалтше кыдежан ойлончо-влакым синтаксически лончылымаш.

Икмыняр кўдын ужашан ушалтше кыдежан ойлончо да тудын ойыртемеже-влак. Тыгай ойлончышто чарналтыш палым шындымаш да келшыше ойсем дене лудмаш.

Икмыняр кўдын ужашан ушалтше кыдежан ойлончым синтаксически лончылымаш.

II. Ушалтше кыдежан ойлончышто тўн ден кўдын ужаш-влакым ойырен моштымаш. Нунын коклаште улшо кылым палымаш. Тў%о ужашыште указательный мутым муын моштымаш.

Кўдын ужаш-влакым ойырен моштымаш.

Мужырлалтше кыдежан ойлончым, ушалтше кыдежан ойлончым да ойыралтше ешарыме членан тыглай ойлончым синтаксический синоним семын кучылт моштымаш.

Икмыняр кўдын ужашан ушалтше кыдежан ойлончым чо%оен да кучылт моштымаш. Тыгай ойлончышто чарналтыш палым шынден да келшыше ойсем дене лудын моштымаш.

Ушем мутдымо кыдежан ойлончо

I. Ушем мутдымо кыдежан ойлончо нерген умылымаш. Ушем мутдымо кыдежан ойлончын ужашлаж кокласе кыл. Нунын коклаште чарналтыш палым шындымаш да келшыше ойсем дене лудмаш.

Ушем мутдымо кыдежан ойлончым синтаксически лончылымаш.

II. Ушем мутдымо кыдежан ойлончо да тудын ойыртемеже-влакым пален моштымаш.

Союздымо кыдежан ойлончын ужашлаж коклаште кылым ойырен моштымаш. Нунын коклаште чарналтыш палым шынден да келшыше ойсем дене лудын моштымаш.

Мужырлалтше кыдежан ойлончым, ушалтше кыдежан ойлончым, союздымо кыдежан ойлончым да ойыралтше ешарыме членан тыглай ойлончым синтаксический синоним семын кучылт моштымаш.

Тўрл° й°н дене кылдалтше кыдежан ойлончо

I. Тўрл° й°н дене кылдалтше кыдежан ойлончо нерген умылымаш. Тўрл° й°н дене кылдалтше кыдежан ойлончын ужашлаже-влак коклаште улшо кыл. Нунын коклаште чарналтыш палым шындымаш да келшыше ойсем дене лудмаш. Тўрл° й°н дене кылдалтше кыдежан ойлончын ойыртемеже-влакым палымаш.

Тўрл° й°н дене кылдалтше кыдежан ойлончым синтаксически лончылымаш.

II. Тўрл° й°н дене кылдалтше кыдежан ойлончым ойлымаште да возымаште кучылт моштымаш.

Вияш оян ойлончо

I. Вияш оян ойлончо нерген ончыч тунеммым ушештарымаш. Тыгай ойлончышто вияш ойын да авторын мутшын верышт. Вияш оян ойлончышто чарналтыш пале-влак.

II. Вияш оян ойлончын ойыртемеже-влакым палымаш, текстште муын моштымаш. Вияш оян ойлончан текстым сылнын лудын моштымаш.

Савырыме оян ойлончо

I. Савырыме оян ойлончо нерген умылымаш. Савырыме оян ойлончышто чарналтыш палым шындымаш.

Вияш оян ойлончым савырыме оян ойлончо дене алмаштымаш.

II. Вияш да савырыме оян ойлончо-влакым ойырен моштымаш.

Цитате

I. Цитате нерген умылымаш. Шонымым ўшандарен каласаш цитатым кучылтмаш. Цитатым кучылтмаште чарналтыш палым шындымаш.

II. Цитатын ойыртемеже-влакым пален моштымаш.

Идалык мучко тунеммым ушештарымаш

Тунемше ий мучаште мом ыштен моштышаш:

- ушышо, ваштарешлыше да ойырышо ушем мутан мужырлалтше кыдежан ойлончо-влакым ойырен моштышаш;
- мужырлалтше кыдежан, ушалтше кыдежан, икмыняр кўдынъ ужашан ушалтше кыдежан, ушем мутдымо кыдежан ойлончо-влак коклаште кылым палышаш, чарналтыш палым шынден моштышаш, келшыше ойсем дене лудын моштышаш;
- мужырлалтше кыдежан, ушалтше кыдежан, икмыняр кўдынъ ужашан ушалтше кыдежан, ушем мутдымо кыдежан ойлончо-влакым синтаксически лончылышаш;
- мужырлалтше кыдежан, ушалтше кыдежан, икмыняр кўдынъ ушалтше кыдежан, союздымо кыдежан ойлончо-влакым текст-ыште кучылтшаш;
- мужырлалтше кыдежан ойлончым, ушалтше кыдежан ойлончым, союздымо да ойыралтше ешарыме членан тыглай ойлончым синтаксический синоним семын кучылтшаш;
- вияш оян, савырыме оян ойлончо-влакын ойыртемышт-шамычым палышаш, чарналтыш палым шындышаш; текстыште тыгай ойлончо-влакым муын моштышаш, сылнын лудшаш;
- шонымашым ўшандарен каласаш цитатым кучылтшаш да чарналтыш палым шындышаш;
- литературный произведенийлан рецензийым серышаш;
- автобиографийым, заявленийым, рефератом, конспектым серышаш;
- цитатым кучылтын, ойлымашлан анализым ыштышаш.

ТУНЕМШЕ-ВЛАКЫН МАРИЙ ЙЫЛМЕ ДЕНЕ

ШИНЧЫМАШЫШТЫМ АКЛЫМЕ НОРМО

Самырык тукум коклаште нравственный да эстетический воспитанийым кече еда вия%оден шогаш, рвезе ден ўдыр-влакын уш-акылыштым, кумыл койышыштым эре пойдараш да шуараш илыш йодеш. Нунын кокла гыч кажныже шке мутшылан оза лийшаш, кўлешлыкым умылен, шижын шогышаш,

кеч-куштат чулымлык ден шкем кучен моштымашым ончыктышаш. Самырык тукум кызытсе илышыш пе%огыде уш-акылан, увер йогынышто кўлеш шинчымашым налын кертше лекшаш, шке шонымашыжым весылан умылтарен кертшаш, е%оын ойжымат колышт моштышаш.

Тунемше-влакын шинчымашышт ден моштымашыштым чын да жапыштыже аклымын воспитательный значенийже пеш кугу. Тыге ыштыме годым школьник-влакын тыршыме кумылышт вия%оеш, нуно шке кўлешлыкыштым утларак шижын шогаш тў%оалыт, мер, тунемме да паша дисциплиным пе%огыдын эскерат, шке ончыланышт эре утларак кугу кўкшытым шындат, шке пашаштым, койышыш-тым, илышыштым кўлеш семын аклаш, чыла ошкылыштым чын ышташ тунемыт. А тунемше-влакын шинчымашыштым йо%оылыш аклыме годым – утыждене кугемдыме але амал деч посна волтымо годым – нуно отметке дене огыт келше да кумылыштат йўкша. Отметкым нелтен шындымылан кера ўдыр ден рвезе-влак кугешнылаш тў%оалыт, нуно шке вийыштым тўргоч аклат.

Тунемме деке йоча кумылым пытараш огыт манын, икшыве-влакын шинчымашыштым чын аклыман: шинчымашын келгытше ден пе%огыдылыкшышым шотыш налман, урокышто тунемме да практический задачым шуктымышт годым теоретический материалым куштылгын да пўтынек умылен кучылт моштымыштым тергыман.

Шинчымашым аклыме нормо марий йылме дене тунемше-влакын мом палымыштым, мом ыштен моштымыштым икгай требований дене тергаш йеным ыштышаш. Нормо теве мом ышташ кўшта: 1) марий йылмын устный да письменный формылажым тўрле могырымат кузе палымым икгай негызеш аклаш (орфографический да пунктуационный грамотность, кўрылтде каласкалымын йылме ойыртемже, каласкалыме содержанияй); 2) шинчымаш ден моштымашым икгай норматив почеш аклаш; 3) каласкален моштымым аклаш.

1. Тунемше-влакын ойлымо вашмутыштым аклыман

Тунемше-влакын марий йылме дене шинчымашыштым тергыме тў%о йенлан урокышто йодыштомаш шотлалтеш. Темлыме теме нерген тунемше кўрылтде каласкалышаш, ик ужашым весе дене чын ушышаш, определенийым, правилым кўлеш годым кучылт моштымыштым ончыктышаш.

Тудын вашмутыштым аклыме годым теве мом шотыш налаш кўлеш: 1) вашмут чын да тичмаш мо; 2) тунемме материалым йоча кузе умылен; 3) вашмутым пуымо йылмыже могай.

«5» отметке шындалтеш: 1) ученик тунемме материалым тичмашын каласкала, йылмын ойыртемлаж нерген умылымашлан чын определенийым пуа; 2) материалым умылымыжым ончыкта, шке ойжым пример дене умылтарен кертеш, шинчымашыжым кучылт мошта, кўлеш примерым учебник гыч веле ок нал, шкегыч пален налмыжымат каласа; 3) материалым чын радам дене каласкала, литератур йылмын нормыж дене келшышын ойла.

«4» отметке шындалтеш: тунемше «5» отметкылык вашмутым пуа, но 1-2 йо%оылышым ышта да шкежак терлата, материалым каласкалыме радам да йылме шотышто 1-2 экшыкым ышта.

«3» отметке шындалтеш: тунемше тиде темын тў%о содержанияйжым пала да умыла, но 1) материалым тичмашын ок каласкале, определенийым але правилым ойлымыж годым экшыкым ышта; 2) шке шонымыжым келгын да ўшандарен почын ок мошто, примерым шкегыч каласен ок керт; 3) материалым радам дене ок ойло, йылме шотыштат йо%оылышым ыштылеш.

«2» отметке шындалтеш: ученик тунемме материалын шукырак ужашыжым ок пале, определений ден правилым йо%оылыш каласкала, материалым радам деч посна да ўшаныде ойла. «2» отметке тылеч варасе материалым сайын тунем налашыже учениклан кугу чаракым ыштыше ситыдымаш улмым ончыкта.

«1» **отметке шындалтеш:** тунемше материалым йершеш ок пале да ок умыло.

«5», «4», «3» **отметке-влак** тунемшылан ик вашмутшылан веле огыл, а урок мучко ыштыме пашажлан шындалт кертыт: икмыняр вашмутым иктешлыше ик отметке лиеш. Тыгодым тунемшын вашмутшо да шинчымашым кучылт моштымьжо шотыш налалтеш.

2. Диктантым аклымаш

Диктант – орфографический да пунктуационный грамотностьым тергыме ик тў% йен.

Диктантлан кўрылтде каласкалыман текстым налаш пайдале.

Тудо литератур йылмын нормыж дене келшен толшаш да содержанияйжым тиде классыште тунемше-влак умылышаш улыт.

Диктантын кугытшо: V класслан – 90-100 мут, VI класслан – 100-110, VII класслан – 110-120, VIII класслан – 120-130, IX класслан – 130-140 мут. Тыште знаменательный мутшат, служебныйжат шотыш налалтыт.

Контрольный мутер диктант неле мут-влакым возен моштымьым тергаш эртаралтеш. Тынар мут лийын кертеш: V класслан – 10-15 мут, VI класслан – 15-20, VII класслан – 20-25, VIII класслан – 25-30, IX класслан – 30-40 мут.

Тунемше-влакын посна теме дене шинчымашыштым тергышаш верч эртарыме диктант тиде темын тў% орфограммыже ден пунктограммыжым авалтышаш да ончыч налме шинчымашыштын мочол пентыде улмыжым палаш полшышаш. Чырык да идалык мучаште эртарыме иктешлыме (итоговый) диктант-влак тунемше-влакын шинчымашыштым эртыме чыла теме дене терген налыт.

Контрольный диктантлан ойырен налме текстыште тиде теме дене тунемме орфограмме ден пунктограмме 2-3 деч шагал лийшаш огытыл. Ончыч тунемме орфограмме ден пунктограмме кокла гыч эн кўлешанже веле налалтеш да 1-3 лийшаш. Тергышаш орфограмме ден пунктограмме эн шукужо тынар лийшаш: V классыште – 12 орфограмме да 2-3 пунктограмме, VI классыште – 16 орфограмме да 3-4 пунктограмме, VII классыште – 20 орфограмме да 4-6 пунктограмме, VIII классыште – 24 орфограмме да 10 пунктограмме, IX классыште – 24 орфограмме да 15 пунктограмме (нуно чыланат тўрле лийшаш улыт).

Контрольный диктантлык текстыш угыч тунемме орфограмме-влак сайын пален налме почеш веле пурталтыт (ончыч, шагал гын, кок-кум урокышто пегыдемдалтшаш улыт).

Поснак неле шомак-влакым (возаш ончыч тунемме гын) диктантыш тынаре пурташ лиеш: V классыште – 5 мут деч шуко огыл, VI – VII класслаште – 7 мут деч шуко огыл, VIII – XI класслаште – 10 мут деч шуко огыл.

Ончычсо класслан темлыме текстын кугытшо вес классыште икымше чырык пытымешке (а V классыште – икымше пелий пытымешке) тугаяк лиеш.

Диктантым тергыме годым тыгай орфографический да пунктуационный йо%ылыш терлалатеш, но шотыш ок налалт:

- 1) мутым ик корно гыч весыш йо%ылыш вончыктарыме;
- 2) школ программыш пуртыдымо правиллан;

- 3) тымарте тунемдыме правиллан;
- 4) тымарте возаш тунемдыме неле шомаклаште;
- 5) авторын пунктуацийжым шотыш налме огыл.

Мутышто буквам возымо гын, тергыме годым терлаташ кўлеш, но шотыш налман огыл, мутлан, *вурем (вучем олмеш), очнаш (ончаш олмеш), кале (тале олмеш)*.

Диктантым аклыме годым йоылышын могай улмыжымат шотыш налде ок лий. Кугу йоылыш огыл гын, тудо тунемшын возен моштымыжым пален налаш ок мешае. Садлан тыгай кок йоылышым иктылан шотлаш кўлеш. Кугу йоылыш огытыл:

- 1) правилысе исключенийым шотыш налме огыл;
- 2) составной собственный лўм мутышто кугу буквам возен моштымо огыл;
- 3) **ден** ушем мут олмеш **дене** почеш мутым возымо але мегешла;
- 4) руш йылме гыч пурышо да шуэн кучылталтше собственный лўм мутышто йоылыш уло;
- 5) ик чарналтыш пале олмеш весым шындыме;
- 6) кок чарналтыш палым пырля возаш кўлме годым иктыжым кодымо але верышт дене лугымо.

Ик йоылышын пачаш-пачаш вашлиялтмыжым да шуко йоылышын икгай улмыжымат шотыш налаш кўлеш. Ик мутыштак але икгай вожан мутлаште йоылыш пачаш-пачаш вашлиялтеш гын, ик йоылышлан веле шотлалтеш.

Йоылыш ик правил дене кылдалтеш гын, чыланат икгайлан шотлалтыт. Мутым чын возымым тергаш вес шомак уло гын, йоылышым икгайлан шотлаш ок лий (*вўд – вўдым, куржаиш – куржсталаиш, клуб – клубиш, плуг – плугым*).

Палемдымаш. Чын возаш кўлмым тергаш лийдыме южо шомакыште икмыняр йоылыш лиеш гынат, чыланат ик йоылышлан шотлалтыт.

Контрольный диктантыште 5 деч шуко терлатымаш уло гын (йоылыш возымым чын терлатыме гын), отметке ик баллан иземдалтеш. Кумыт деч шуко терлатымаш уло гын, «5» отметке ок шындалт.

Диктант ик отметке дене аклалтеш.

«5» отметке йоылыш деч посна возымо пашалан, тыгак 1 орфографический да 1 пунктуационный йоылыш улмо годым шындалтеш (нине йоылыш-влак куштылго правиллан лийшаш огытыл).

«4» отметке диктантыште 2 орфографический да 2 пунктуационный йоылыш, але 1 орфографический да 3 пунктуационный, але орфографический йоылыш уке, 4 пунктуационный йоылыш улмо годым шындалтеш. «4» отметке 3 орфографический йоылыш коклаште икгай улмо годым шындалт кертеш.

«3» отметке диктантыште 4 орфографический да 4 пунктуационный йоылыш, але 3 орфографический да 5 пунктуационный йоылыш, але орфографический йоылыш уке, но 7 пунктуационный йоылыш улмо годым шындалтеш. V классыште 5 орфографический да 4 пунктуационный йоылыш улмо годым «3» отметкым шындаш лиеш. 6 орфографический да 6 пунктуационный йоылыш коклаште икгаят уло гын, але южыжо неле правиллан гын, «3» отметкым шындаш лиеш.

«2» отметке диктантыште 7 орфографический да 7 пунктуационный йоылыш, але 6 орфографический да 8 пунктуационный йоылыш, але 5 орфографический да 9 пунктуационный йоылыш, але 8 орфографический да 6 пунктуационный йоылыш улмо годым шындалтеш.

Тылеч шуко йо%обылыш уло гын, диктант «1» **отметке** дене аклалтеш.

Диктантым	аклыме	годым	йо%обылыш	тўрле	семян	шотыш
налалтеш, но тиде отметке деч кугуракым кунам шындаш ок лий, палаш кўлеш. Амал тыгай: «4» отметкылан – 2 орфографический йо%обылыш, «3»						
отметкылан	–		4	орфографический		йо%обылыш
(V класслан	–	5	орфографический	йо%обылыш),	«2»	отметкылан

7 орфографический йо%обылыш деч шуко лийшаш огыл.

Комплексный контрольный пашаште диктант да ешартыш (фонетический, лексический, орфографический, грамматический) паша лиеш, тидлан кок отметке шындалтеш – кажне пашалан посна.

Ешартыш пашалан отметке тыге шындалтеш:

«5» **отметке** – тунемше чыла чын ыштен.

«4» **отметке** – тунемше пўтынь паша гыч с ужашыж деч шагал огыл чын ыштен.

«3» **отметке** – пўтынь паша гыч пелыж деч шагал огыл чын ыштыме.

«2» **отметке** – пелыж деч шагал ыштыме.

«1» **отметке** – тунемше йершеш нимом ыштен кертын огыл.

Палемдымаш. Ешартыш пашаште ыштыме орфографический да пунктуационный йо%обылыш диктантлан отметкым шындыме годым шотыш налалтеш.

3. Контрольный мутер диктантым аклымаш

«5» **отметке** йо%обылыш деч посна возымо диктантлан шындалтеш.

«4» **отметке** – 1-2 йо%обылышан диктантлан.

«3» **отметке** – 3-4 йо%обылышан диктантлан.

«2» **отметке** – 5-7 йо%обылышан диктантлан. Тылеч шукурак йо%обылыш уло гын, диктант «1» **отметке** дене аклалтеш.

4. Сочинений ден изложенийым аклымаш

Сочинений ден изложений тунемше-влакын шонымым чын да радам дене каласкален моштымыштым, йылме дене пайдаланыме усталыкыштым тергыме тў%о йенлан шотлалтат.

V – IX класслаште сочинений ден изложений программн «Йылме лывыргыме паша» ужашыж дене келшышын эртаралтыт.

Тичмаш изложенийлык текстын кугытшо тыгайрак лийшаш:
V классыште – 100-150 мут, VI классыште – 150-200 мут; VII классыште – 200-250 мут; VIII классыште – 250-350 мут; IX классыште – 350-450 мут.

VIII да IX класслаште иктешлыше тичмаш контрольный изложенийын текстше 50 мутлан кугурак лийын кертеш: тыште изложенийым урокышто ямдылалтде возаш тў%алыт.

Классыште возымо сочиненийын кугытшо тыгайрак лийшаш:
V классыште – 1-1,5 странице, VI классыште – 1,5-2; VII классыште – 2-2,5; VIII классыште – 2,5-3; IX классыште – 3-4 странице (тетрадын).

Туныктышо палышаш: сочиненийын кугытшо моло тўрлат лийын кертеш. Тидлан тўрле амал уло: сочиненийын стиль да жанр ойыртемеже, темыже да шонымашыже, тунемше-влакын писын але эркын возымышт, нунын класс гыч классыш кушкын, вия% толмышт.

Сочинений да изложений полшымо дене теве мо тергалтеш:
1) темым почын моштымаш; 2) каласкалыме стиль, теме да задаче дене келшышын, йылмын йенже дене пайдаланен моштымаш;
3) чын возымо нормо ден правилым шотыш налмаш.

Кеч-могай сочинений ден изложений кок отметке дене аклалтеш: иктыже содержанияй ден йылме ойыртемланы, весыже – грамотностьлан, лачшым манаш, орфографический, пунктуационный да йылме нормым эскерымылан. Кок отметкыжат марий йылме дене шындалтеш (тунемше-влакын шинчымашыштым литератур дене тергыме годым веле содержанияй ден йылмылан шындыме ик отметкыже литератур дене налмылан шотлалтеш).

Сочинений ден изложенийын содержанияйыштым аклыме годым теве мо шотыш налалтеш:

- тунемшын пашаже темылан да тў% шонымашлан кузе келшен толеш;
- темым тичмашын почын пуэн мо;
- фактический материал чын кучылталтын мо;
- чын радам дене возымо мо.

Сочинений ден изложенийын йылме ойыртемыштым аклыме годым теве мом ончыман:

- тўрле мут да грамматический строй дене пайдаланымым;
- икгай стиль дене да сералын возымым;
- йылме шотышто экшыкым.

Грамотность тунемшын орфографический, пунктуационный да грамматический йо%ылышым мыняре ыштымыжым ончен аклалтеш.

Отметке	Отметкым шындыме тў%о амал	
	Содержаний да йылме	Грамотность
1	2	3
«5»	<p>1. Пашан содержанийже теме дене тўрысnek келшен толеш.</p> <p>2. Факт шотышто йо%обылыш уке.</p> <p>3. Содержанийым радам дене каласкален пуымо.</p> <p>4. Паша мут поянлыкше дене, тўрле предложенийым чо%оен моштымо дене, мутым чын кучылтмо дене ойыртемайтеш.</p> <p>5. Ик стиль дене, сералын возымо. Содержаний могырым 1 экшык да йылме могырым 1-2 ситыдымаш лийын кергеш.</p>	<p>1 орфографический, але 1 пунктуационный, але 1 грамматический йо%обылыш лийын кергеш.</p>
«4»	<p>1. Пашан содержанийже теме дене тў%о шотышто келшен толеш (южо вере изиш ердыжке кора%оме).</p> <p>2. Содержаний тў%о шотышто чын, но южо фактым йо%обылыш кучылтмо.</p> <p>3. Шонымым каласкалыме радамым изиш луген пуымо.</p> <p>4. Мут поянлык ден грамматический строй тўрле сынан.</p> <p>5. Икгай стиль дене, сералын возымо.</p> <p>Пўтынъ пашаште содержаний могырым экшык кокыт деч шуко лийшаш огыл, йылме шотышто 3-</p>	<p>2 орфографический да 2 пунктуационный йо%обылыш але 1 орфографический да 3 пунктуационный йо%обылыш, але орфографический йо%обы-лыш уке годым 4 пунктуационный йо%обылыш, тыгак 2 грамматический йо%обылыш лийын кергеш.</p>

«3»	<p>4 ситыдымаш лийын кертеш.</p> <p>1. Пашаште теме деч палынак кора%о́ме.</p> <p>2. Тў%о́ шотышто чын, но йо%о́ылыш кучылтмо фактат коклан вашлиялтеш.</p> <p>3. Шонымым каласкалыме радам южгунам лугалтеш.</p> <p>4. Шукыж годым икгай мут ден предложений-влак улыт, южо шомакым йо%о́ылыш кучылтмо.</p> <p>5. Стылым луген возымо, йылме сераллык ок сите.</p> <p>Пўтынъ пашаште содержанияй могырым 4 экшык деч шуко лийшаш огыл да йылме шотышто 5 ситыдымаш марте лийын кертеш.</p> <p>1. Паша темылан келшен ок тол.</p> <p>2. Шуко фактым йо%о́ылыш кучылтмо.</p> <p>3. Пашан чыла ужашыштыже шонымым каласкалыме радамым лугымо, нунын коклаште кыл уке, планлан паша келшен ок тол.</p> <p>4. Тўрле мут пеш шагал, икгай кўчык ойлончо-влак гына улыт, коклаштышт кыл уке гаяк, мутым чўчкыдынак йо%о́ылыш кучылтмо.</p> <p>5. Стыль икгайлык ок кой.</p> <p>Пўтынъ пашаште содержанияй могырым 6 экшык деч шуко ыштыме, йылме шотышто 7 угла</p>	<p>4 орфографический да 4 пунктуационный йо%о́ылыш але 3 орфографический да 5 пунктуационный йо%о́ылыш, але орфографический йо%о́ылыш уке годым 7 пунктуационный йо%о́ылыш (V классыште – 5 орфографический да 4 пунктуационный йо%о́ылыш), тыгак 4 грамматический йо%о́ылыш лийын кертеш.</p> <p>7 орфографический да 7 пунктуационный йо%о́ылыш, але 6 орфографический да 8 пунктуационный йо%о́ылыш, але 5 орфографический да 9 пунктуационный йо%о́ылыш, але 8 орфографический да 6 пунктуационный йо%о́ылыш, тыгак 7 грамматический йо%о́ылыш лийын кертеш.</p> <p>7 орфографический, 7 пунктуационный да 7 грамматический йо%о́ылыш деч шуко уло.</p>
-----	---	---

«2»	ситыдымаш уло. Пўтынъ пашаште содержаний могырым 6 утла экшык, йылме шотышто 7 утла ситыдымаш уло.	
«1»		

Палемдымаш. 1. Сочиненийым аклыме годым тунемшын пашам шкевуя ыштымыжым, о%айын шонен моштымыжым, серал йылме дене возымыжым да сочиненийын ужашлажым моштен, чаткан чо%оымым шотыш налаш кўлеш. О%ай шонымаш уло да тудым сайын каласен пуымо гын, сочиненийлан икымше отметкым ик баллан кугемдаш лиш.

2. Сочинений тиде нормышто ончыктымо деч иктат пеле-кок пачаш кугу гын, пашам аклыме годым «4» отметкым шындыме нормативым ик единицылан, а «3» отметкым шындыме нормативым кокытлан кугемдаш лиеш. Мутлан, 3 орфографический, 2 пунктуационный да 2 грамматический йо%ылыш уло гынат, грамотностьым аклыме годым «4» отметке шындалтеш (2-3-2, 2-2-3 йо%ылыш улмо годымат тыгак «4» отметке лиеш); 6-4-4, 4-6-4, 4-4-6 йо%ылыш уло гын, «3» отметкым шындыман. «5» отметкым шындыме годым сочиненийым палемдыме деч кугум возымо шотыш ок налалт.

3. Сочинений але изложений шуко шотышто сайын возалтын, но темым почын пуымо огыл гын, содержания ден йылмылан икымше отметкым сайым шындаш ок лий.

4. Сочинений ден изложенийым аклыме годымат икгай йо%ылыш-влак, тыгак неле правил дене кылдалтше экшык-влак шотыш налалтыт. «Диктантым аклымаш» ужашыште тунемшын шке йо%ылышыжым шкенжын терлатымыж нерген ойлалтын ыле. Сочинений ден изложенийым аклыме годымат тидым шотыш налалаш кўлеш.

5. Возаш туныктым пашам аклымаш

Контрольный паша дене та%астарымаште возаш туныктым паша (тўрле упражнений да контрольный огыл диктант) утларак кугу требований дене аклалтеш.

Возаш туныктым пашам аклыме годым теве мо шотыш налалтеш: 1) тунемшын пашам шкевужа ыштен кертмыже; 2) туныктым жап; 3) паша кугыт; 4) возымо арулык, чаткалык, каллиграфий чынлык.

Лийын кертшаш йо%ылышым пашам шкевужа ышташ ямдылалт-ме годымак кора%одыман, тунемше вара экшыкым ок ыште але, ышта гынат, шкак терлата гын веле, «5» да «4» отметке-влакым шындаш лиеш. Паша грамотностьшо денат, содержанияже денат икнарак сай гын, ик отметкым ойырен налалаш кўлме годым возымо, йымач удиралме да моло семын серастарыме чаткалык, тыгак палыме ўмбачак йо%ылыш возымо мут (описке) уло але уке, шотыш налалтеш. Диктантыште мут тиде класслан палемдыме деч шукурак гын, кок йо%ылышым терлатымекат, «4» отметкым шындаш лиеш.

Тунемшын моштымыжым тергаш классыште але ме%огыште ыштыме икымше ден кокымшо пашам туныктышо ончен лектеш, но, шона гын, аклыде коден кертеш.

Лийын кертшаш йо%ылышым ончылгоч лончылыде, шкевужа ыштыме паша тудлан келшен толшо могай-гынат контрольный пашалан палемдыме нормо почеш аклалтеш.

6. Иктешлыше отметке

Тунемме чырыклан да тунемме ийлан иктешлыше отметке шындалтеш. Тудо марий йылме дене тунемшын ямдылалтмыжым чыла могырымат: теоретический материалым палымыжым, налме шинчымашым кучылт моштымыжым, ойлымо йылмым вия%одымыжым, орфографический да пунктуационный грамотностьшо саеммым – иктешлен ончыкта.

Иктешлыше отметке механически палемдалтшаш огыл. Тиде, ончычсо отметке-влакым шотыш налын, ала-могай кокла шотан отметке огыл. Тудын тў%о ойыртемеже теве кушто: иктешлыше отметкым шындыме жаплан тунемше программын йодмыж дене келшышын чыла шотыштат кузе ямдылалт

шуын, тидым эн ончыл верыште ончыман. Туге гынат, ученик тунемме ий мучко уло кумылын тыршыже манын, иктешлыше отметкым шындыме годым чырык але идалык мучко налме отметкыже-влакымат шотыш налаш кўлеш.

Иктешлыше отметкым шындыме годым тунемшын орфографический, пунктуационный да йылме усталыкшым тў% верыш шындаш кўлеш. Садлан, чырык але идалык мучко ятыр контрольный диктантлан, сочинений ден изложенийлан, орфографический, пунктуационный да йылме грамотностьым шотыш налын, «2» да «1» отметке-влакым шындыме гын, грамотностьлан иктешлыше сай отметке лийын ок керт.

Кугурак класслаште сочиненийым аклыме годым тунемше-влакын литературым палымыштлан да грамотностьыштлан шындыме кок отметкыжат классный журналыште литератур урок страницылаш ончыкталтеш.

ЙЫЛМЕ ЛЫВЫРТЫМЕ ПАША

Кутырымо-возымо йылме.

Йылме – ваш-ваш кылым кучымо, икте-весым умылымо йен. Кутырымо да возымо йылме. Диалог да монолог. Каласкалымаш да колыштмаш; серымаш да лудмаш.

Йылме культур. Литератур йылмым кок семын тунем налмаш: чын кутырымо-возымо йылме да сералын кутырымо-возымо йылме.

Текст.

Текстым чо%ен мошташ туныктымаш йылме дене ыштыме пашаште эн кўлешан. Текст – йылме дене пайдаланаш туныктымо эн сай йен.

Текстын тў% палыже: теме да тў% шонымаш; текстысе предложенийлаште шонымашын вия%ын, шарлен толмыжо. Текстын абзацлан шеледалтмыже. Текстын а%ысыр да кумда планже. Текстысе ойлончо-влакын кылдалтме йенышт. Текстын чо%алтмыже (тезис, доказательстве, иктешлымаш).

Стиль.

Возымо да ойлымо йылмын стильже-влак. Кутырымо, научный, официально-деловой, публицистике да сылнымутан стиль (нунын кушто да молан кучылталтмышт, йылме ойыртемашт). Кс але мо нерген, келан, кунам да молан ойлаш, возаш шонена, тидлан келшышын текстыште йылмын тўрле йенжым ойырен налын кучылтмаш.

Текстым чо%ымо йен.

Каласкалымаш, описаний, шонкалымаш.

Палыдыме учебно-научный, сылнымутан, публицистический текстым йўкын да шке семын лудын мошташ (умылен, писын, чын да сылнын).

Ойлымымат, возымымат умылаш. Тў% шонымашым да ешарен каласымым ойыркалаш.

Текстым лончылен мошташ: стильым да возымо йеным (каласкалымаш, описаний, шонкалымаш), темым, тў% шонымашым палаш; текстысе

ойлончо-влакын кылдалтме йеныштым ончыкташ, стильлан да жанрлан келшен толшо йылме ойыртемем умылтараш.

Ойлен да возен, текстым шкевуя ышташ:

– ямде текст дене паша: лудмо але колыштмо почеш каласкалаш але возен пуаш; текстым тичмашын, ужашын да кўчыкын ойлен, серен мошташ;

– шкегыч шонен ыштыме паша: кўлеш материалым ончылгоч поген ямдылыме почеш текстым шкевуя чо%аш; тидлан ончычак темым рашемдыман, тў% шонымашым палемдыман, а%ысыр я кумда планым ямдылыман; вара, литератур йылмын нормажым эскерен, шке шонымым радам дене каласкален пуаш, тыгодым йылмын поян йенжым моштен кучылташ.

Йылме культурым эскерен мошташ, кутырымо-возымо этикетын йодмыжым тўрыс шукташ.

Палемдымаш: марий йылмым 10 – 11 класслаште туныктымо годым тиде стандарт дене шинчымаш ушештаралтын келгемдалтеш, тў% верым йылме лывыртыме паша налеш.

ТУНЕММЕ ПРОЦЕССЫМ ВИЯНДЫМАШ

Туныктымаш паша йочан усталыкшым вия%одашлан кугу тўткылыкым ойыра. Тудын чоншижмашыжым, палаш тыршымыжым, усталыкшым пайдарымаште кузе да мом кучылтын туныктымо йодышат ердыжеш ок код.

Кызытсе саманыште кучылтмо туныктымо арвер наглядность семын гына огыл кучылталтеш, мультимедийный средства-влак тыгак йочан ойлен-шонен моштымо усталыкшым вия%одат. Нине средства-влак уш-акылым виктарыше, йылмым лывыртымаш деч посна утларак палаш тыршыше, увер дене пайдаланыше, икте-весе коклаште кылым кучен кертше вий семын ончалтыт.

Шке семын пашам ышташ, тўрле материалым кычал мошташ да кўлеш верыште кучылтмаш пашам аклен, иктешлен ышташ тарата да увер дене пайдаланен моштымым палдара.

Тачысе кечын информационный да коммуникационный технологий дене пайдаланымаш ончыл верыште лийшаш. Тидлан туныктымо программат мультимедийный лийшаш, электронный учебник дене пашам ыштымаш кўлешан. Тренингым эртараш, шинчымашым аклаш да тергаш программе-влакат у шўлышан лийшаш улыт, компьютер дене модыш программат шке вержым мушаш, электронный учебник дене пайдаланаш тў%алме йодышат ончыл верыш лекшаш. Тиде чылажат шинчымашым тергыме, аклыме да мониторингым эртарыме годым моткоч кўлешан, но шинчымашым пайдарымаште ончыч кучылтмо технологият мондалтшаш огыл.

4 класс

№ п\п	Тема	Урокын темыже	кече		
1	Ушештарымаш 1-3 классыште тунеммым	Текст			
2	иктешлымаш	Сочинений. Мый марий улам!			
3		Ойлончо да тудын членже- влак			
4		Муткылдыш			
5		Изложений. Кенеж			
6		Мутын составше			
7		Йук ден буква			
9		Ойлымаш ужаш- влак			
10		Диктант. Шоншо			
11		Сочинений. Чодыра илыш			
12	Ойлончо ден муткылдыш	Муткылдыш			
13		Ойлончын тун членже- влак			
14		Изложений. Шыже			
15		Ойлончын ешарыме членже- влак			
16		Ешартык			
17		Сочинений. Теле толмым вучем			

18		Рашемдык			
19		Умландарыше член			
20		Диктант. Пытартыш лышташ			
21		Изложений.Уста ечызе			
22		Распространенный да распространенный огыл ойлончовлак			
23		Икгай членан ойлончо			
24		Изложений.Рывыжиге			
25		Икгай членан ойлончышто чарналтыш палым шындымаш			
26		Сочинений. Шонгылан польш			
27	Кыдежан ойлончо	Ушем мутан кыдежан ойлончо			
28		Ушем мутан кыдежан ойлончо			
29		Изложений.Телым ялыште			
30		Кыдежан ойлончо			
31		Кыдежан ойлончо			
32		Кыдежан ойлончышто чаралтыш палым шындымаш			
33		Кыдежан ойлончышто чаралтыш палым шындымаш			
34		Диктант.Чодыра- поянлык			

35		Вияш ой			
36		Вияш ой			
37		Изложений. Ушан чывиге			
38	Олмештыш мут	Олмештыш мут			
39		Олмештыш мут. Личный олмештыш мут			
40		Олмештыш мут. Личный олмештыш мутын числа да лицаже			
41		Олмештыш мутын вочмык дене вашталтмыже			
42		Олмештыш мутын вочмык дене вашталтмыже			
43		Диктант. Келшымаш			
44		Сочинений. Йоратыме туныктышем			
45	Чот мут	Чот мут			
46		Чот мут. Шотлымо чот мут			
47		Чот мут. Шотлымо чот мут			
48		Чот мут. Радам чот мут			
49		Чот мут. Радам чот мут			
50		Диктант. Марий Мустафа			
51		Сочинений. Школ пакчаште			

52	Наречий	Наречий			
53		Верым ончыктышо наречий			
54		Верым ончыктышо наречий			
55		Жапым ончыктышо наречий			
56		Жапым ончыктышо наречий			
57		Изложений. Ава кунам мала?			
58		Күзе лиймым ончыктышо наречий			
59		Күзе лиймым ончыктышо наречий			
60		Диктант. Ялысе пагалыме ен			
61		Сочинений. Сай ден уда			
62	Ушештарымаш	Турло лончылымаш- влак			
63		Турло лончылымаш- влак			
64		Ушештарымаш			
65		Диктант. Шошо			
66		Ошибка дене паша			
67		Идалык мучко тунеммым ушештарымаш			
68		Идалык мучко тунеммым ушештарымаш			

5 класс

№ п\п	Тема	Урокын темыже	кече
1	Йылме –ен- влак коклаште кыл кучымо эн кулешан йон	Йылме нерген мутланымаш	
2	1-4 класслаште тунеммым ушештарымаш	Ончыч тунеммым иктешлен ушештарымаш	
3		Йук да буква	
4		Йонйук да сонйук сон буква-влак	
5		Текст	
6		Изложений. Кутко- парашютист	
7		Ойлымаш ужаш нерген ушештарымаш	
9		Диктант.	
10	Синтаксис.Пунктуаций	Муткылдыш	
11		Тыглай ойлончо	
12		Кугу кумыл дене каласыме ойлончо	
13		Ойлончын тун членже- влак	
14		Ойлончын ешарыме членже- влак	
15		Ешартык	

16		Сочинений. Теле толмым вучем			
17		Рашемдык			
18		Умландарыше член			
19		Распространенный да распространенный огыл ойлончовлак			
20		Текст			
21		Икгай членан ойлончо			
22		Икгай членан ойлончышто чаралтыш пале да иктешлышемут			
23		Савырныммут			
24		Серыш			
25		Тыглай ойлончо			
26		Ушем мутан кыдежан ойлончо			
27		Вияш оян ойлончо			
28		Диалог			
29		Синтаксис.Пунктуаций			
30		Диктант.			
31	Фонетике. Графিকে. Орфографий	Йук да буква			

32		Сонйук сон буква-влак			
33		Йонйук да йон буква-влак			
34		Мутысо пералтыш.Алфавит.			
35		Орфографий.Орфограмме			
36		Фонетике темым иктешлымаш			
37		Диктант			
38	Лексике	Мутын лексический да грамматический значенийже			
39		Ик значениян да шуко значениян мут- влак			
40		Мутын тун да вончештарыме значенийже			
41		Омоним			
42		Синоним			
43		Антоним			
44		Тергыме изложений		2	
45		Чылалан палыме диалект мут- влак			
46		Турло специальность дене кылдалтше мут- влак			
47		Марий йылмысе мут- влакын кушеч лиймышт			
48		Лексика темым иктешлымаш			
49		Диктант			

50	Мутын составше	Мутын ужашла			
51		Тутгун ден мутвож			
52		Суффикс ден приставке			
53	Мут ышталтмаш да мут вашталтмаш	Мут ышталтме тун йон- влак			
54		Мут ышталтмаш да мут вашталтмаш			
55		Мут ышталтме морфологический йон			
56		Мут ышталтме лексико- синтасический йон			
57		Иктешлымаш урок			
58		Диктант			
59	Морфологий да орфографий	Ойлымаш ужаш			
60	Лум мут	Лум мут			
61		Лум мутын числаже			
62		Лум мутын лицаже			
63		Лум мутын вочмык дене вашталтмыже			
64		Лум мутын ышталтмыже			
65		Лум мутын ышталтмыже			
66		Лум мут темым иктешлымаш			
67	Ушештарымаш	Диктант			

68		Ошибка дене паша			
69		Идалык мучко тунеммым ушештарымаш			
70		Идалык мучко тунеммым ушештарымаш			

6 класс

№ п\п	Тема	Урокын темыже	кече		
1	Марий йылме родо- тукум финн-угор йылме ешыште	Марий йылме моло йылме- влак ешыште			
2	Ончыч тунеммым ушештарымаш	Муткылдыш да ойлончо			
3		Фонетике			
4		Лексике			
5		Лум мут			
6		Вияш оян ойлончо			
7		Диктант			
9		Ончыч тунеммым иктешлымаш			
10	Пале мут	Пале мут			
11		Пале мутын танастарымаш степеньже			
12		Танастарымаш степенян пале мутым возымаш			

13		Изложений			
14		Пале мутын ышталтмыже			
15		Суффикс полшымо дене лийше пале мут- влак			
16		Йыгыр мут- влак			
17		Пале мутын лум мут семын кучылтмаш			
18		Пале мут темым ушештарымаш			
19		Пале мут темым ушештарымаш			
20		Диктант			
21	Чот мут	Чот мут			
22		Чот мут			
23		Чот мутын ышталтмыже			
24		Чот мутын ышталтмыже			
25		Шотлымо да радам чот мут			
26		Шотлымо да радам чот мут			
27		Дробан чот мут			
28		Дробан чот мут			
29		Чот мут темым ушештарымаш			
30		Чот мут темым ушештарымаш			

31		Диктант			
32	Олмештыш мут	Олмештыш мут			
33		Лицам ончыктышо олмештыш мут			
34		Лицам ончыктышо олмештыш мут			
35		Указательный олмештыш мут			
36		Указательный олмештыш мут			
37		Рашемдыше олмештыш мут			
38		Рашемдыше олмештыш мут			
39		Вопросительный да относительный олмештыш мут			
40		Вопросительный да относительный олмештыш мут			
41		Раш палыдыме олмештыш мут			
42		Раш палыдыме олмештыш мут			
43		Шорымо олмештыш мут			
44		Шорымо олмештыш мут			
45		Олмештыш мут темым ушештарымаш			
46		Олмештыш мут темым ушештарымаш			
47		Диктант			
48		Изложений			

49	Наречий	Наречий			
50		Наречий тушка			
51		Наречий тушка			
52		Наречийын ышталтмыже			
53		Наречийын ышталтмыже			
54		Йыжынан наречий- влак			
55		Йыжынан наречий- влак			
56		Наречийын танастарымаш степеньже			
57		Наречийын танастарымаш степеньже			
58		Наречийым возымаш			
59		Наречийым возымаш			
60		Наречий нерген тунеммым иктешлымаш			
61		Наречий нерген тунеммым иктешлымаш			
62		Наречий нерген тунеммым иктешлымаш			
63		Диктант			
64		Сочинений			
65		Ушештарымаш			
66	Идалык мучко тунеммым	Диктант.			

	иктешлымаш			
67		Ошибка дене паша		
68		Идалык мучко тунеммым ушештарымаш		

7 класс

№ п\п	Тема	Урокын темыже	кече	
1	Марий йылме родо- тукум финн-угор йылме ешыште	Марий йылмын мут поянлыкше		
2	Ончыч тунеммым ушештарымаш	Мутын лексический да грамматический значенийже		
3		Изложений		
4	Глагол	Глагол		
5		Глаголын неопределенный формыжо		
6		Глаголын числа да лица вашталтмыже		
7		Глаголын спряженийже		
9		Глаголын тайыкше		
10		Глаголын эртыше жапше		
11		Йыжынан эртыше жап		

12		Диктант		
13		Куштымо тайык		
14		Шонымо тайык		
15		Глаголын шорымо формыжо		
16		Безличный глагол		
17		Полшышо глагол		
18		Сочинений		
19		Глаголын аклыме формыжо- влак		
20		Глаголын ышталтмыже		
21		Йыгырмут- влак		
22		Глаголым морфологический лончылымаш		
23		Глагол темым ушештарен иктешлымаш		
24		Диктант		
25	Причастий	Причастий		
26		Причастийын турло лиймыже		
27		Причастийын турло лиймыже		
28		Действительный да стадательный причастий- влак		
29		Действительный да стадательный причастий- влак		

30		Шушаш жап да шорымо форман причастий- влак		
31		Шушаш жап да шорымо форман причастий- влак		
32		Причастийын ышталтмыже		
33		Причастийын ышталтмыже		
34		Причастный савыртыш		
35		Причастный савыртыш		
36		Причастийым лончылымаш		
37		Причастийым лончылымаш		
38		Причастий темым ушештарен иктешлымаш		
39		Диктант.		
40	Деепричастий	Деепричастий		
41		Кузе лиймым ончыктышо деепричастий		
42		Кузе лиймым ончыктышо деепричастий		
43		Жапым лиймым ончыктышо деепричастий		
44		Жапым лиймым ончыктышо деепричастий		
45		Деепричастий пелен полшышо глагол		
46		Деепричастийын ышталтмыже		
47		Деепричастийын ышталтмыже		

48		Деепричастный савыртыш		
49		Деепричастийым лончылымаш		
50		Диктант		
51	Служебный ойлымаш ужаш- влак	Онартыш мут		
52	Онартыш мут	Онартыш мут		
53		Значений шот онартыш мутын турло лиймыже		
54		Значений шот онартыш мутын турло лиймыже		
55		Диктант		
56	Почеш мут	Почеш мут		
57		Почеш мутым морфологически лончылымаш		
58		Почеш мутым морфологически лончылымаш		
59		Диктант		
60	Ушем мут	Ушем мут		
61		Мужырлышо да ушышо ушем мут- влак		
62		Мужырлышо да ушышо ушем мут- влак		
63		Диктант		
64	Йук мут	Йук мут		
65		Йук мутым возен моштымаш		

66		Диктант		
67	Идалык мучко тунеммым ушештарымаш	Идалык мучко тунеммым ушештарымаш		
68		Идалык мучко тунеммым ушештарымаш		

8 класс

№ п\п	Тема	Урокын темыже	кече	кече
1	Кызытсе ылышыштыже шочмо йылмын верже	Калыкын ылышыштыже шочмо йылмын верже		
2		Калыкын ылышыштыже шочмо йылмын верже		
3	5-7 класслаште тунеммым ушештарымаш	Самостоятельный да служебный ойлымаш ужаш- влак		
4		Глагол		
5		Причастий		
6		Деепричастий		
7	Марий литератур йылме	Литератур йылме нерген умылымаш		
9		Изложений		
10	Синтаксис да пунктуаций	Синтаксис да пунктуаций		
11		Муткылдыш		

12		Муткылдыш да ойлончо	
13		Муткылдышыште мут- влакын кылдалтме йонышт	
14		Диктант	
15	Тыглай ойлончо	Ойлончо да тудын чоналтмыже	
16		Тыглай ойлончысо подлежащий да сказуемый	
17		Ойлончышто логический пералтыш. Ойсем	
18		Сочинений	
19	Кок составан тыглай ойлончо	Кок составан тыглай ойлончо	
20		Кок составан тыглай ойлончо. Подлежащий	
21		Сказуемый. Тыглай глагольный сказуемый	
22		Йыжынан глагольный сказуемый	
23		Луман йыжынан сказуемый	
24		Подлежащий ден сказуемый коклаш тирем шындымаш	
25		Ойлончын ешарыме членже- влак	
26		Ешартык	
27		Ешартык	
28		Рашемдык	
29		Ешартыклум	

30		Умландарыше член	
31		Диктант	
32		Практический паша	
33	Ик составан тыглай ойлончо	Ик составан тыглай ойлончо	
34		Раш палыме сказуемыян тыглай ойлончо	
35		Раш палыдыме сказуемыян тыглай ойлончо	
36		Безличный ойлончо	
37		Изложений	
38		Назывной ойлончо	
39		Диктант	
40		Практический паша	
41		Ик составан тыглай ойлончо	
42	Тичмаш огыл ойлончо	Тичмаш огыл ойлончо	
43		Тичмаш огыл ойлончо	
44		Практический паша	
45	Икгай членан ойлончо	Икгай членан ойлончо	
46		Икгай членан ойлончылаште ушем мут- влак	
47		Икгай членан ойлончылаште ушем мут- влак	

48		Икгай членан ойлончылаште иктешлыше мут		
49	Ойлончын ойыралт шогышо членже- влак	Ойлончын ойыралт шогышо членже- влак		
50		Ойлончын ойыралт шогышо рашемдык		
51		Ойлончын ойыралт шогышо ешартыклум		
52		Ойлончын ойыралт шогышо умландарыше член		
53		Ойлончын ойыралт шогышо членже- влак		
54	Савырныммут	Савырныммут		
55		Савырныммут		
56	Пуртымо мут да пуртымо ойлончо	Пуртымо мут		
57		Пуртымо мут		
58		Пуртымо ойлончо		
59		Пуртымо ойлончо		
60	Йук мутан ойлончо	Йук мутан ойлончо		
61		Йук мутан ойлончо		
62		Изложений		
63	Мут-ойлончо	Мут-ойлончо		

64		Мут-ойлончо	
65		Диктант	
66		Сочинений	
67	Идалык мучко тунеммым ушештарымаш	Диктант.	
68		Идалык мучко тунеммым ушештарымаш	

9 класс

№ п\п	Тема	Урокын темыже	кече	
1	Марий йылме нерген мутланымаш	Марий йылме нерген мутланымаш		
2		Марий йылмым шымлыше- влак		
3	8-ше классыште тунеммым ушештарымаш	Ончыч тунеммым ушештарымаш		
4		Диктант		
5	Кыдежан ойлончо	Кыдежан ойлончо		
6		Сочинений		
7		Кыдежан ойлончо		
9		Кыдежан ойлончо		
10		Кыдежан ойлончо		

11	Мужырлалтше кыдежан ойлончо	Мужырлалтше кыдежан ойлончо		
12		Мужырлалтше кыдежан ойлончым синтакситаксически лончылымаш		
13		Ушышо ушем мутан мужырлалтше кыдежан ойлончо		
14		Ушышо ушем мутан мужырлалтше кыдежан ойлончо		
15		Ваштарешлыше да ойырышо ушем мутан мужырлалтше кыдежан ойлончо		
16		Ваштарешлыше да ойырышо ушем мутан мужырлалтше кыдежан ойлончо		
17		Мужырлалтше кыдежан ойлончым синтакситаксически лончылымаш		
18		Мужырлалтше кыдежан ойлончым синтакситаксически лончылымаш		
19		Изложений		
20		Диктант		
21	Ушалтше кыдежан ойлончо	Ушалтше кыдежан ойлончо		
22		Ушалтше кыдежан ойлончо		
23		Кудынь ужаш- влакын турло лиймышт		
24		Кудынь ужаш- влакын турло лиймышт		
25		Рашемдыше кудынь ужаш		
26		Рашемдыше кудынь ужаш		

27		Умылтарыше кудынь ужаш		
28		Умылтарыше кудынь ужаш		
29		Умылтарыше кудынь ужаш кыдежан ойлончышто чарналтыш палым шындымаш		
30		Икмыняр кудынь ужашан ушалтше кыдежан ойлончо		
31		Икмыняр кудынь ужашан ушалтше кыдежан ойлончо		
32		Икмыняр кудынь ужашан ушалтше кыдежан ойлончо		
33		Сочинений		
34		Диктант		
35	Ушем мутдымо кыдежан ойлончышто чарналтыш палым шындымаш	Ушем мутдымо кыдежан ойлончышто чарналтыш палым шындымаш		
36		Ушем мутдымо кыдежан ойлончышто чарналтыш палым шындымаш		
37		Ушем мутдымо кыдежан ойлончышто чарналтыш палым шындымаш		
38		Ушем мутдымо кыдежан ойлончышто чарналтыш палым шындымаш		
39		Ушем мутдымо кыдежан ойлончышто чарналтыш палым шындымаш		
40		Ушем мутдымо кыдежан ойлончышто чарналтыш палым шындымаш		
41		Ушем мутдымо кыдежан ойлончышто чарналтыш палым шындымаш		
42		Ушем мутдымо кыдежан ойлончышто чарналтыш палым шындымаш		

43		Изложений		
44		Ушем мутдымо кыдежан ойлончышто чарналтыш палым шындымаш		
45		Ушем мутдымо кыдежан ойлончышто чарналтыш палым шындымаш		
46		Диктант		
47	Турло йон дене кылдалтше кыдежан ойлончо	Турло йон дене кылдалтше кыдежан ойлончо		
48		Турло йон дене кылдалтше кыдежан ойлончо		
49		Турло йон дене кылдалтше кыдежан ойлончо		
50		Турло йон дене кылдалтше кыдежан ойлончо		
51		Турло йон дене кылдалтше кыдежан ойлончо		
52		Диктант		
53	Вияш ой	Вияш оян ойлончо		
54		Вияш оян ойлончо		
55		Вияш оян ойлончо		
56		Сочинений		
57	Савырыме оян ойлончо	Савырыме оян ойлончо		
58		Савырыме оян ойлончо		
59		Савырыме оян ойлончо		

60		Сочинений		
61	Цитате	Цитате		
62		Цитате		
63		Цитате		
64		Изложений		
65	Идалык мучко тунеммым ушештарымаш	Диктант.		
66		Ошибка дене паша		
67		Идалык мучко тунеммым ушештарымаш		
68		Идалык мучко тунеммым ушештарымаш		